

QOBUSTAN G O B U S T A N D U N Y A S I DÜNYASI

№2 (2)

2022

Elmi-metodiki, populyar jurnal
Scientific-methodical, popular magazine

*Jurnalın ikinci sayı Qobustan abidələrinin tədqiqatındakı
əvəzsiz xidmətlərinə hörmət və ehtiram əlaməti olaraq
arxeoloq alimlər Cəfərgülü Rüstamov və Füzurza
Muradovaya ithaf olunur.*

*The second issue of the magazine is dedicated to archaeol-
ogists Jafargulu Rustamov and Furuzza Muradova as
a sign of respect and honor for their invaluable services in the
research of Gobustan monuments.*

BAŞ REDAKTORDAN BY THE EDITOR-IN-CHIEF

Dəyərli oxucular!

“Qobustan dünyası” elmi-metodiki, populyar jurnalı böyük şərəf hissi ilə növbəti dəfə görüşünüə gəlib. Jurnalımızın bu sayı Qobustan abidələrinin tədqiqatındakı əvəzsiz xidmətlərinə hörmət və ehtiram əlaməti kimi arxeoloqlar Cəfərqulu Rüstəmov və Füzuzə Muradovaya ithaf olunub. İnanırıq ki, ötən sayımız kimi bu sayımız da geniş oxucu auditoriyası qazanacaq və sevimli dərginiz olmağı bacaracaq.

Dear readers!

“Gobustan dunyasi” scientific-methodical, popular magazine has come to meet you again with great honor. This issue of our magazine is dedicated to archaeologists Jafargulu Rustamov and Furuzə Muradova as a sign of respect and honor for their invaluable services in the research of Gobustan monuments. We believe that, like our previous issue, this issue will gain a wide readers’ audience and become your favorite magazine.

Jurnalın ilk sayından etibarən, geniş ictimai rəğbət qazanması, aldığımız tərəfdaşlıq təklifləri bizi sevindirməklə yanaşı, məsuliyyət hissimizi daha da artırır, qarşımıza qoyduğumuz yüksək amallar uğrunda daha çox çalışmağa, Azərbaycan mədəniyyətinin təbliği və təşviqinə layiqli töhfələr verməyə həvəsləndirir. Saydan-saya təkmilləşib inkişaf etməyi qarşısına məqsəd qoyan dərgi bu sayından etibarən Azərbaycan mədəniyyətini, incəsənətini daha geniş coğrafiyada təbliğ etmək, xalqımızın sahib olduğu mədəni, bəşəri dəyərləri dünyaya çatdırmaq məqsədi ilə artıq iki dildə – Azərbaycan və ingilis dillərində nəşr olunacaq.

Əziz dostlar!

Məqsədlərindən biri də oxucu məmnuniyyəti qazanmaq olan “Qobustan dünyası” üçün rəy və təklifləriniz olduqca önəmlidir. Bizə ünvanlayacağınız bu rəy və təkliflər jurnalımızın növbəti saylarının fəaliyyət proqramının bir hissəsi olmaqla işimizi daha yüksək səviyyədə görməyə kömək edə bilər. İctimaiyyətlə sıx əlaqələr fonunda oxucularımızla ruh və düşüncə doğmalığı yaradıb interaktivliyi daha da artıracağımıza inanırıq. Elə bu inamla da rəylərinizi, təkliflərinizi contact@gobustandunyasi.az elektron ünvanında böyük məmnuniyyətlə gözləyir, mədəniyyət cameəsini jurnalımızda müəllif məqalələri ilə çıxış etməyə səsləyirik.

Hörmətlə,

“Qobustan dünyası” elmi-metodik, populyar jurnalının baş redaktoru

Vəfa HÜSEYNOVA

Since the first issue of the magazine, we have been pleased with the broad public recognition and the partnership offers we have received, as well as increasing our sense of responsibility, encouraging us to work harder for the high tasks we have set before us, and to make worthy contributions to the promotion and propagation of Azerbaijani culture. The magazine, which aims to gradually improve and develop, will be published in two languages - Azerbaijani and English - with the aim of promoting Azerbaijani culture and art in a wider geography, and conveying the cultural and human values of our people to the world.

Dear friends!

Your opinions and suggestions are very important for “Gobustan dunyasi”, one of whose goals is to gain reader satisfaction. These comments and suggestions that you will address to us can help us to do our work at a higher level by being part of the action program of the next issues of our magazine. Against the background of close relations with the public, we believe that we will create a kinship of spirit and thought with our readers and increase interactivity even more. With this confidence, we are waiting for your opinions and suggestions at the contact@gobustandunyasi.az e-mail address, and we invite the cultural community to write articles in our magazine.

Sincerely,

Vafa Huseynova, editor-in-chief of the scientific-methodical, popular magazine “Gobustan dunyasi”.

QOBUSTANIN PƏRVANƏLƏRİ

Qobustan abidələrinin ilk tədqiqatçılarından olan Cəfərqulu Namaz oğlu Rüstəmov 5 mart 1926-cı ildə Qazax rayonunun Daş Salahlı kəndində anadan olub. 1951-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsini bitirən gənc C.Rüstəmov ilk elmi fəaliyyətinə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun Paleolit arxeoloji ekspedisiyasında başlayıb. "Daş Salahlı", "Damcılı" və "Azıx" mağaralarında Paleolit dövrü arxeoloji qazıntılarında iştirak edən və bu sahədə təcrübəyə yiyələnən tədqiqatçıya 1960-1961-ci illərdə arxeoloq alim, Qobustan abidələrinin ilk tədqiqatçısı İ-

BUTTERFLIES OF GOBUSTAN

Jafargulu Namaz oğlu Rustamov, one of the first researchers of Gobustan monuments, was born on March 5, 1926 in Dash Salahli village of Gazakh district. In 1951, the young J. Rustamov, who graduated from the faculty of History of the Azerbaijan State University, began his first scientific activity in the Paleolithic archaeological expedition of the History Institute of the Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR. The researcher who took part in Paleolithic archaeological excavations in "Dash Salahli", "Damcılı" and "Azıkh" caves and gained experience in this field was awarded the assistant work named

haq Cəfərzadənin rəhbərliyi altında aparılan Qobustan arxeoloji ekspedisiyasının tərkibində “Ovçular zağası” adlı qədim düşərgənin arxeoloji qazıntısında köməkçi işi, “Töyrətəpə” abidələrində apardığı müstəqil qazıntı işlərindən sonra – 1965-ci ildən isə Qobustan arxeoloji ekspedisiyasına rəhbərlik kimi ali və məsuliyyətli iş həvalə olunur. Bu çətin və şərəfli yolda ömür-gün yoldaşı, arxeoloq Füzuzə Muradova ilə birlikdə qoşa addımlayır.

Azərbaycanın ilk qadın arxeoloqlarından olan Füzuzə Məmmədrza qızı Muradova 19 noyabr 1934-cü ildə Bakı şəhərində anadan olub. 1958-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Tarix fakültəsini bitirib. 1959-cu ildə Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Tarix İnstitutunun Arxeologiya şöbəsində baş laborant vəzifəsində fəaliyyətə başlayıb. Qobustan abidələrinin ilk tədqiqatçısı İshaq Cəfərzadənin rəhbərliyi altında işlədiyi müddət ərzində Qobustan, Xaçbulaq, Öranqala, Füzuli, Bakı ekspedisiyalarının iştirakçısı olub, on il Qazax arxeoloji ekspedisiyasına rəhbərlik edib. Bir müddət sonra isə arxeoloq Cəfərqulu Rüstəmovla ailə həyatı quran Füzuzə xanım ömürlük arxeologiya elminə bağlanıb. Elmi fəaliyyətini maddi mədəniyyət qalıqları əsasında Qobustanın və Qərbi Azərbaycan ərazisində olan alban-xristian abidələrinin tədqiqinə həsr edən arxeoloq 1979-cu ildə “Qobustan Tunc dövründə” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə edib.

İshaq Cəfərzadədən arxeologiya elminin incəliklərini öyrənən Füzuzə Muradova, eyni zamanda SSRİ-nin A.A.İyessen, B.M.Masson, Q.F.Korobkova kimi tanınmış arxeoloqları ilə birgə işləyərək bu sahədə biliklərini zənginləşdirib.

1965-ci ildən Qobustan arxeoloji ekspedisiyasına rəhbərlik edən Cəfərqulu

“Hunter’s Den” as part of the Gobustan archaeological expedition conducted in 1960-1961 under the leadership of İshaq Jafarzade, an archeological scientist and the first researcher of Gobustan monuments in the archaeological excavation of the ancient camp, i.e., after the independent excavation work he conducted in the “Toyratep” monuments, and since 1965, he has been entrusted with the high and responsible work of leading the Gobustan archaeological expedition. On this difficult and honorable path, he walks together with his lifelong companion, archaeologist Furuza Muradova.

Furuza Mammadrza gizi Muradova, one of the first female archaeologists of Azerbaijan, was born on November 19, 1934 in Baku. In 1958, he graduated from the Faculty of History of Azerbaijan State University. In 1959, he started working as a chief laboratory assistant in the Department of Archeology of the History Institute of the Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR. During the period of working under the leadership of İshaq Jafarzade, the first researcher of Gobustan monuments, he was a participant of Gobustan, Khachbulag, Orangala, Fuzuli, Baku expeditions and led the Kazakh archaeological expedition for ten years. After some time, Ms. Furuza, who got married to archaeologist Jafargulu Rustamov, was devoted to the science of archeology for life. In 1979, the archaeologist, who devoted her scientific activity to the study of Gobustan and the Albanian-Christian monuments in the territory of Western Azerbaijan based on material cultural remains, defended her candidate thesis on the subject of “Gobustan in the Bronze Age”.

Furuza Muradova, who learned the niceties of the science of archeology from

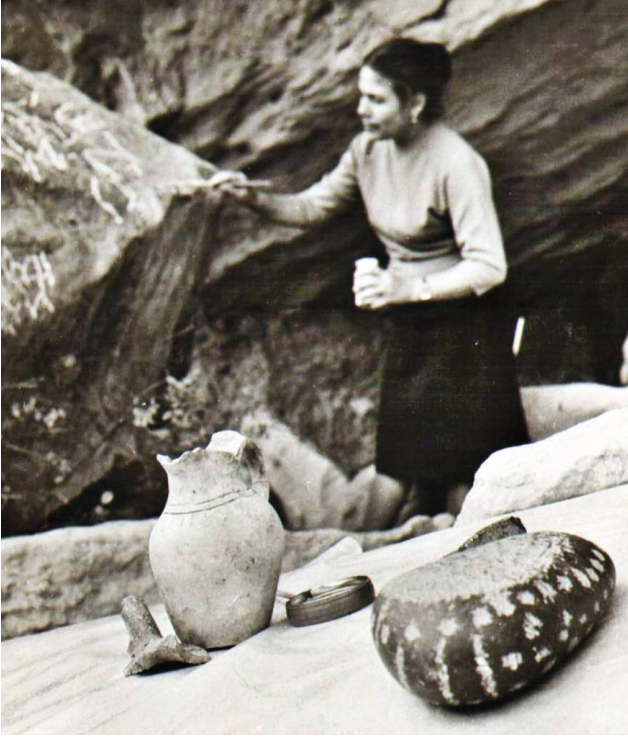
Rüstəmov Qobustanın qayaüstü təsvirlərinin maddi mədəniyyət qalıqları əsasında öyrənilməsi kimi məsuliyyətli işi Furuza Muradovanın yaxından iştirakı ilə layiqincə davam etdirib. Bu, Qobustanın tarixinin dövrələşməsinə, daha dəqiq öyrənilməsinə səbəb olub. Onların yorulmaz və fədakar əməyi nəticəsində Qobustan ərazisindəki Son Paleolitdən orta əsrlərə qədər tarixi dövrü əks etdirən yüzlərlə qayaüstü təsvir, qədim yaşayış məskənləri, sığınacaqlar və qəbirüstü abidələr aşkarlanıb, dövlət qeydiyyatına alınıb. Qobustan tədqiqatçılarının illərlə gərgin şəraitdə apardıqları məqsədyönlü, ardıcıl və yorulmaz araşdırmaların nəticələrinə əsasən Qobustan qaya rəsmlərinin, mədəni landşaftının qorunması, tədqiqi və təbliği məqsədi ilə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 503 sayılı 9 sentyabr 1966-cı il tarixli qərarı ilə Qobustan Dövlət Tarixi-Bədii Qoruğu yaradılıb. Qoruq 1967-ci ildən fəaliyyətə başlayıb. 1967-ci ilin fevral ayının 1-dən mütəxəssis kimi qoruğun təşkili və rəhbərliyi həvalə olunan Cəfərqulu Rüstəmov 1976-cı ilədək direktor vəzifəsini daşıyıb. Cəfərqulu Rüstəmov ciddi tədqiqatçı, tələbkər arxeoloq, eyni zamanda məsuliyyətli qoruq rəhbəri idi. Bunu Cəfərqulu müəllimin qoruq rəhbəri olduğu dövrlərə aid abidələrin həssaslıqla qorunmasını sübut edən arxiv materialları da təsdiq edir. Cəfərqulu Rüstəmov 200-dən artıq elmi məqalənin, "Qobustan dünyası" (1994) və 3 cildlik "Qobustan petroqlifləri" (2003) elmi əsərlərinin müəllifidir. Orijinal elmi mülahizələrlə zəngin olan "Qobustan qayaüstü təsvirləri" (Kiçikdaş) monoqrafik əsəri 2008-ci ildə çap olunub.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, dərgimiz adını zəhmətkeş arxeoloqların Qobustan abidələrinin tədqiqatındakı əvəzsiz xidmətlərinə hörmət və ehtiram əlaməti olaraq Cəfərqulu Rüstəmovun müəllifi olduğu "Qobustan dünyası" kitabından götürüb.

Ishaq Jafarzade, enriched her knowledge in this field by working together with well-known archaeologists of the USSR, such as A.A.Iyessen, B.M.Masson, G.F.Korobkova.

Jafargulu Rustamov, who led the Gobustan archaeological expedition since 1965, duly continued the responsible work of studying the rock paintings of Gobustan based on the remains of material culture with the close participation of Furuza Muradova. This led to the periodization of the history of Gobustan and more accurate study. As a result of their tireless and selfless work, hundreds of stone carvings, ancient settlements, shelters and tombstones reflecting the historical period from the Late Paleolithic to the Middle Ages in the territory of Gobustan were discovered and taken to state registration. Based on the results of purposeful, consistent and tireless research conducted by Gobustan researchers for years under intense conditions, Gobustan State

Cəfərqulu Rüstəmov dünyasını dəyişdikdən sonra Füzə Muradova bu çətin və məsuliyyətli işi zərif çiyinlərində daşıyıb, Qobustan mövzusunda araşdırmalarını davam etdirərək qobustanşünaslığa öz dəyərli töhfələrini verib. Füzə Muradova "Qobustan tunc dövründə" (1979), "Qobustan petroqifləri" (2003), "Kiçikdaş abidələri" (2008) kitablarının və 100-dən çox çapdan çıxmış elmi əsərin müəllifidir. Füzə Muradovanın müəllifi olduğu 15 elmi əsər xarici ölkələrin nüfuzlu nəşrlərində dərc olunub. Onun əməyi və səmərəli fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən yüksək qiymətləndirilib, Qobustan abidələrinin tədqiqindəki əvəzsiz xidmətlərinə görə fəxri fərman və pul mükafatı ilə təltif olunub. Füzə Muradovanın adı YUNESKO-nun Qobustan abidələri üzrə tədqiqatçıları sırasında yer alır. O, Qobustan abidələrinin öyrənilməsi üzrə elmi məsləhətcidir.

Həyatlarını Qobustan abidələrinin tədqiqinə həsr edən Cəfərqulu Rüstəmov və Füzə Muradovanın elmi tədqiqatları, müəllifi olduqları sanballı əsərlər bu

Historical-Artistic Reserve was established by the decision of the Cabinet of Ministers of the Azerbaijan SSR by № 503 dated September 9, 1966 for the purpose of protection, research and promotion of Gobustan rock paintings and cultural landscape. The reserve has been operating since 1967. From February 1, 1967, Jafargulu Rustamov, who was entrusted with the organization and management of the reserve as a specialist, held the position of director until 1976. Jafargulu Rustamov was a serious researcher, an exacting archaeologist, and at the same time a responsible reserve manager. This is also confirmed by archival materials that prove sensitive protection of monuments from the times when Jafargulu muallim was the head of the reserve. Jafargulu Rustamov is the author of more than 200 scientific articles, "Gobustan dunyasi" (1994) and 3-volume "Petroglyphs of Gobustan" (2003). The monographic work "Rock paintings of Gobustan" (Kichikdash), rich in original scientific considerations, was published in 2008.

It is worth noting that our magazine took its name from the book "Gobustan dunyasi" written by Jafargulu Rustamov as a sign of respect and esteem for the invaluable services of hard-working archaeologists in the study of the monuments of Gobustan.

After the death of Jafargulu Rustamov, Fuzə Muradova carried this difficult and responsible work on her delicate shoulders, continued her research on Gobustan and made her valuable contributions to Gobustan studies. Fuzə Muradova is the author of the books "Gobustan in the Bronze Age" (1979), "Petroglyphs of Gobustan" (2003), "Kichikdash Monuments" (2008) and

gün də ən etibarlı mənbə kimi mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir, elm ictimaiyyəti tərəfindən maraqla qarşılır. Onların qobustanşünaslığa dair çoxsaylı əsərləri bu gün Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun əməkdaşlarının istinad mənbəyi, stolüstü kitabıdır.

Ömrünü çətin və əziyyətli arxeologiya sahəsinə həsr edən Qobustan abidələrinin tədqiqatçısı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutunun elmi işçisi Füzə Muradova indi həyatını böyük qürur və iftixar hissləri ilə yaşayır. Jurnalımızın ilk sayında "Ziyalı sözü" rübrikasına verdiyi müsahibədə, "Qobustanın indiki nailiyyətləri ilə yaşadığım xoş anlarla bərabər arxaya, bu sahədə keçdiyim uzun yola nəzər salanda arxeoloq olduğuma görə iftixar hissi keçirirəm, özümü ən xoşbəxt arxeoloqlardan hesab edirəm" – deyən Füzə Muradovanın Qobustan sevgisi, Qobustan abidələrinə vurğunluğu bu gün də davam edir. Onun dəyərli məsləhətləri qoruğun tədqiqat işinin təşkilində, gənc arxeoloqların düzgün istiqamətlənməsində əhəmiyyətli rol oynayır .

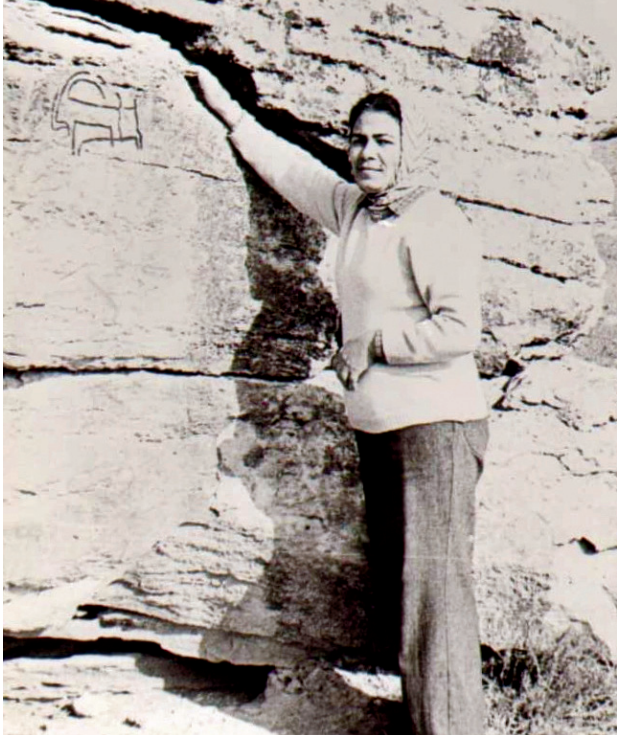

more than 100 published scientific works. 15 scientific works authored by Furuza Muradova have been published in prestigious publications of foreign countries. Her work and effective activity were highly appreciated by the Ministry of Culture of the Republic of Azerbaijan, and he was awarded with an honorary decree and a monetary award for his invaluable services in the study of the monuments of Gobustan. The name of Furuza Murado-

va is included among the researchers of Gobustan monuments of UNESCO. He is a scientific consultant on the study of Gobustan monuments.

The scientific researches of Jafargulu Rustamov and Furuza Muradova, who dedicated their lives to the study of the monuments of Gobustan, and the famous works they authored are still of great scientific importance as the most reliable sources, and are welcomed by the scientific community with interest. Their numerous works on Gobustan studies are today a reference source, a table book of the employees of the Gobustan National Historical-Artistic Reserve.

Ölkəmizi dünyada bəşər mədəniyyətinin ilk məskənlərindən biri kimi təqdim edən Qobustan abidələrinin tarixini öyrənmək və yazmaq kimi şərəfli işi görən Cəfərqulu Rüstəmov və Füzuzə Muradovanın elmi fəaliyyəti xalqa, vətənə ləyaqətlə xidmətin ən gözəl nümunəsidir.

Vəfa HÜSEYNOVA

The life of Furuza Muradova, who dedicated her life to the difficult and laborious field of archeology, the researcher of Gobustan monuments, doctor of philosophy in history, research worker of the Institute of Archeology, Ethnography and Anthropology of the Azerbaijan National Academy of Sciences, is now lived with great pride. In the interview given to the "Word of an Intellectual" column in the first issue of our magazine, "I feel proud to be an archaeologist when I look back at the happy moments I have experienced with the current achievements of Gobustan, and the long way I have traveled in this field, I consider myself one of the happiest archaeologists," said Furuza Muradova, the love of Gobustan. The emphasis on Gobustan monuments continues today. Her valuable advice plays an important role in the organization of the research work of the reserve and in the correct orientation of young archaeologists.

The scientific activity of Jafargulu Rustamov and Furuza Muradova, who did the honorable work of studying and writing the history of the monuments of Gobustan, which presented our country as one of the first abodes of human culture in the world, is the best example of serving the people and the motherland with dignity.

Vafa HUSEYNOVA

İsa HƏBİBBƏYLİ
AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik

İsa HABİBBAYLI
Vice-president of ANAS, Academician

QOBUSTAN BAŞLANĞICI VƏ ZİRVƏSİ

GOBUSTAN BEGINNING AND SUMMIT

Qobustan və Gəmiqaya vahid Azərbaycan qayaüstü mədəniyyətinin tərkib hissələri, möhtəşəm abidələridir. Qeyd etməyi lazım bilirəm ki, bu cür qayaüstü abidələr dünyanın bir çox yerində olsa da, Azərbaycanın Qobustanı və Gəmiqayasını ərazisinə, qayaüstü rəsmlərin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinə görə fərqli üstünlüyə malikdir. Qobustan və Gəmiqaya dünya qayaüstü mədəniyyətinin nadir sənət abidələridir.

Gobustan and Gamigaya are components of the single rock culture of Azerbaijan, magnificent monuments. I know that it is necessary to mention that, although such rock monuments exist in many parts of the world, Azerbaijan's Gobustan and Gemigaya areas have a distinct advantage in terms of the quantity and quality of rock paintings. Gobustan and Gamigaya are rare art monuments of the rock culture of the world.

Əslində, Azərbaycanda tarix də, əlifba da, yazı da, hətta ədəbiyyat və incəsənət də Gəmiqaya və Qobustandan başlanır.

Qobustandan əvvəl cizgili, yazılı mədəniyyətimiz yoxdur.

Qobustan və Gəmiqaya qayaüstü rəsmlərində ulu əcdadlarımızın tarixi inkişaf prosesləri öz əksini tapıb. Qobustan və Gəmiqaya Azərbaycan xalqının açıq tarix kitabıdır.

Gəmiqaya-Qobustan Azərbaycanın ən möhtəşəm mədəniyyət abidəsidir. Oturaq mədəniyyətin bütün əlamətləri Gəmiqaya-Qobustan rəsmlərində əks etdirilib. Gəmiqaya-Qobustan açıq səma altında böyük incəsənət sərgisidir.

Tədqiqatçılar Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmlərində ilkin yazı elementlərinin olduğunu müşahidə ediblər. Müxtəlif tədqiqat əsərlərində Gəmiqaya-Qobustan rəsmlərində Orxon-Yenisey abidələrinin, türk runik əlifbasının elementlərinin olmasına dair mülahizələr mövcuddur. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyəti tarix etibarilə Orxon-Yenisey abidələrindən çox qədim dövrlərə aiddir. Ona görə də Qobustanda və Gəmiqayada yazı elementləri axtarmaq lazım gəlsə, daha dərinlərə getmək lazımdır.

Bu cəhətdən filologiya elmləri namizədi, mərhum Əjdər Fərzəlinin versiyası cəlbedici görünür. Əjdər Fərzəli Gəmiqaya-Qobustan rəsmləri, piktoqramları və damğaları əsasında maraqlı əlifba layihəsi hazırlayıb, Gəmiqaya-Qobustan əlifbası adlandırdığı bu yazı sistemini ulu əcdadlarımızın ilk əlifbası kimi təqdim edib.

Azərbaycan elmi ictimaiyyəti nədənsə bu fakta lazımı reaksiya vermədi. Təsdiq və ya inkar bildirən fikirlərə çox az rast gəlini.

In fact, history, alphabet, writing, even literature and art in Azerbaijan all start from Gamigaya and Gobustan.

Before Gobustan, we don't have an animated, written culture.

The historical development processes of our great ancestors are reflected in the rock paintings of Gobustan and Gamigaya. Gobustan and Gamigaya is an open history book of the Azerbaijani people.

Gamigaya-Gobustan is the most magnificent cultural monument of Azerbaijan. All signs of sedentary culture are reflected in the paintings of Gamigaya-Gobustan. Gamigaya-Gobustan is a large art exhibition under the open sky.

Researchers have observed the presence of early writing elements in the Gamigaya-Gobustan rock paintings. In various research works, there are opinions about the presence of Orkhon-Yenisei monuments and elements of the Turkish runic alphabet in the Gamigaya-Gobustan paintings. However, it should be taken into account that the Gamigaya-Gobustan culture belongs to much older periods than the Orkhon-Yenisei monuments. Therefore, if it is necessary to look for writing elements in Gobustan and Gamigaya, it is necessary to go deeper.

In this respect, the candidate of philological sciences, the late Ajdar Farzali's version looks attractive. Ajdar Farzali developed an interesting alphabet project based on Gamigaya-Gobustan paintings, pictograms and stamps, and presented this writing system, which he called the Gamigaya-Gobustan alphabet, as the first alphabet of our great ancestors.

For some reason, the scientific community of Azerbaijan did not react prop-

Fikrimizcə, Əjdər Fərzəlinin təqdim etdiyi Gəmiqaya-Qobustan əlifbasında gerçək yazı ilə əlaqələr, reallıqlar çoxdur. Təsadüfi deyil ki, Əjdər Fərzəli bu əlifba ilə Gəmiqaya-Qobustan rəsmlərindəki bəzi sözləri və cümlələri oxuyub. Bütün bunlara görə də Gəmiqaya-Qobustan əlifbası məsələsinə yenidən qayıtmaq Azərbaycan dilçilik elminin qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir.

Demək olar ki, Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmlərindən bəhs edənlərin mütləq əksəriyyəti bu rəsmlərin həm də müəyyən fikir ifadə etdiyi qənaətində olublar. Həqiqətən də, Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmləri Azərbaycan xalqının daş kitabələridir. Bu qayaüstü rəsmlər daş kitabələrə nəqş edilmiş mətnlərdir. Bu cəhətdən Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmlərini qədim şumer mədəniyyətini gil lövhələr üzərində əks etdirib yaşadan məşhur "Gilqamış" dastanı ilə müqayisə etmək olar. Gəmiqaya-Qobustan abidələri Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrinin "Gilqamış"ıdır.

Biz bu fikirdəyik ki, Gəmiqaya-Qobustan rəsmləri ulu əcdadlarımızın həyatını, məişətini və dünyagörüşünü əks etdirən süjetlərdən ibarət vahid mətnidir. Ola bilsin, Gəmiqaya və Qobustanda bir-birinə yaxın bir neçə süjeti əks etdirən mətnlər var. Tarixin müxtəlif dövrlərində baş vermiş qabarma və çəkilmələr nəticəsində Gəmiqaya və Qobustandakı möhtəşəm qayalar parçalanıb, mətnlər dağınıq hala düşüb. Ən azı estamp vərəqələri və şəkillər vasitəsi ilə parçalanmış, səpələnmiş Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmlərini sistemləşdirməklə vahid bədii mətni bərpa etmək və Əjdər Fərzəlinin təklif etdiyi əlifbadan, qayalara həkk edilmiş damğalardan, yaxud ayrı-ayrı tədqiqatçıların Gəmiqaya-Qobustandakı müxtəlif qayaüstü rəsmlərin məzmunu, mahiyyəti

erly to this fact. There were very few affirmative or negative comments.

In our opinion, there are many connections and realities in the Gamiqaya-Gobustan alphabet presented by Ajdar Farzali. It is no coincidence that Ajdar Farzali read some words and sentences in Gamiqaya-Gobustan paintings with this alphabet. Due to all this, returning to the issue of the Gamiqaya-Gobustan alphabet is one of the important tasks facing the Azerbaijani linguistic science.

It can be said that the absolute majority of those who talked about Gamiqaya-Gobustan rock paintings were of the opinion that these paintings also express a certain idea. Indeed, Gamiqaya-Gobustan rock paintings are the stone inscriptions of the Azerbaijani people. These rock paintings are texts engraved on stone inscriptions. In this respect, the Gamiqaya-Gobustan petroglyphs can be compared with the famous «Gilgamish» epic, which reflects and revives the ancient Sumerian culture on clay boards. Gamiqaya-Gobustan monuments are «Gilgamish» of Azerbaijani literary and social thought.

We are of the opinion that Gamiqaya-Gobustan paintings are a single text consisting of plots that reflect the life, everyday life and outlook of our great ancestors. Perhaps there are texts in Gamiqaya and Gobustan that depict several plots close to each other. As a result of the swelling and subsidence that occurred in different periods of history, the magnificent rocks in Gamiqaya and Gobustan were broken, and the texts became scattered. At least by systematizing the fragmented and scattered rock paintings of Gamiqaya-Gobustan by means of estamp sheets and pictures, it is possible to

haqqındakı fikirlərindən istifadə etməklə həmin bütövləşdirilmiş mətni oxumaq, süjetləri bərpa etmək olar. İnanmaq çətinidir ki, ulu babalarımız Gəmiqayada və ya Qobustanda sadəcə pərakəndə şəkildə rəsmlər çəkməklə məşğul olublar. Bizdə belə inam var ki, Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmləri bəşəriyyətin, xüsusən də Azərbaycan xalqının ən qədim qayaüstü ədəbiyyatıdır. Bu, ilk dünya piktoqrafik ədəbiyyat nümunəsidir. Biz şərti olaraq həmin vahid bədii mətni Gəmiqaya-Qobustan piktoqrafik mifləri adlandırırıq. Kim bilir, bəlkə də, bu, qədim Gəmiqaya-Qobustan piktoqrafik dastanıdır?!

Bütün hallarda Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyəti ədəbiyyat baxımından da öyrənilməlidir. İnanıram ki, bu məsələ ilə dərinləndən məşğul olacaq hansısa elm adamı dünyada qayaüstü rəsmlərin öyrənilməsində yeni cığır açmağa biləcək. Bizim vəzifəmiz Azərbaycan elminin diqqətini bu məsələyə yönəltməkdən ibarətdir. Hər halda bu məsələ haqqında ən azı iyirmi il ərzində yazdıqlarımızı 2015-ci ildə nəşr etdirdiyimiz “Nuhçixandan – Naxçıvana” kitabında Nuh peyğəmbərlə əlaqədar araşdırmalarımızda elmi ictimaiyyətə çatdırmışıq. Düşünürəm ki, “Gəmiqaya-Qobustan və ədəbiyyat məsələsi” yeni nəsil Qobustan tədqiqatçılarını cəlb edəcək.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası 2018-ci ildə “Azərbaycanda qayaüstü mədəniyyət: mif, petroqlif və dünya” mövzusunda beynəlxalq elmi simpozium keçirib. Simpoziumda Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrindən qayaüstü mədəniyyət sahəsində çox tanınmış, görkəmli mütəxəssislərin elmi məruzələri dinlənilib, geniş müzakirələr aparılıb.

İştirakçıların Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğuna səfərləri də onlarda bu mədəniyyət haqqında dərin təəssürat yaradıb. Tədqiqatçıların əksəriyyəti bu

restore a single artistic text and from the alphabet proposed by Ajdar Farzali, from the marks engraved on the rocks, or from the opinions of individual researchers about the content and essence of different rock paintings in Gamigaya-Gobustan. By using it, you can read that integrated text and restore the plots. It's hard to believe that our great-grandfathers were only engaged in small painting in Gamigaya or Gobustan. We believe that Gamigaya-Gobustan rock paintings are the oldest rock literature of mankind, especially the people of Azerbaijan. It is an example of early world pictographic literature. We conventionally call that single artistic text Gamigaya-Gobustan pictographic myths. Who knows, maybe this is the ancient Gamigaya-Gobustan pictographic epic?!

In all cases, Gamigaya-Gobustan culture should be studied from the point of view of literature. I believe that some scientist who will deeply deal with this issue will be able to open a new path in the study of rock paintings in the world. Our task is to direct the attention of Azerbaijani science to this issue. In any case, we have conveyed to the scientific community what we have written about this issue for at least twenty years in the book «From Nuhchikhandan to Nakhchivan», which we published in 2015, in our research on Prophet Noah. I think that «Gamigaya-Gobustan and the issue of literature» will attract a new generation of Gobustan researchers.

In 2018, the Azerbaijan National Academy of Sciences held an international scientific symposium on «Rock culture in Azerbaijan: myth, petroglyphs and the world». At the symposium, scientific reports of well-known and outstanding experts in the field of rock culture from the

fikirdədir ki, Qobustan dünya qayaüstü rəsm mədəniyyətinin şah əsəridir. Bu, çox qürurverici qənaətdir. Qobustan Azərbaycan xalqının zəngin maddi-mənəvi sərvətidir. Gəmiqaya və Qobustan Azərbaycanın möhtəşəm qayaüstü rəsmlər xəzinəsidir. Nəhayət, Gəmiqaya-Qobustan Azərbaycanın daş pasportudur.

Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyətini, əsasən, tarixçilər və arxeoloqlar araşdırıb tədqiq ediblər. Bu sahədə Azərbaycan alimləri mühüm elmi nəticələr əldə edib, nailiyyətlər qazanıblar. Bu, çox müsbət haldır və yüksək qiymətə layiqdir. Fikrimizcə, Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyəti ayrı-ayrılıqda deyil, vahid mədəniyyətin tərkib hissəsi kimi tədqiq edilib öyrənilməlidir. Bu cəhətdən Gəmiqaya və Qobustanın daimi tədqiqatçıları olan tarixçilər, arxeoloqlar üçün də yeni perspektivlər açılı, fərqli baxışlar, yeni mövzular meydana çıxır.

Bununla belə Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmlərinin kompleks şəkildə araşdırılıb tədqiq edilməsinə ciddi ehtiyac var. Çünki Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyəti tarixçi və arxeoloqlarla yanaşı, folklorşünaslar, etnoqraflar, dilçilər, ədəbiyyatşünaslar, sənətşünaslar, coğrafiyaçılar, kulturoloqlar, hətta riyaziyyatçılar, fiziklər, astronomlar üçün də yeni-yeni cəlbedici mövzularda elmi cəhətdən əhəmiyyətli əsərlərin yazılmasına zəngin material vermək imkanlarına malikdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının elmi-tədqiqat institutlarında, universitetlərdə Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyətinin tədqiqi ilə məşğul olan, bu mövzu ilə maraqlanan elm adamları az deyil. Qobustan Milli Tarix-Bədii Qorğunun təşəbbüsü olarsa, akademiya və universitet alimləri bu vacib məsələnin araşdırılmasına həvəslə qoşula bilərlər. Bunun üçün ilkin olaraq Mədəniyyət Na-

countries of the Commonwealth of Independent States were heard and extensive discussions were held.

The participants' visits to the Gobustan National Historical-Artistic Reserve also left a deep impression on this culture. Most researchers are of the opinion that Gobustan is a masterpiece of the world rock painting culture. This is a very proud savings. Gobustan is a rich material and spiritual wealth of the Azerbaijani people. Gemigaya and Gobustan are the treasures of Azerbaijan's magnificent rock paintings. Finally, Gamigaya-Gobustan is the stone passport of Azerbaijan.

Gamigaya-Gobustan culture was mainly studied by historians and archaeologists. Azerbaijani scientists have achieved important scientific results and achievements in this field. This is a very positive thing and deserves a high price. In our opinion, Gamigaya-Gobustan culture should be studied and investigated as part of a single culture, not separately. In this respect, historians and archaeologists, who are permanent researchers of Gamigaya and Gobustan, can open new perspectives, different views, and new topics.

However, there is a serious need for a comprehensive study of the rock paintings of Gamigaya-Gobustan. Because the culture of Gamigaya-Gobustan, along with historians and archaeologists, has the opportunity to provide rich material for writing of scientifically important works on new and attractive topics for folklorists, ethnographers, linguists, literary critics, art critics, geographers, culturologists, even mathematicians, physicists, and astronomers.

There are not a few scientists interested in this topic who are engaged in the

zirliyinin təşəbbüsü ilə Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun bazasında “Bütün yönləri ilə Gəmiqaya-Qobustan: qayaüstü rəsmdən astronomiyadək” və ya “Gəmiqaya-Qobustan – elmlərin qovşağında” adlı ölkə miqyaslı elmi konfransın keçirilməsi mühüm başlanğıc ola bilər.

Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmləri Azərbaycan mədəniyyətinin möhtəşəm başlanğıcı və ən uca zirvələrindən biridir.

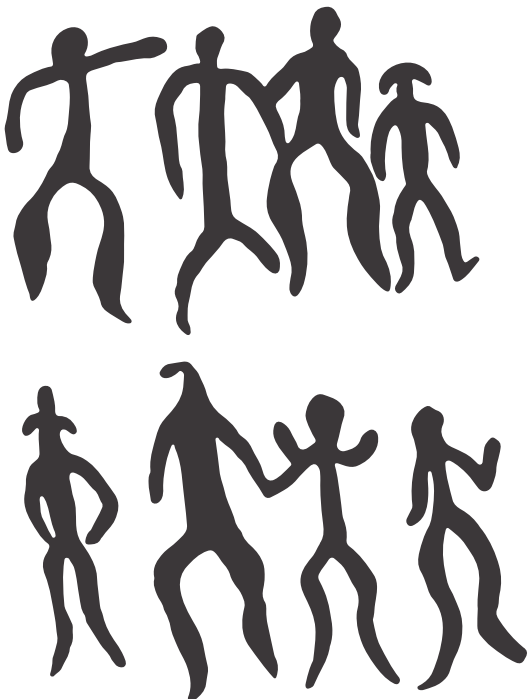
Gəmiqaya-Qobustan qayaları daşa dönüb əbədiyyət qazanmış ulu babalarımızın möhtəşəm abidələridir.

Gəmiqaya-Qobustan qayaüstü rəsmləri Azərbaycan xalqının qədim tarix kitabı, ilk əlifbası və birinci mifoloji ədəbiyyatıdır.

Gəmiqaya-Qobustan Anadolu mədəniyyəti ilə Orta Asiya mədəniyyətləri arasında möhkəm və etibarlı körpüdür.

Gəmiqaya-Qobustan mədəniyyəti möhkəm dayaqqlar üzərində daha böyük gələcəyə doğru gedən aydın yoldur.

Yolumuz uğurlu olsun!

study of Gamigaya-Gobustan culture in research institutes and universities of the Azerbaijan National Academy of Sciences. If the Gobustan National Historical-Artistic Reserve has an initiative, the academics and university scholars can willingly join the investigation of this important issue. For this, initially, at the initiative of the Ministry of Culture, together with the National Academy of Sciences, can be a country-wide scientific conference called «Gamigaya-Gobustan in all its aspects: from rock paintings to astronomy» or «Gamigaya-Gobustan - at the junction of sciences» will be held at the base of the Gobustan National Historical and Artistic Reserve.

Gemigaya-Gobustan rock paintings are one of the magnificent beginnings and highest peaks of Azerbaijani culture.

Gemigaya-Gobustan rocks are magnificent monuments of our great-grandfathers who turned to stone and won eternity.

Gemigaya-Gobustan rock paintings are the ancient history book, the first alphabet and the first mythological literature of the Azerbaijani people.

Gamigaya-Gobustan is a solid and reliable bridge between Anatolian culture and Central Asian cultures.

Gamigaya-Gobustan culture is a clear path to a greater future on solid foundations.

May our journey be successful!

Sabir NƏZİROV
Qobustan Milli Tarix-Bədii
Qoruğunun elmi katibi

Sabir Nazirov
Scientific secretary of Gobustan
National Historical-Artistic Reserve

Ecəzkar tarix yadigarımız

Qobustan

Our wonderful historical monument

Gobustan

Ölkəmizin maddi-mədəniyyət abidələri xalqımızın qədim, zəngin tarixinin ən parlaq aynasıdır. Arxeoloji tədqiqatlar nəticəsində aşkar olunmuş qədim insan düşərgələri və artefaktlar Azərbaycan ərazisinin dünyanın qədim sivilizasiya beşiklərindən olduğunu sübut edir. Bu abidələr təkcə ölkəmizin yox, bütövlükdə bəşər tarixinin öyrənilməsində əvəzsiz töhfə kimi dəyərləndirilir. Ulu

The material and cultural monuments of our country are the brightest mirror of the ancient and rich history of our nation. Ancient human camps and artifacts discovered as a result of archaeological research prove that the territory of Azerbaijan is one of the cradles of ancient civilizations in the world. These monuments are valued as an invaluable contribution to the study of human history as a whole,

əcdadlarımızın həyat tərzini, məişətini, məşğuliyyətini, mədəniyyətini, incəsənətini köksündə yaşadan Qobustan bu abidələrdəndir. Son iyirmi min il ərzində daimi yaşayış məskəni olan Qobustanda Üst Paleolit sonlarından orta əsrlərədək bəşər tarixinin bütün əsas mərhələlərinə aid petroqliflər mövcuddur.

Qobustan ərazisində petroqliflər 1939-cu ildə arxeoloq İshaq Cəfərzadə tərəfindən aşkar olunub. Qobustanda tapılan maddi-mədəniyyət qalıqları kompleksinin tarix və mədəniyyət üçün müstəsna əhəmiyyəti nəzərə alınaraq 1966-cı ildə Qobustan Dövlət Tarixi-Bədii Qoruğu yaradılıb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev və xanım Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2007-ci ildə Qobustanın qayaüstü təsvirləri, mədəni landşaftı ilə birlikdə YUNESKO-nun Dünya Mədəni İrs Siyahısına daxil edilib.

Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il tarixli qərarına əsasən qoruğa "Milli qoruq" statusu verilib.

Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun muzeyi Avropa Şurasının himayəsi ilə yaradılmış Avropa Muzeylər Forumunun təsis etdiyi və Avropanın ən mötəbər muzey mükafatı olan "Avromuzey-2013" mükafatına layiq görülüb.

Qoruğun ərazisi dünya əhəmiyyətli xüsusi mühafizə olunan tarix-mədəniyyət

not only of our country. Gobustan is one of these monuments, which keeps alive the lifestyle, household, occupation, culture, and art of our great ancestors. In Gobustan, which has been a permanent settlement for the past twenty thousand years, there are petroglyphs belonging to all the main stages of human history, from the end of the Upper Paleolithic to the Middle Ages.

In 1939, archaeologist Ishaq Jafarzade

yət ərazilərinə aiddir. 2013-cü ildə qoruğa YUNESKO tərəfindən çox az sayda tarixi ərazilərə şamil edilmiş “Gücləndirilmiş mühafizə” statusu verilib.

Qobustan qayaüstü rəsmləri 2019-cu ildə İSESCO-nun İslam İrsi Siyahısına daxil edilib.

Ölkə başçısının müvafiq sərəncamına əsasən 2011-ci ildə qoruğun yeni inzibati və muzey binası tikilib istifadəyə verilib. Muzeyin ekspozisiyası ən müasir texnologiyalardan istifadə olunmaqla hazırlanıb.

Sensor ekranlı monitorlar və 3D elementlərlə zəngin muzeydə Qobustanın minilliklər ərzində dəyişən təbii mühiti, burada aparılmış arxeoloji qazıntılar, daş dövrü insanların həyat təzi və incəsənəti, Qobustan petroqliflərinin xronologiyası, mənası, xüsusiyyətləri haqqında məlumat əldə etmək olar. Muzeyin bina kompleksinin ümumi sahəsi iki min dörd yüz altmış kvadratmetrdir. Ziyarətçilər muzeyin məlumat mərkəzlərində sensor ekrandan istifadə etməklə qoruq və qayaüstü təsvirlər haqqında müxtəlif dillərdə informasiya əldə edə bilirlər. Müasir texnologiya ilə təchiz olunmuş muzeydə xüsusi multimedia proqramları ilə hazırlanmış sensor ekranlar, intellektual oyunlar, interaktiv stendlər Qobustan abidələri, qayaüstü təsvirlər haqqında məlumatların ziyarətçilər tərəfindən daha əyləncəli şəkildə qavranılmasına xidmət edir. Qoruqda zəngin kitabxana fəaliyyət göstərir.

Muzeyin ekspozisiya zalı müxtəlif bölmələrdən təşkil olunub. “Qobustan: YUNESKO-nun ümumdünya mədəni irsi” zalında dünyanın müxtəlif guşələrində olan və YUNESKO-nun Dünya Mədəni İrsi Siyahısına daxil olunmuş qayaüstü incəsənət nümunələri haqqında məlumatlar öz əksini tapır.

discovered petroglyphs in the Gobustan area. The Gobustan State Historical-Artistic Reserve was established in 1966, taking into account the exceptional importance of the complex of material and cultural remains found in Gobustan for history and culture. On the initiative of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev and Mrs. Mehriban Aliyeva, in 2007, Gobustan's rock paintings and cultural landscape were included in the UNESCO World Cultural Heritage List.

According to the decision of the Cabinet of Ministers dated 2007, the reserve was given the status of «National Reserve».

The museum of the Gobustan National Historical-Artistic Reserve was awarded the «Euromuseum-2013» award, which was established by the European Museums Forum established under the auspices of the Council of Europe and is the most prestigious museum award in Europe.

The territory of the reserve belongs to the specially protected historical and cultural areas of world importance. In 2013, the reserve was given the status of «Enhanced Protection» by UNESCO, which is granted to a very small number of historical sites.

Gobustan rock carvings were included in İSESCO's Islamic Heritage List in 2019.

“Qobustanın təbii mühiti” zalında real landşafta uyğunlaşdırılan texnogen illüstrasiyalar yer alır. Sensor ekranda minilliklər ərzində Xəzər dənizinin necə dəyişdiyini əks etdirən videotəqdimatı müşahidə etmək, Qobustanın təbiəti, florası haqqında məlumatlar almaq mümkündür.

“Qobustanda arxeoloji kəşf” zalında petroqliflərin aşkar edilməsi və öyrənilməsi, qazıntıların aparılması prosesləri əks olunub. Burada insan sümükləri, arxeoloji təbəqələrdən tapılan daşlar, saxsı qablar və digər eksponatlar maraqla doğurur. “Zamanda səyahət” zalı isə tarixin müxtəlif dövrlərində Qobustandakı həyatı əks etdirir. Burada ziyarətçilər ilkin dövrdən başlayaraq Qobustanda gedən təbii dəyişikliklərə şahid ola bilərlər.

“Qədim dövr insanların həyatı” zalında daş əmək alətlərinin hazırlanması və onların funksiyaları barədə məlumatlar əks olunub. 3D ölçülü daş əşyanın nümayişi, Paleolit, Mezolit və Neolit dövrlərinə aid alətlər və onların hazırlanma üsulu üç stenddə təqdim olunur.

“Qədim dövr incəsənəti” zalı ibtidai insanların gözəllik anlayışını və bədii təxəyyülünü nümayiş etdirir. “Əsrlərdən gələn petroqliflər” zalı isə qayaüstü in-

According to the relevant order of the head of the country, in 2011, a new administrative and museum building of the reserve was built and put into use. The exposition of the museum was prepared using the most modern technologies.

In the museum, rich in touch screen monitors and 3D elements, you can get information about the natural environment of Gobustan, which has changed over the millennia, the archaeological excavations conducted here, the lifestyle and art of stone age people, the chronology, meaning, and characteristics of Gobustan petroglyphs. The total area of the building complex of the museum is two thousand four hundred and sixty square meters. Visitors can get information about the reserve and rock carvings in different languages using the touch screen in the information centers of the museum. In the museum equipped with modern technology, touch screens, intellectual games, interactive stands prepared with special multimedia programs serve to make information about Gobustan monuments and rock carvings more entertaining for visitors. A rich library operates in the reserve.

The exhibition hall of the museum is organized into different sections. In the hall of «Gobustan: World Cultural Heritage of UNESCO», information about examples of rock art found in different corners of the world and included in the World Cultural Heritage List of UNESCO is reflected.

In the hall of «Natural Environment of Gobustan», there are man-made illustrations adapted to the real landscape. On the touch screen, it is possible to watch a video presentation showing how the Caspian Sea has changed over the millennia,

cəsənətin təkamül prosesini öyrənməyə imkan verir.

“Qobustanın qədim dövr rəssamları” və “Petroqliflərin mənası” zallarında Qobustan qayaüstü rəsmlərinin mənası, “Heyvanlar və ovçular”, “Qobustan qayaüstü incəsənəti mədəni landşaftı” zallarında isə qədim heyvanlara məxsus osteoloji qalıqlar, o dövrün insanların ən çox ovladığı heyvanlar haqqında məlumatlar verilir.

Muzeydə 3D formatında, qırx beş nəfərlik kinozal var. Zal yeddi səsgücləndirici, monitor və proyektorla təchiz edilib. İclas zalında müxtəlif konfransların, yerli və beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirlərin keçirilməsi üçün hərtərəfli şərait yaradılıb.

Açıq səma altında olan muzeydə müxtəlif dövrlərə aid qayaüstü təsvirlər, qədim yaşayış yerləri, sığınacaqlar və qavaldaş kimi maddi-mədəniyyət nümunələri qorunur.

and to get information about the nature and flora of Gobustan.

The discovery and study of petroglyphs and excavations are reflected in the hall of «Archaeological Discovery in Gobustan». Human bones, stones found from archaeological layers, pottery and other exhibits are of interest here. The hall of «Time Travel» reflects the life in Gobustan in different periods of history. Here, the visitors can witness the natural changes in Gobustan, starting from the early period.

In the hall of «Life of ancient people», information about the preparation of stone tools and their functions is presented. A 3D display of stone objects, tools from the Paleolithic, Mesolithic and Neolithic periods and their manufacturing methods are presented in three stands.

The hall of «Ancient Art» demonstrates the beauty concept and artistic imagination of primitive people. The hall of «Petroglyphs from Ages» allows you to study the evolutionary process of rock art.

The halls of «Ancient Artists of Gobustan» and «Meaning of Petroglyphs» provide information on the meaning of Gobustan rock paintings, the halls of «Animals and Hunters», «Cultural Landscape of Gobustan Rock Art» halls, osteological remains of ancient animals, and the ani-

Ümumiyyətlə, Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun Böyükdaş, Kiçikdaş, Cingirdağ, Şonqar və Şıxqaya dağları ərazilərində təxminən min otuz bir qaya üzərində çəkilmiş yeddi mindən çox təsvir dünya əhəmiyyətli abidə kimi dövlət qeydiyyatındadır.

Ölkə başçısı tərəfindən təsdiqlənən "Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası"nın 3.2. yarım bəndində nəzərdə tutulmuş muzey fondlarının və arxeoloji abidələrin elektron məlumat bazasının yaradılması müddəasına əsasən 2016-cı ildən qayaüstü təsvirlərin rəqəmsal məlumat bazasının yaradılması layihəsinə başlanılıb. Tədqiqatın məqsədi müasir metodların tətbiqi ilə Qobustan qayaüstü təsvirlərini yenidən sənədləşdirmək, qayaüstü təsvirlərin rəqəmsal məlumat bazasını və yeni kataloqunu yaratmaqdan ibarətdir. 2020-ci ildə uğurla yekunlaşan tədqiqat nəticəsində qayaüstü təsvirlərin say nisbəti nəzərə çarpacaq dərəcədə artıb və qoruğun rəqəmsal məlumat bazası yaradılıb.

Yeni tapıntılar Qobustan qayaüstü təsvirlərinin Abşeron və Kiçik Qafqaz qayaüstü təsvirləri ilə əlaqəsinin, ümumilikdə Azərbaycan qayaüstü incəsənətinin öyrənilməsi üçün yeni imkanlar açır.

Qəbul olunan qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq hazırda qoruda elmi-tədqiqat işləri və qayaüstü incəsənətin ən

mals that people of that time hunted the most.

The museum has a 3D movie theater for forty-five people. The hall is equipped with seven loudspeakers, monitors and projectors. Comprehensive conditions have been created in the meeting hall for holding various conferences, local and international events.

In the open-air museum, rock carvings from different eras, ancient settlements, shelters and material culture samples such as gavaldash are preserved.

In general, more than 7,000 images painted on approximately 1031 rocks in the areas of the Gobustan National Historical-Artistic Reserve, Beyukdash, Kichkdash, Cingirdag, Shongar, and Shikhgaya mountains are registered as world-important monuments.

Pursuant to the provisions of Clause 3.2 of the «Cultural Concept of the Republic of Azerbaijan» approved by the head of state on creating an electronic database of museum funds and archaeological monuments, since 2016, the project of creating a digital database of rock images has been started. The aim of the research is to re-document the Gobustan petroglyphs using the modern methods, to create a digital database and a new catalog of petroglyphs. As a result of the research, which was successfully completed in 2020, the number of petroglyphs increased significantly and a digital database of the reserve was created.

The new findings open up new opportunities for the study of the relationship between the Gobustan petroglyphs and the Absheron and Lesser Caucasus petroglyphs, as well as the study of Azerbaijani petroglyphs in general.

In accordance with the adopted legislative acts, scientific research works and the process of studying rock art based on

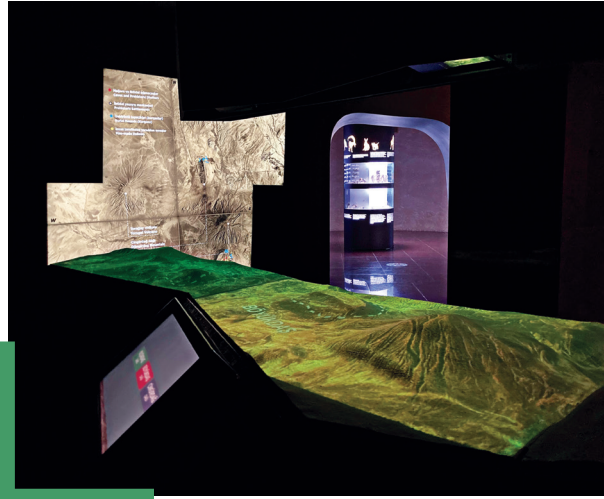
son elmi metodlar əsasında öyrənilməsi prosesi davam etdirilir.

Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğu Qobustan abidələrinin xarici mütəxəssislərlə birgə öyrənilməsi işini də diqqətdə saxlayır, beynəlxalq tərkibli elmi ekspedisiyaların fəaliyyətinin təşkili üçün lazımi şərait yaradır. Bununla bağlı xarici tərəfdaşlarla birgə layihələr həyata keçirilir. “Qərbi Asiyada ibtidai incəsənətin yaranması, inkişafı və yayılması: Qobustan” layihəsi də bu istiqamətdə reallaşdırılan diqqətəlayiq tədbirlərdəndir. Layihə çərçivəsində mütəxəssislərlə qorucular arasında Qobustan qayaüstü təsvirləri ilə Avropa qayaüstü incəsənətinin oxşar və fərqli cəhətləri, Paleolit dövrü incəsənəti, Qobustanda təbii mühit, ilkin məskunlaşma, burada aparılmış arxeoloji qazıntılar, qeydə alınmış arxeoloji materiallar, onların xronologiyası, eləcə də digər məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılır. İcra müddəti üç il olan layihə çərçivəsində qorucular ərazisindəki Böyükdaş dağının yuxarı səki sahəsində yerləşən “Ana zağa” və “Ovçular” mağaraları, o cümlədən dağın aşağı səki sahəsində yerləşən səkkiz nömrəli qaya üzərindəki təsvirlər, həmçinin Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunda qorunub saxlanılan arxeoloji materiallar müasir elmi metodlarla öyrənilir.

Layihənin icrası Qobustanda ilkin məskunlaşma prosesinin, Paleolit dövrü qayaüstü təsvirləri və onların insanların həyatında tutduğu rolü müəyyən etməyə imkan verməklə həm də qayaüstü təsvirlərin öyrənilməsində ən mühüm məsələlərdən olan xronologiya proble-

the latest scientific methods are currently being continued in the reserve.

The Gobustan National Historical-Artistic Reserve pays attention to the study of the monuments of Gobustan together with foreign experts, and creates the necessary conditions for the organization of international scientific expeditions. In this regard, joint projects with foreign partners are implemented. The «Emergence, Development and Spread of Primitive Art in Western Asia: Gobustan» project is one of the notable events in this direction. Within the framework of the project, experts and reserve employees are exchanging the ideas on the similarities and differences between Gobustan rock paintings and European rock art, Paleolithic art, natural environment in Gobustan, initial settlement, archaeological excavations conducted here, recorded archaeological materials, their chronology, as well as other issues. Within

the framework of the three-year project, the «Mother Den» and «Hunters» caves located in the upper part of the Beyukdash mountain in the reserve area, as well as the drawings on the Rock 8 located in the lower part of the mountain, as well as the archaeological materials preserved in the Gobustan National Historical and Artistic Reserve, are studied by modern scientific methods.

The implementation of the project will help to clarify the problem of chronology, which is one of the most important issues in the study of rock inscriptions, by allowing to determine the process of the initial settlement in Gobustan, Paleolithic petroglyphs and their role in people's lives.

minə aydınlıq gətirilməsinə köməklik edəcək.

Layihədə Markos Qarsiya Diez (Madrid Komplutense Universiteti, İspaniya), Manuel Vaquero Rodrı́ges (Rovira və Virgili Universiteti, İspaniya), Bianca Ochoa Freyl (Basklar Ölkəsi Universiteti, İspaniya), Dario Siqari (İtaliyanın Ferrara Universiteti, Portuqaliyanın Koimbra Universiteti) və Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun əməkdaşı Sevinc Şirinli iştirak edir.

Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun fəaliyyətinin prioritet istiqamətlərindən biri də Qobustan abidələrinin ölkə və beynəlxalq səviyyədə təbliğidir. Qoruq təbliğat işinin qurulmasında ənənəvi təbliğat metodlarını davam etdirməklə yanaşı dövrün tələblərinə uyğun olaraq yeni metodlardan da istifadə edir.

Ölkədə və xaricdə Qobustan abidələrindən bəhs edən sərgilərin keçirilməsi, "Yurdda bayram" tərəkəmə festivalı, "Plov" festivalı, məktəblilər üçün təşkil olunan "Qədim Qobustan" əyləncəli-intellektual interaktiv turu, "İnklüziv muzey" layihəsi çərçivəsində qoruğun surdotərcüməli videoekskursiyasının hazırlanması, qoruğun sifarişi ilə ərsəyə gələn "Qavaldaş" cizgi filmi, "Qobustan dünyası" elmi-metodiki, populyar jurnalı və gənclərin elektron musiqi sevgisini nəzərə alıb onların diqqətini mədəni irsimizə yönəltmək məqsədi ilə təşkil olunan elektron musiqi gecəsi bu istiqamətdə görülən effektiv tədbirlər sırasındadır.

Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğu bundan sonra da ecazkar tarix yadigarımız, bəşər mədəniyyətinin ayrılmaz parçası olan Qobustan abidələrinin qorunması, tədqiqi, təbliği kimi şərəfli işin məsuliyyətini qürurla daşıyacaq və xalqımızın qədim tarixinin, zəngin mədəniyyətinin təqdimat məkanı kimi çoxşaxəli fəaliyyətini layiqincə davam etdirəcək.

The project involved Marcos García Diez (Complutense University of Madrid, Spain), Manuel Vaquero Rodrı́ges (University of Rovira and Virgili, Spain), Bianca Ochoa Frayl (University of the Basque Country, Spain), Dario Sigari (University of Ferrara, Italy, University of Coimbra, Portugal) and the collaborator of Gobustan National Historical - Artistic Reserve Sevinj Shirinli.

One of the priority directions of Gobustan National Historical-Artistic Reserve is the promotion of Gobustan monuments at the national and international level. In addition to continuing the traditional methods of propaganda, the reserve also uses new methods in accordance with the requirements of the time.

Holding the exhibitions about the monuments of Gobustan in the country and abroad, «Holiday in the Homeland» folk festival, «Plov» festival, entertaining-intellectual interactive tour named «Ancient Gobustan» organized for schoolchildren, preparation of a video excursion with sign language translation of the Reserve within the framework of the «Inclusive Museum» project, Reserve The animated film «Gavaldash» prepared by the order, the scientific-methodical and popular magazine «Gobustan World» and the electronic musical evening party, which was organized with the aim of drawing attention to our cultural heritage, taking into account the love of electronic music among young people, are among the effective measures taken in this direction.

Gobustan National Historical-Artistic Reserve will continue to proudly bear the responsibility of protecting, researching and promoting the monuments of Gobustan, which are a wonderful historical keepsake, an inseparable part of human culture, and will continue its varied activities as a presentation space of the ancient history and rich culture of our nation.

GƏNCƏ DÖVLƏT TARİX-MƏDƏNİYYƏT QORUĞU

GANJA STATE HISTORICAL-CULTURAL RESERVE

Cumalik Rəhimov
*Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət
Qoruğunun direktoru*

Jumalik Rahimov
*Director of Ganja State Historical
and Cultural Reserve*

Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu Qədim Gəncə ərazisində tarixən müəyyənlanmış ərazi və landşaftın qorunması və bərpası məqsədi ilə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin "Qədim Gəncə ərazisinin Tarix-Mədəniyyət Qoruğu elan edilməsi haqqında" 18 aprel 1988-ci il tarixli 136 №-li qərarına əsasən elmi-tədqiqat müəssisəsi kimi təşkil olunub. Qoruq ərazisində yerləşən hər bir tarix və mədəniyyət abidəsi dövlət tərəfindən qorunur. Qoruq nəzdində abidələrlə yanaşı, arxeoloji qazıntılar zamanı qoruq ərazisində aşkar edilmiş, əhalidən əvəzsiz olaraq toplanmış Gəncə sənətkarlarının hazırladığı özünəməxsus naxışları, yazıları və üzərində sənətkarların möhürləri olan müxtəlif saxsı qab nümunələri, mis pul-

Ganja State Historical-Cultural Reserve, in order to protect and restore the historically defined territory and landscape in the territory of Old Ganja, pursuant to Decision 136 dated April 18, 1988 of the Cabinet of Ministers of the Azerbaijan SSR "On the declaration of the territory of Old Ganja as a Historical-Cultural Reserve", established as a research institution. Every historical and cultural monument located in the territory of the reserve is protected by the state. In addition to the monuments near the reserve, various pottery samples, copper coins, tirma-cloth, etc., made by Ganja artisans with their own patterns, inscriptions and stamps of artisans, which were discovered in the reserve area during archaeological exca-

lar, tirmə parça və s. məişət əşyalarından ibarət muzey fondu mövcuddur. Fonda Gəncənin orta əsr sənətkarlığını əks etdirən üç yüzdən çox eksponat daxildir.

Yarandığı vaxtdan azı dörd dəfə yerini dəyişən Gəncə strateji cəhətdən əlverişli mövqedə yerləşdiyindən daim yadellilərin diqqət mərkəzində olub. Dəfələrlə dəhşətli zəlzələlərə düçar olan Gəncə, həmçinin monqolların, xarəzmlərin, gürcülərin, ərəblərin, rusların və digər qəsbkarların hücumlarına məruz qalıb. Neçə-neçə dövlətin hərbi meydanına çevrilən şəhər ona dəyən zərbələrdən sarsılmayıb, özündə güc, təpər taparaq dircəlib və inkişaf edərək möhtəşəm şəhərlər səviyyəsinə yüksələ bilib. Gəncənin kökü, özülü möhkəm, sarsılmaz və yenilməzdir.

Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruguna indiki Gəncə şəhərindən altı-yeddi kilometr şimal-şərqdə yerləşən Qədim Gəncə ərazisi, Comərd Qəssab türbəsi, qala divarları, körpü qalıqları, kəhriz quyuları, İmamzadə türbəsi və Şeyx Nizaminin türbəsi (Nizami Gəncəvi Məqbərə Kompleksi) aiddir.

Qədim Gəncə şəhərini əhatə edən üçqatlı müdafiə səddi və qala divarlarının dəqiq inşa edilmə tarixi bilinməsə də, mə-

Gəncə Qala Qapıları-Arxeologiya və Etnoqrafiya Muzeyi Abidə Kompleksi

Ganja Fortress Gates - the Museum of Archeology and Ethnography

vations, were collected freely from the population which makes a museum fund of household items. The fund includes more than three hundred exhibits depicting the medieval craftsmanship of Ganja.

Ganja, which has changed its location at least four times since its establishment, has always been the center of attention of foreigners due to its strategic location. Ganja, which suffered from terrible earthquakes many times, was also attacked by Mongols, Khorezms, Georgians, Arabs, Russians and other usurpers. The city, which became the battlefield of several states, was not shaken by the blows that hit it, it recovered and developed by finding strength and power and was able to rise to the level of great cities. The root of Ganja is strong, unbreakable and invincible.

The Ganja State Historical-Cultural Reserve includes the area of Old Ganja located six to seven kilometers north-east of the present city of Ganja, the tomb of Jomard Kassab, the fortress walls, the remains of the bridge, the wells of kahriz, the tomb of Imamzadeh and the tomb of Sheikh Nizami (Nizami Ganjavi Mausoleum Complex).

Although the exact date of construction of the three-layer defense wall and fortress walls surrounding the ancient city of Ganja is unknown, it is known that the city was already surrounded by a fortress wall when Ganja was the capital of the Shaddadi state (971-1088). Although archeological excavations have been carried out at different times in the city, these works have not been completely completed. During the excavations, a part of the castle walls, the remains of

lumdur ki, Gəncə Şəddadilər dövlətinin (971-1088) paytaxtı olarkən artıq şəhər qala divarı ilə əhatə edilmişdi. Şəhərin yerində müxtəlif dövrlərdə arxeoloji qazıntı işləri aparılsa da, bu işlər tamamilə yekunlaşdırılmayıb. Qazıntılar zamanı qala divarlarının bir hissəsi, şəhərin müxtəlif ictimai binalarının qalıqları və çox sayda maddi mədəniyyət nümunələri aşkarlanıb.

Arran memarlıq məktəbinə uyğun olaraq Gəncə qalasının divarları kərpicdən inşa edilib.

Ərazidə, həmçinin XI-XII əsrlərdə inşa edilmiş bir neçə tağlı körpü qalıqları da mövcuddur.

Qədim zamanlardan Gəncə şəhərinin su ilə təchizatında kəhrizlər mühüm rol oynayıb. Kəhrizlər hesabına şəhər əhalisinin həm içməli, həm də suvarmaya olan su tələbatı tam ödənilirdi. Tarixi mənbələrə görə, Gəncədə altmışa yaxın su kəhrizi olub. Günümüzədək onlardan yalnız bir neçəsi gəlib çatıb.

Tikilmə tarixi IX əsrə aid edilən Cəmər Qəssab türbəsi də Qədim Gəncə ərazisindədir. Türbə planda səkkizguşəli formaya malikdir. Səkkizguşənin küncləri həm daxildən, həm də xaricdən çıxıntılarla işlənib. Türbənin tikintisi zamanı

various public buildings of the city and many examples of material culture were discovered.

According to the Arran school of architecture, the walls of Ganja Castle were built of bricks.

In the area, there are also the remains of several arched bridges built in the XI-XII centuries.

Since ancient times, the kahrizes (springs) have played an important role in water supply of Ganja city. Both drinking and irrigation water needs of the city population were fully covered by the canals. According to historical sources, there were about sixty water kahrizes in Ganja. Only a few of them have reached to the present day.

The tomb of Jomard Kassab, whose construction dates back to the 9th century, is also in the territory of Old Ganja. The tomb has an octagonal shape in plan. The corners of the octagon are worked with protrusions both inside and outside. A mixture of square baked bricks and lime mortar was used during the construction of the tomb.

During the earthquake of 1139, like most buildings in the territory of Old Ganja, the tomb of Jomard Kassab was seriously destroyed. In 1940, Ishaq Jafarzadeh, who conducted archaeological research in the area for the first time, discovered the grave of Jomard Kassab among the findings of the 7th century.

In the 60s of the 20th century, the tomb was destroyed, and for a long time it remained in a state of disrepair and neglect. In 2004, on the initiative of the Heydar Aliyev Foundation, restoration works were carried out on the grave and tombstone of Jomard Kassab. During the restoration

kvadrat formalı bişmiş kərpic və əhəng məhlulu qarışığından istifadə olunub.

1139-cu il zəlzələsi zamanı Qədim Gəncə ərazisindəki əksər tikililər kimi, Comərd Qəssab türbəsi də ciddi dağıntıya məruz qalıb. 1940-cı ildə ərazidə ilk dəfə arxeoloji tədqiqatlar aparan İshaq Cəfərzadə VII əsrə aid tapıntılar sırasında Comərd Qəssabın qəbrini də aşkar edib.

XX əsrin 60-cı illərində türbə dağıdılıb, uzun müddət uçuq və baxımsız vəziyyətdə qalıb. 2004-cü ildə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Comərd Qəssabın məzarının və məzarüstü türbəsinin bərpa işləri aparılıb. Abidənin bərpası zamanı Naxçıvan şəhərindən gətirilmiş qədim dövrün kərpiclərindən istifadə edilib.

İmamzadə türbəsi, yaxud Göy İmam adı ilə tanınan kompleks Gəncə şəhəri

İmamzadə türbəsi

The tomb of the Imamzadeh

of the monument, ancient bricks brought from the city of Nakhchivan were used.

Imamzadeh tomb, or the complex known as the Blue Imam, is a religious architectural complex located near the city of Ganja, in the territory of Old Ganja, and included in Ganja State Historical and Cultural Reserve. The complex was built on the grave of Ibrahim, the son of Imam Mohammad Baghir, who died in the 8th century. The main part of the complex consists of a tomb building and a cemetery. Along with the dome of the main tomb, the existence of seven more domes, mosques, caravansary-style houses, the dome over the entrance gate to the monument (the ninth dome in number), headstones with ornaments and inscriptions, sardabe-tomb-type grave monuments, swimming pools and other auxiliary buildings of Ganja Imamzade forms the architectural structure. Red brick was

yaxınlığında, Qədim Gəncə ərazisində yerləşən və Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğuna daxil olan dini memarlıq kompleksidir. Kompleks İmam Məhəmməd Bağırın VIII əsrdə vəfat etmiş oğlu İbrahimin məzarı üzərində ucaldılıb. Kompleksin əsas tərkib hissəsi türbə binası və qəbiristanlıqdan ibarətdir. Bununla yanaşı əsas türbə günbəzi ilə bərabər ətrafda daha yeddi günbəzin, məscidin, karvansara tipli evlərin, abidəyə giriş darvazası üzərindəki günbəzin (sayca doqquzuncu günbəz), ornamentləri və kitabələri olan başdaşılarının, sərda-bə-türbə tipli qəbirüstü abidələrin, hovuz və digər yardımçı tikililərin mövcudluğu Gəncə İmamzadəsinin memarlıq quruluşunu formalaşdırır. Türbənin inşasında qırmızı kərpicdən istifadə olunub, Arran memarlıq məktəbi üçün səciyyəvi olan cəhətlər tətbiq edilib. Mərkəzi günbəzin sağ və sol tərəfində yerləşən kiçik günbəzli hücrələr isə daha sonrakı dövrlərdə – ehtimal ki, XIII–XIV əsrlərdə – abidəyə əlavə edilib. Həmin hücrələrin hər birində ağ və mavi şirli kaşı ilə işlənmiş nəfis mehrablər var. İmamzadə türbəsində son illərdə əsaslı təmir və restavrasiya işləri aparılıb. Abidə öz möhtəşəmliyini illərdir qoruyub saxlayır və Gəncə şəhərinin ən çox ziyarətçi axınına sahib dini-memarlıq kompleksidir.

Ömrü boyu öz şəhərindən kənara çıxmayan Nizami Gəncəvinin (1141-1209) son mənzili, uyuduğu məkan – Nizami Məqbərəsi 2019-cu ildə Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğunun nəzdinə daxil edilib. Nizami Gəncəvinin məzarı üstündə ucaldılan möhtəşəm türbə həm də Azərbaycanın qərbi ilə şərqini birləşdirən ölkənin ən böyük magistral avtomobil xəttinin yaxınlığında qərar tutub. Bu da Azərbaycanın dörd tərəfində yaşayan insanların, həmçinin ölkənin qonaqlarının da ömürlərində, heç olmasa, bir dəfə dahi şairimi-

used in the construction of the mausoleum, and features characteristic of the Arran school of architecture were applied. The small domed cells located on the right and left sides of the central dome were added to the monument in later times - probably in the XIII-XIV centuries. Each of those cells has elegant mehrabs decorated with white and blue glazed tiles. Major repair and restoration works have been carried out in Imamzadeh tomb in recent years. The monument has preserved its magnificence for years and is the religious-architectural complex with the largest flow of visitors in the city of Ganja.

Nizami Mausoleum, the last residence of Nizami Ganjavi (1141-1209), who did not leave his city all his life, was included in Ganja State Historical and Cultural Reserve in 2019. The magnificent tomb erected over the grave of Nizami Ganjavi is also located near the country's largest highway connecting the west and east of Azerbaijan. This has created conditions for people living in the four corners of Azerbaijan, as well as guests of the country, to visit the grave of our genius poet at least once in their lifetime and pay respect to his soul.

The height of the highest point of the granite structure of Nizami mausoleum, which was reconstructed in 1989-1991, and in 2011, itself and its surroundings were substantially improved, is 22.5 meters above the ground.

The project author of the Nizami mausoleum is the Honored architect Farman Imamguliyev. The mausoleum, which is a cylindrical monumental building, was built from red slab granite blocks brought from Ukraine. Nizami Ganjavi's name is engraved at the entrance of the mausoleum with a golden inscription. A park has been built around the monument. The

zin məzarını ziyarət edib ruhuna ehtiram göstərə bilmələrinə şərait yaradıb.

1989-1991-ci illərdə rekonstruksiya olunan, 2011-ci ildə isə özü və ətrafı əsaslı şəkildə abadlaşdırılan Nizami məqbərəsinin qranit tikilisinin ən uca nöqtəsinin yer səthindən hündürlüyü 22,5 metrdir.

Nizami məqbərəsinin layihə müəllifi Əməkdar memar Fərman İmamquliyevdir. Silindrik formalı monumental tikili olan məqbərə Ukraynadan gətirilmiş qırmızı sal qranit bloklardan inşa edilib. Nizami Gəncəvinin adı qızılı yazı ilə məqbərənin girişinə həkk olunub. Abidənin ətrafında park salınıb. Buradakı "Xəmsə qəhrəmanları" adlı bədii-monumental kompozisiyanın müəllifi isə Əməkdar rəssam Qorxmaz Sücəddinovdur.

Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğunun ofis binası kimi istifadə etdiyi Gəncə Qala Qapıları Arxeologiya və Etnoqrafiya Muzeyi Abidə Kompleksi Bakı-Gəncə magistral yolunun hər iki istiqamətində yerləşir. İki hissəni yeraltı tunel birləşdirir. Kompleks beş mərtəbəsi əsas olmaqla ümumi yeddi mərtəbəlidir və iyirmi iki metr hündürlüyə malikdir. Muzeyin inşası 2012-ci ildə başlayıb, 2014-cü ildə başa çatıb. Muzeyin mərtəbələrində Gəncə şəhərinin tarixini, mədəniyyətini əks etdirən bir neçə bölmə yerləşdirilib. Bunlara Nizami Gəncəvinin xələf və sələflərinin şəkillərindən ibarət rəsm qalereyası, dulmuşluq və misgərlik bölməsi, sivilizasiya və milli geyim sərgisi, həmçinin toxuculuq və xalçaçılıq bölmələri daxildir.

Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruguna aid olan hər bir tarixi abidə xalqımızın milli sərvəti, tarixi yaddaşdır. Tarixi-mədəni irsimizi qoruyub gələcək nəsillərə ötürmək isə hər birimizin vətəndaşlıq borcudur.

author of the artistic-monumental composition here called "Heroes of Khamsa" is Honored Artist Gorkhmaz Sujaddinov.

The Ganja Castle Gates Museum of Archeology and Ethnography Monument Complex, which is used as an office building by Ganja State Historical and Cultural Reserve, is located in both directions of Baku-Ganja highway. An underground tunnel connects the two parts. The complex has a total of seven floors, five of which are the main floor, and has a height of twenty-two meters. The construction of the museum started in 2012 and ended in 2014. Several sections reflecting the history and culture of the city of Ganja are placed on the floors of the museum. These include an art gallery of pictures of Nizami Ganjavi's successors and predecessors, a section on pottery and copper-smithing, an exhibition of civilization and national costumes, as well as sections on weaving and carpet weaving.

Every historical monument belonging to the Ganja State Historical and Cultural Reserve is the national wealth and historical memory of our people. Protecting our historical and cultural heritage and passing it on to future generations is a civic duty of each of us.

Comərd Qəssab türbəsi

Jomard Gassab Shrine

Anar BABAYEV | **Anar BABAYEV**

“Atəşgah Məbədi” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğunun böyük elmi işçisi | *Senior researcher of «Ateshgah Temple» State Historical-Architecture Reserve*

ATƏŞGAH OD MƏBƏDİ

ATESHGAH FIRE TEMPLE

Atəşgah məbədi Abşeron yarımadasında, Bakı şəhərindən otuz kilometr aralıda, Suraxanı rayonunda yerləşən, müxtəlif dövrlərdə zərdüştilər, hinduistlər və siqlər tərəfindən ibadətqah kimi istifadə edilmiş alov məbədidir. Azərbaycanın tarix-memarlıq abidəsi olan və ölkəmizin adını təcəssüm etdirən Atəşgah od məbədinin tarixi kökləri erkən dövrlərə aid edilir. Bizim eramın əvvəllərindən eti-

The Fire Temple located on the Absheron Peninsula, thirty kilometers away from Baku, in Surakhani district is a fire temple that was used as a place of worship by Zoroastrians, Hindus and Sikhs at different times. The historical roots of Ateshgah fire temple, which is a historical-architectural monument of Azerbaijan and embodies the name of our country, belong to early times. From the beginning

barən Azərbaycan daim yanan, ecazkar, sirli alovları ilə dünyada tanınırdı. Yerin təkindən püskürən təbii qaz hava ilə təmasda olanda öz-özünə alışıb-yanırdı. Bu qeyri-adi hadisə o dövrlərdə zərdüştilik dininə inananlar üçün mühüm ilahi mənə kəsb edən simvol sayılırdı. Hər dinin öz peyğəmbəri, müqəddəs kitabı olduğu kimi bu dinin də Zərdüşt adlı peyğəmbəri, "Avesta" adlı müqəddəs kitabı var idi. Zərdüştilərin inancına görə, təbii, özü yanan alov Ahura-Mazdanın (Tanrının) nurunu yer üzündə təmsil edən ən böyük nişanə və simvol sayılırdı. Bu baxımdan ölkəmizdə sönməz təbii alovların mövcudluğu və zərdüştilərin həmin alovlara müqəddəs mənə vermə etiqadı Azərbaycanda od məbədlərinin inşa edilməsi ilə ölkəmizi mübarək odların ziyarətəhəna çevirib. Atəşgah məbədinin əsasının hələ eramızın əvvəllərində II-III əsrlərdə, təbii qazın çıxdığı yerdə qoyulması faktını Əhəmənilər dövlətinin paytaxtı sayılan Persepolisdə "Zərdüştin Kəbəsi"ndə ya-

of our era, Azerbaijan was known in the world for its constantly burning, wonderful, mysterious flames. Natural gas erupted from the entrails of the earth and ignited spontaneously when it came into contact with air. This unusual event was considered an important divine symbol for those who believed in the Zoroastrian religion at that time. Just as every religion has its own prophet and holy book, this religion also had a prophet called Zarathustra (Zoroaster) and a holy book called «Avesta». According to Zoroastrianism, the natural, self-burning flame was considered the greatest sign and symbol representing the light of Ahura-Mazda (God) on earth. From this point of view, the existence of inextinguishable natural flames in our country and the belief of Zoroastrians giving sacred meaning to those flames turned our country into a sanctuary of blessed fires with the construction of fire temples in Azerbaijan. The fact that the foundation of the Fire temple was laid at the beginning of our era in the II-III

şamış mobedan mobed (baş kahin) Kartirin (III əsr) yazısı təsdiqləyir.

III əsrdə Sasani şahənşahı I Ərdəşir Hörmüzdün (Tanrının) adı ilə şəhər məbədlərində alovların daim qorunub saxlanmasını əmr etmişdi.

VII əsrdən etibarən ölkədə islam dini tədricən yayıldıqdan sonra yerli əhali məbədləri ziyarət etməyi dayandırmış, islam dinini qəbul etməyən zərdüştülərin əksəriyyəti ölkəni tərk edib Hindistan əyalətlərinə üz tutmuş, köç etmək qərarına gəlmişdilər. Bunun nəticəsində Atəşgah digər od məbədləri ilə yanaşı tənəzzülə uğramışdı.

Əsrlər keçdikcə şərqdən qərbə doğru uzanan və Azərbaycan ərazisindən keçən ticarət yolları vasitəsilə ziyarətçilərinə, zərdüştülərə yenidən qovuşan od məbədi, eyni zamanda, hind tacirlərinin də diqqətini cəlb edib. Bakıya dəniz ticarəti əlaqələri qurmaq üçün gələn pars və hind tacirləri müqəddəs yer kimi mütləq Atəşgaha baş çəkirdilər. Azərbaycana gələn tacirlər vətənlərinə qayıdanda qəribə, görünməmiş hadisə – yerin təkindən çıxan od haqqında danışirdilər. Artıq Atəşgah od məbədinin sorağı bir çox şərq ölkələrindən gəlirdi. Bu, zəvvarların Atəşgaha arası kəsilməyən axınına səbəb oldu və qədim od məbədinin təməli üzərində yeni od məbədi inşa edilməyə başladı.

1683-cü ildə Azərbaycana gəlmiş alman səyyahı Engelbert Kempferin (1651-1716) "Bakı yarımadasının yeddi möcüzəsi" adlı kitabında yazdığı məlumatdan aydın olur ki, Atəşgah məbədi yeni-

centuries, at the place where the natural gas came out, is confirmed by the writing of mobedan mobed (chief priest) Kartir (III century), who lived in the «Kaaba of Zoroaster» in Persepolis, which is considered the capital of the Achaemenid state.

In the 3rd century, the Sassanid king Ardashir I ordered that the flames in the city temples should be kept burning in the name of Hormuzd (God).

After the gradual spread of Islam in the country from the 7th century, the local population stopped visiting the temples, most of the Zoroastrians who did not accept Islam left the country and decided to migrate to the Indian provinces. As a result, Ateshgah was in decline along with other fire temples.

Over the centuries, the temple of fire, which was reunited with its visitors and Zoroastrians through trade routes stretching from east to west and passing through the territory of Azerbaijan, also attracted the attention of Indian merchants. Parsi and Indian merchants who came to Baku to establish sea trade relations always visited Ateshgah as a holy place. When the merchants who came to Azerbaijan returned to their homeland, they talked

dən tikilməyə başlamış və artıq ikinci həyatına qədəm qoymuşdu.

XVIII əsrdən etibarən Atəşgah dünyada analoqu olmayan od məbədinə çevrilib. Onun sönməz odu həm zərdüştiləri, həm də hinduizm dininə sitayiş edən insanları bir araya gətirirdi. Hinduizmə inananlar burada oda sitayişlə yanaşı, həm də Atəşgah məbədini reinkarnasiyadan azad olmaq üçün müqəddəs paklanma ocağı bilirdilər. O baxımdan məbədin ziyarətçilərinin əksəriyyətini hind zahidləri təşkil edirdi. Məbəddə hind zahidlərinin və ziyarətə gələn tacirlərin qalması üçün tacirlərin xeyriyyə vəsaiti hesabına hücrələr, ibadətgahlar, dua otaqları və karvansara tikilmişdi.

Atəşgah məbədində hücrələrin tikilməsi üçün yardım edən zəvvarlar tikdikləri hücrənin qapısının üstündə daş lövhəciklər üzərində öz dillərində ithaf kitabələri həkk etdiriblər. Məbəddə üç dinə məxsus dörd dildə on səkkiz ithaf kitabəsi mövcuddur.

Atəşgah iyirmi altı hücrədən və mərkəzi ibadətgahdan ibarətdir. Mərkəzi ibadətgah burada ən müqəddəs yer sayılırdı. Ora ancaq baş kahinlər keçə və sitayiş edərdilər. Adi atəşpərəstlərin içəri keçməyə ixtiyarları yox idi. Mərkəzi od qibləgahı öz memarlıq üslubu ilə simvolik məna daşıyır. Onun tacındakı dörd od qülləsi, su, od, torpaq və yel kimi təbiətin dörd ünsürünü, piramida isə müqəddəs alovu təcəssüm etdirir.

Müxtəlif din nümayəndələrinin keçirdiyi ayinlərin təzadı Atəşgah məbədini ziyarətçilərin nəzərində sanki tolerantlıq ünvanına, diqqət mərkəzinə çevirmişdi. Ona görə məbədin idarə heyəti ziyarətçilərə ehtiram əlaməti olaraq əsas portalın üstündə, mərkəzi od qibləgahına mənzərəsi olan Balaxana adlı qonaq otağı inşa etdirmişdilər. Məbəddə qalan qonaqların

about a strange, unprecedented event - a fire coming out from the entrails of the earth. The tiding of Ateshgah fire temple was already coming from many eastern countries. This led to an uninterrupted flow of pilgrims to Ateshgah, and a new fire temple began to be built on the foundation of the ancient fire temple.

It is clear from the information written by the German traveler Engelbert Kempter (1651-1716) who came to Azerbaijan in 1683 in his book «Seven Wonders of Baku Peninsula» that the Ateshgah Temple was rebuilt and had already entered its second life.

Since the 18th century, Ateshgah has become an unparalleled fire temple in the world. Its unextinguishable fire brought together both Zoroastrians and Hindus. In addition to worshipping fire here, Hindus considered the Ateshgah temple a sacred place of purification for freedom from reincarnation. From that point of view, the majority of visitors to the temple were Indian hermits. Cells, chapels, prayer rooms and a caravanserai were built in the temple for the accommodation of Indian ascetics and visiting merchants at the expense of merchants' charity funds.

Pilgrims who helped to build the cells in the Ateshgah temple carved dedication inscriptions in their own languages on the stone boards above the door of the cell they built. There are eighteen dedication inscriptions in four languages belonging to three religions in the temple.

Ateshgah consists of twenty-six cells and a central chapel. The central chapel was considered the most sacred place here. Only the high priests would go there and worship. Ordinary fire worshipers had no right to enter. The central fire qibla direction has a symbolic meaning with its architectural style. The four fire towers on its crown represent the four elements

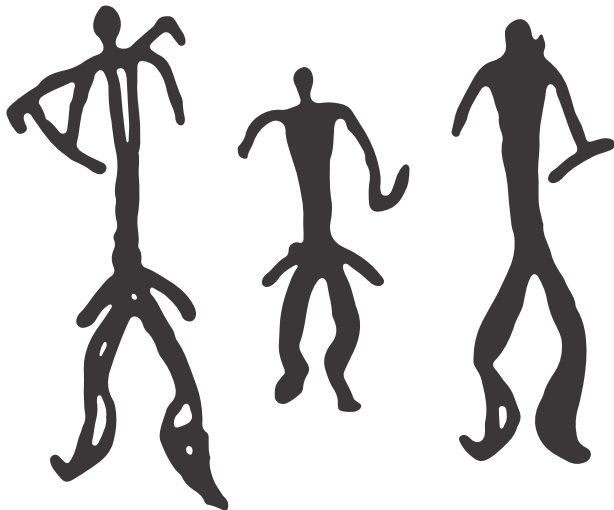
bir neçə gün ərzində zəvvarların, məbəd sakinlərinin həyat və ayinlərini müşahidə etmək imkanı olurdu.

Atəşgah məbədi beşguşəli, dişli divarlarla əhatələnmiş qapalı həyəti və baş portalı ilə qədim od məbədlərinin cizgilərini özündə birləşdirməklə, həm də Azərbaycanın karvansara tipli tikililərinin strukturuna uyğun formada layihələndirilib. XIX əsrin əvvəlində məbəd ilkin görünüşünü alıb və unikal memarlıq abidəsi kimi heç bir dəyişiklik olmadan indiyədək qorunub saxlanılıb.

Atəşgah məbədi 30 sentyabr 1998-ci ildə YUNESKO-nun Təcili Qorunmaya Ehtiyacı olan Maddi-Mədəni İrsin İlk siyahısına daxil edilib və abidəyə mədəni irs nümunəsi kimi "Gücləndirilmiş mühafizə" statusu verilib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 19 dekabr 2007-ci il tarixli sərəncamı ilə Suraxanıdakı Atəşgah ərazisi "Atəşgah məbədi" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu elan olunub. Sərəncama əsasən kompleks ətrafında açıq səma altında muzey yaradılıb.

2012-ci ildə Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə məbəddə bərpa işləri aparılıb və məbədətrafı ərazilər abadlaşdırılıb.

of nature, such as water, fire, earth and wind, and the pyramid represents the sacred flame.

The contrast of rituals performed by representatives of different religions turned the Ateshgah temple into an address of tolerance and a center of attention in the eyes of visitors. Therefore, as a sign of respect for visitors, the temple's board built a guest room called Balakhana, overlooking the central fire qibla direction, above the main portal. The guests staying in the temple had the opportunity to observe the life and rituals of pilgrims and the temple residents for several days.

The Ateshgah Temple was designed in accordance with the structure of the caravanserai-type buildings of Azerbaijan, combining the features of the ancient fire temples with its closed courtyard surrounded by pentagonal, serrated walls and the main portal. At the beginning of the 19th century, the temple received its original appearance and has been preserved until now without any changes as a unique architectural monument.

On September 30, 1998, Ateshgah Temple was included in UNESCO's List of Material and Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding and the monument was given the status of «Enhanced Protection» as an example of cultural heritage.

By the decree of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev dated December 19, 2007, the Ateshgah area in Surakhani was declared the «Ateshgah Temple» State Historical-Architectural Reserve. According to the decree, an open-air museum was established around the complex.

In 2012, with the support of the Heydar Aliyev Foundation, restoration works were carried out in the temple and the surrounding areas were well built.

YEDDİ GÖZƏL

Seven beauties

“ÇƏLƏBİ” XALÇASI

AZƏRBAYCAN MİLLİ XALÇA MUZEYİNİN ŞUŞA FİLİALI

Qarabağın məşhur “Çələbi” xalçası 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən Azərbaycan Milli Xalça Muzeyinin Şuşa filialına hədiyyə olunmuşdur.

XVIII əsrin sonu – XIX əsrin əvvəllərinə aid xalçanın ara sahəsi tək göl kompozisiyasına malik olub, tünd sumaqı yerliyində on altı ləçəkli, girintili-çıxıntılı iri göl təsviri və ətrafında müxtəlif mənalar daşıyan doldurucu elementlərlə tərtib edilmişdir. Qədim türklərə məxsus olan bu göl elementi müxtəlif mənaları ifadə etsə də, əsas etibarilə günəşi təcəssüm etdirir. Ara sahəni əhatə edən əsas haşiyə qurşağı isə Azərbaycan xalçaçılığında geniş yayılmış “zulfələm” naxışlardan ibarətdir. Xalçanın həm ara sahəsində, həm də haşiyə qurşağındakı digər elementlər rəng baxımından kompozisiyaya xüsusi ahəngdarlıq gətirir.

XVIII əsrdə təbii boyaqlarla boyanmış yüksək keyfiyyətli yundan toxunan, mükəmməl kompozisiyalı xalçanın dövrümüzə yaxşı vəziyyətdə gəlib çatması səbəbindən muzey kolleksiyası üçün müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

“CHALABI” CARPET

SHUSHA BRANCH OF AZERBAIJAN NATIONAL CARPET MUSEUM

In 2020, the famous «Chalabi» carpet of Karabakh was donated by the Ministry of Culture of the Republic of Azerbaijan to the Shusha branch of the Azerbaijan National Carpet Museum.

The middle area of the late 18th-early 19th century carpet had a single lake composition, with a sixteen-petaled, indented-protruding large lake image in the dark sumac area, and filled elements with different meanings around it. Although this lake element belonging to the ancient Turks has different meanings, it basically represents the sun. The main border belt covering the intermediate area consists of «zulfalam» patterns that are widespread in Azerbaijani carpet making. Other elements, both in the intermediate area of the carpet and in the border belt, bring special harmony to the composition in terms of color.

It is of exceptional importance for the museum collection due to the fact that the carpet, woven in the 18th century from high-quality wool and dyed with natural dyes, with a perfect composition, has survived to our time in good condition.

ÜZEYİR HACIBƏYOVA MƏXSUS ROYAL

ÜZEYİR HACIBƏYOVUN EV-MUZHEYİ (BAKİ)

Azərbaycan peşəkar musiqisinin banisi, publisist, dramaturq, ictimai xadim Üzeyir Hacıbəyovun Bakı şəhərində yerləşən ev-muzeyində nümayiş olunan əşyalar sırasında dahi bəstəkarın 1919-cu ildə Azərbaycan Respublikasının dövlət himnini bəstələdiyi royali özünəməxsus yer tutur. Üzeyir Hacıbəyov Azərbaycan opera sənətinin incilərindən sayılan “Koroğlu” operasını, “Sənsiz”, “Sevgili canan” romanslarını, “I Fantaziya” və “II Fantaziya”larını da bu royalda bəstələmişdir.

GRAND PIANO BELONGING TO UZEYİR HAJIBEYOV

HOUSE-MUSEUM OF UZEYİR HAJIBEYOV (BAKU)

The grand piano, on which the genius composer composed the national anthem of the Republic of Azerbaijan in 1919, occupies a special place among the items demonstrated in the house-museum of Uzeyir Hajibeyov, the founder of professional music of Azerbaijan, publicist, playwright, public figure, located in Baku. Uzeyir Hajibeyov composed the opera «Koroglu», which is considered one of the pearls of Azerbaijani opera, the romances «Sensiz», «Sevgili canan», «Fantasia I» and «Fantasia II» on this grand piano.

TAR

AZƏRBAYCAN MUSIQI MƏDƏNİYYƏTİ DÖVLƏT MUZEYİ

Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyində toplanan zəngin fond materialları xalqımızın musiqi tarixinin dərinədən öyrənilməsinə və geniş təbliğinə imkan yaradır. Burada nümayiş olunan dəyərli eksponatlardan biri də, üzərində “1916”-cı il tarixi qeyd olunan tardır. Tarın ağac hissələri sədəf və sümüklərdən istifadə olunmaqla özünəməxsus naxışlarla bəzədilib.

Azərbaycanın simli-dartımlı musiqi alətləri arasında texniki və dinamik imkanlarına görə tar ən mükəmməl çalğı alətidir. Başqa musiqi alətləri kimi tar da özündən əvvəlki qədim simli musiqi alətlərinin əsasında yaranmış və əsrlər boyu formalaşmışdır. Quruluş və forma etibarlı ilə başqa simli musiqi alətlərindən fərqli olan tar, əsasən, üç hissədən– çanaq, qol və kəllədən ibarətdir. Tarın çanaq hissəsi tutdan, qol və kəllə hissələri isə qoz ağacından hazırlanır. Qoluna 22 pərdə bağlanır. Çanağının üzərinə mal ürəyinin pərdəsi çəkilir. Müxtəlif diametrlili 11 metal simi vardır. Tar sümük və ya ebonitdən hazırlanmış kiçik mizrabla səsləndirilir.

TAR

STATE MUSEUM OF MUSICAL CULTURE OF AZERBAIJAN

The rich fund materials collected in the State Museum of Musical Culture of Azerbaijan provide an opportunity for in-depth study and wide dissemination of the musical history of our nation. One of the valuable exhibits displayed here is a tar with the date "1916" on it. The wooden parts of the tar are decorated with unique patterns using mother-of-pearl and bones.

Tar is the most perfect musical instrument among the stringed musical instruments of Azerbaijan due to its technical and dynamic capabilities. Like other musical instruments, the tar was created on the basis of ancient stringed musical instruments that preceded it and was formed over the centuries. Different from other stringed musical instruments in terms of structure and shape, the tar mainly consists of three parts - the bowl, arm and head. The bowl of the tar is made of mulberry, and the arms and head are made of walnut. 22 frets are tied to its arm. A fret of cattle heart is drawn over the bowl. There are 11 metal strings of different diameters. Tar is played with a small mizrab made of bone or ebonite.

HAMAM SANDIĞI

QALA ƏNTİQ ƏŞYALAR MUZEYİ

Qala Əntiq Əşyalar Muzeyinin dəyərli ekponatlarından biri olan hamam sandığının istehsal tarixi XIX əsrə aid edilir.

Keçmişdə qadınlar hamama gərkən hamam sandığını özləri ilə götürərdilər. Bu xüsusi qablarda qadınlar hamama xına, basma və digər kosmetik vasitələr gətirər, zinət əşyalarını çıxarıb bu sandıqlara yığaraq ağzına qıl vurar və hamamçıya təhvil verərdilər.

Üzərindəki nəfis həndəsi və nəbati naxışları ilə diqqət cəlb edən hamam sandığı misdən hazırlanıb. 25,1x35 sm ölçüyə malikdir.

BATH CHEST

GALA MUSEUM OF ANTIQUITIES

The production history of the bath chest, which is one of the valuable exhibits of the Gala Antiques Museum, dates back to the 19th century.

In the past, women would take a bath chest with them when they went to the bath. In these special containers, women would bring henna, basma and other cosmetics to the bath, take out their jewelry, put it in these boxes, put a lock on it and hand it over to the bath attendant.

The bathroom chest, which attracts attention with its elegant geometric and floral patterns, is made of copper. It measures 25.1x35 cm.

HÜSEYN ƏRƏBLİNSKİNİN QACAR OBRAZI ÜÇÜN HAZIRLADIĞI LİBAS

CƏFƏR CABBARLI ADINA AZƏRBAYCAN DÖVLƏT TEATR MUZEYİ

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda qadınların səhnəyə çıxması yasaq idi. Bu səbəbdən tamaşalarda kişilər qadın obrazlarını canlandırmaq məcburiyyətində qalırdı. Belə bir şəraitdə, ilk faciə aktyoru və rejissor Hüseyn Ərəblinski dramaturq Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevdən qadın surətinin olmayacağı bir əsər yazmasını xahiş edir. Beləliklə, 1906-cı ildə "Ağa Məhəmməd şah Qacar" faciəsi ərsəyə gəlir. O dövrdə bir çox tamaşaların geyim və rekvizitlərinin hazırlanmasında iştirak edən aktyor Qacar obrazı üçün libasın hazırlanmasında da özü şəxsən iştirak edir. 1907-ci ildə əsəri uğurla tamaşaya qoyan Hüseyn Ərəblinski baş rolu özü canlandırır.

Hüseyn Ərəblinskiyin Qacar obrazı üçün məxmər parçadan hazırladığı libas hazırda Cəfər Cabbarlı adına Azərbaycan Dövlət Teatr Muzeyinin kolleksiyasında saxlanılır.

THE DRESS MADE BY HUSEYN ARABLINSKY FOR THE CHARACTER OF QAJAR

AZERBAIJAN STATE THEATER MUSEUM NAMED AFTER JAFAR JABBARLI

At the beginning of the 20th century, it was forbidden for women to appear on stage in Azerbaijan. For this reason, men were forced to portray female characters in plays. In such a situation, the first tragedy actor and director Huseyn Arablinski asked the playwright Abdurrahim Bey Hagverdiyev to write a play without a female character. Thus, in 1906, the «Agha Muhammad Shah Qajar» tragedy was created. At that time, the actor participated in the preparation of costumes and props for many performances, and personally participated in the preparation of the dress for the character of Qajar. Huseyn Arablinski, who successfully staged the play in 1907, plays the main role himself.

The dress made by Huseyn Arablinski from velvet cloth for the character of Qajar is currently kept in the collection of the Azerbaijan State Theater Museum named after Jafar Jabbarli.

SAXSI QAB

QƏBƏLƏ TARİX-DİYARŞÜNASLIQ MUZEYİ

Qəbələ Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyinin fondunda mühafizə olunan şirli, kasa tipli qab dulusçuluq sənətinin ən gözəl nümunələrindən biri hesab olunur. Qabın istehsal tarixi XII-XIV əsrlərə aid edilir. Qabın içərisində dairə, dairenin tam mərkəzində romb şəklində həndəsi fiqur və səkkizguşəli ulduz təsvir olunmuşdur. Bu təsvir bir növ, günəşi xatırladır. Səkkizguşəli bucaqların arasında və mərkəzi hissədə həyat və inkişaf rəmzi olan spirala bənzər sxematik işarələr var.

Qabın diametri 24 sm, hündürlüyü isə 12 sm-dir.

POTTERY

GABALA MUSEUM OF HISTORY AND REGIONAL ETHNOGRAPHY MUSEUM

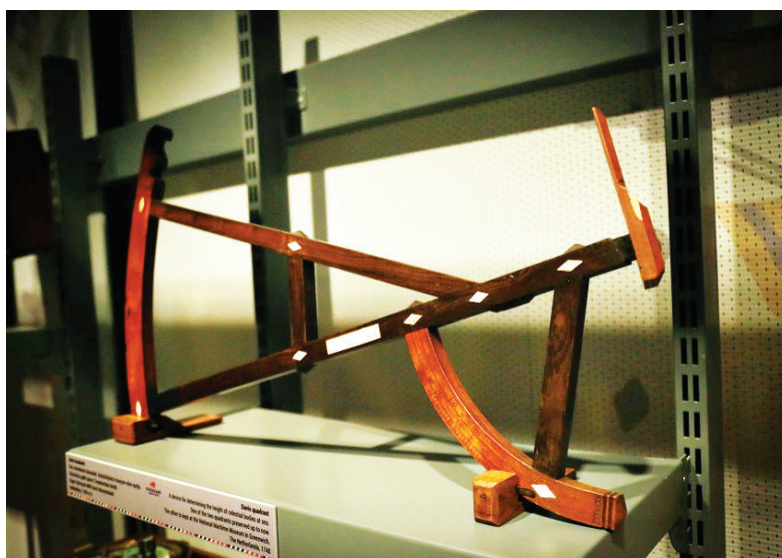
The glazed, bowl-type vessel preserved in the fund of the Gabala Museum of History and Regional History is considered one of the most beautiful examples of pottery art. The production date of the vessel is attributed to the 12th-14th centuries. Inside the bowl, there is a circle, a geometric figure in the form of a rhombus and an eight-pointed star are depicted in the center of the circle. This image is kind of reminiscent of the sun. Between the octagonal angles and in the central part are spiral-like schematic symbols, symbolizing life and growth.

The diameter of the bowl is 24 cm, and the height is 12 cm.

DEVİS KVADRANTI

“SURAXANI” GƏMİ-MUZƏYİ

“Suraxanı” Gəmi-Muzeyində sərgilənən Devis kvadrantı günümüzə gəlib çatan 2 kvadrantdan biridir. Göy cisimlərinin dənizdəki hündürlüyünü müəyyən edən bu qurğu 1740-cı ildə Hollandiyada istehsal olunub. Fil sümüyü, dəmirağac, armud ağacı, dəmir və misdən hazırlanan kvadrantın ölçüsü 36,5 x 63,5 sm-dir. Ekspонат içərisində fil sümüyündən hazırlanmış daxili mozaika ulduzlar və kral zanbağı ilə bəzədilib. Alətin özü dəmirağacdən, qövsələr, bənd və qanadlar isə armud ağacından hazırlanıb. Ekspонат gəmi-muzeyin “Naviqasiya və Kommunikasiya” zalında sərgilənir.

DAVIS QUADRANT

«SURAXANI» SHIP-MUSEUM

The Davis quadrant exhibited in «Surakhani» Ship-Museum is one of the 2 quadrants that have survived to this day. This device, which determines the height of celestial bodies in the sea, was produced in 1740 in Holland. Made of ivory, ironwood, pearwood, iron and copper, the quadrant measures 36.5 x 63.5 cm. Inside the exhibit, an interior mosaic made of ivory is decorated with stars and royal lilies. The instrument itself is made of iron wood, and the bows, dam and wings are made of pear wood. The exhibit is displayed in the «Navigation and Communication» hall of the ship-museum.

Ömər Eldarov: “Zaman məndə rəngarəngdir...”

Omar Eldarov:
«Time is colorful for me...»

“Estafet” rubrikasının qonağı Xalq rəssamı, heykəltəraş, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyasının rektoru, akademik Ömər Eldarovdur.

– Ömər müəllim, heykəl deyəndə ilk ağıma gələn şey daş olur, gözümdə həmin an nəhəng, parçalanmaz daş canlanır. Bir sözlə, bilmək istəyirəm, daşı ram edirsiniz, ya daş özü sizə tabe olur?

The guest of the «Relay» column is People’s artist, sculptor, full member of the Azerbaijan National Academy of Sciences, rector of the Azerbaijan Academy of Arts, Academician Omar Eldarov.

- Omar muallim, when I say statue, the first thing that comes to my mind is a stone. In short, I want to know, do you tame the stone, or does the stone obey you?

– Bilirsiniz, material bizə istiqamət verir, nə isə deyir, amma son sözü, əlbəttə, biz deyirik, yəni ram edirik.

– **Heykəltəraş daşlara, yoxsa heykəlini ucaldığı insana ikinci həyat verir?**

– İkinci yox, əbədi həyat veririk. Abidəsini ucaldığımız insanlar böyük və məşhur şəxsiyyətlərdir, onlara sonsuzluq bəxş edirik.

– **“Zamanın dörd rəngi” demisiniz. Hazırda zamanınız hansı rəngdədir?**

– Çox qəliz, mürəkkəb və məsuliyyət tələb edən sualdır. Amma deyərdim ki, zaman məndə rəngarəngdir.

– **Sənət, ya həyat?**

– Yəqin, bilirsiniz, bu sənətlə altı yaşından məşğulam. Ona görə də ikisi birində... Ayrılmazdır...

– **Ömər müəllim, daşlaşmış surətlərdən heç bezmisiniz?**

– You know, the material guides us, tells us something, but of course, we say the last word, that is, we tame.

– **Does the sculptor give a second life to the stones, or to the person whose statue he erected?**

– We give eternal life, not second. The people whose monument we erect are great and famous personalities, we give them infinity.

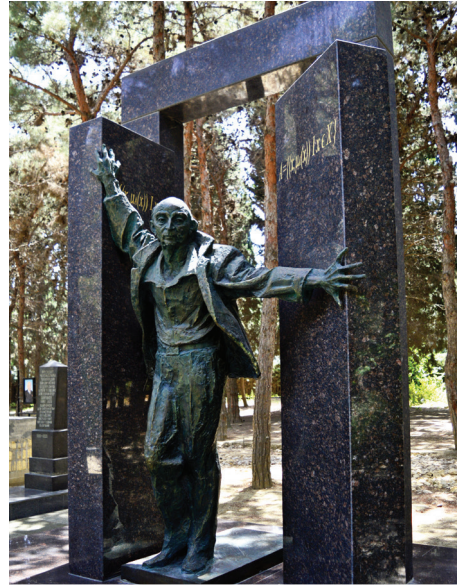
– **You said «four colors of time». What color is your time right now?**

– It is a very difficult, complex and responsible question. But I would say that time is colorful for me.

– **Art or life?**

– Probably, you know, I have been doing this art since I was six years old. That's why they are both in one... Inseparable...

– Yox!... Bilirsiniz, daş, bürünc, ağac – material fərqi yoxdur. Bu sənətin xüsusiyyəti ondadır ki, donmuş formanı gərək elə canlandırasan heykəllərdə, simalarda həyat olsun. Ona baxanlara nə isə desin.

– **Rəssamlığın başlanğıcı qayaüstü rəsmlərdir. Demək, təsviri sənətdə estafet qayaüstü rəsmlərdən, bizim üçün isə məhz Qobustandan başlayır. Yaradıcılığınızda Qobustan motivlərindən istifadə etmisinizmi?**

– Qobustan texnika baxımından çətin, mövzu baxımından çərçivəlidir. Texnika və mövzusu insana azad, sərbəst işləməyə, işə geniş yanaşmağa imkan vermir. Təbii ki, bu, yalnız mənim fikrimdir. Bir çox heykəltəraş-rəssamımız yaradıcılığında Qobustan motivlərindən geniş istifadə edib. Şübhəsiz, hər yaradıcı insanın Qobustana fərqli yanaşması var. Düşünürəm ki, Qobustandan tarixi mənbə və tarixi sənəd kimi keçmişimizi öyrənmək üçün istifadə etmək daha çox önəm kəsb edir.

Səidə MUSAYEVA

– **Omar muallim, are you ever tired of petrified images?**

– No!... You know, stone, bronze, wood – there is no material difference. The feature of this art is that you should revive the frozen

form in such a way that there is life in the statues and faces. Let him say something to those who look at him.

– **The beginning of painting is rock paintings. That is, the relay in fine art starts with rock paintings, and for us it is Gobustan. Have you used Gobustan motifs in your creativity?**

– Gobustan is difficult in terms of technique, but it is limited in terms of subject matter. The technique and subject matter does not allow a person to work freely, to approach work in a broad way. Of course, this is just my opinion. Many of our sculptors-painters have widely used Gobustan motifs in their works. Undoubtedly, every creative person has a different approach to Gobustan. I think it is more important to use Gobustan as a historical source and historical document to study our past.

Saida MUSAYEVA

Cahangir Novruzov: “TEATR DƏRDƏ DƏVADIR”

JAHANGİR NOVRUZOV: «THEATRE IS A CURE FOR TROUBLE»

Müsaibimiz Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi, Xalq artisti, rejissor, teatr və kino aktyoru, Türkiyə Respublikasının Adana Çukurova Universiteti Dövlət Konservatoriyasının Səhnə sənətləri kafedrasının professoru Cahangir Novruzovdur.

– Cahangir müəllim, deyirlər, teatr xəstəlikdir. Nədir bu xəstəliyə səbəb? Nədədir teatrın, səhnənin sehri?

– Əslində, teatr xəstəlik yox, xəstələrin şəfa tapacaqları məkan olmalıdır. Mən hər zaman teatrın özümüzü, cəmiyyətimizi incələmək üçün böyüdücü şüşə rolu oynayan sosial alət olduğu düşüncəsində olmuşam. O, yaşadığımız həyatı, həyatda içinə düşdüyümüz, çözə bilmədiyimiz vəziyyətləri, bir çox düynləri, problemləri yaxından görmək imkanı verən, onların açılmasını, ya da

onlara necə yanaşmalı olduğumuzu öyrədən, məsləhət görən düşüncə məkanıdır. Yəni teatr hər zaman keçmiş və indiki cəmiyyətimizdə yaranan bir sıra bəsit və ya mürəkkəb görünən problemləri səhnədə çözüb həllini tapmağımız üçün bizə nümunə göstərir, necə davranacağımızı öyrədir, əyani formada nümayiş etdirir. Teatr məntiqli düşünməyi öyrədir. Teatr xəstəlik deyil, dərdə dəvadır. Bu mənada, teatr saf, şəffaf şüşədən yaranmış böyüdücü ayna olmalıdır.

– **“Sənət bir vitrindir” – deyirsiniz...**

– Sənət, mədəniyyət hər millətin, hər xalqın, hər dövlətin vitrinidir. Baxın, həradasa hansısa təlatüm, hansısa dağıntı, zəlzələ baş verəndə ilk zərər görən yer təbii ki, binaların, evlərin pəncərələri, vitrinləri, bu şüşələrin arxasındakı, vitrinlərdəki əşyalar olur. Yalnız o binaları təmir edəndən sonra, ən sonda şüşələr qoyulur, vitrinlər düzülür. Mədəniyyətin, teatrın, musiqinin, yəni sənətin də taleyi budur. Vitrinlərimizi yaxşı mühafizə etməli, çox yaxşı qorunmalıyıq. Çünki bu vitrinlərdə sahib olduğumuz mənəvi zənginliyi sərgiləyirik.

Mədəniyyət bir xalqın əsrlər boyu yaratdığı mənəvi sərvət, dəyərdir – onun övladı kimidir. Övladımızı necə əzizləyir, necə qoruyuruqsa, mədəniyyətimizə də o cür yanaşmalıyıq. Qüdrətli Azərbaycan xalqı olmasaydı, nə bugünkü, nə dünənki mədəniyyətimiz, nə Üzeyirlər, nə Mirzə Cəlillər, nə Axundovlar, nə Müşfiqlər, nə Nəsimilər, nə Hökumələr, nə Vaqif Səmədoğlular, nə Ramiz Rövşənlər yaranardı, nə də bu gün Azərbaycanı ayaq üstə tutan, qürur qaynağı olan, “Mənim mədəniyyətim var” – dedirtən o əsərlər, o yarıdıcı insanlar olardı.

Əslində, “Vətən” deyəndə sadəcə torpağı yox, üzərində qurmuş olduğumuz

Our interviewee is Jahangir Novruzov, Honored Art Worker of the Republic of Azerbaijan, People's Artist, Director, Theater and Film Actor, Professor of the Performing Arts Department of Adana Çukurova University State Conservatory of the Republic of Turkey.

- Jahangir muallim, they say, theater is a malady. What is the cause of this malady? What is the magic of theater and stage?

- In fact, the theater should be a place where patients can find healing, not illness. I have always been of the opinion that theater is a social tool that plays the role of a magnifying glass to refine ourselves and our society. It is a place of thought that gives us the opportunity to see the life we live, the situations we fall into in life, which we cannot solve, many knots and problems, teaches us how to open them, or how to approach them, and advises us. That is, the theater always shows us an example, teaches us how to behave, and demonstrates in a visual form so that we can solve a number of seemingly simple or complex problems that have arisen in our past and present society on stage. Theater teaches logical thinking. Theater is not a malady, but a cure. In this sense, the theater should be a magnifying mirror made of pure, transparent glass.

- «Art is a showcase» - you say...

- Art, culture is the showcase of every nation, every people, every state. Look, when some disturbance, destruction, or earthquake occurs somewhere, the first place to be damaged is, of course, the windows and shop windows of buildings and houses, the things behind these glasses, in the shop windows. Only after repairing those buildings, at the very end, glass is placed and shop windows are arranged. This is the fate of culture, theater, music, that is, art. We have to protect our showcases well, very well. Because we exhibit the spiritual wealth we have in these showcases.

mədəniyyətimizi, o mədəniyyətin onurğası sayılan, bizi biz edən ənənələrimizi, adətlərimizi, namusumuzu nəzərdə tutur, onu qorumuş oluruq.

– Türkiyədə haqqınızda sənədli film çəkilib, kitab yazılıb. Bir qədər bu haqda danışsanız, oxucularımıza maraqlı olar.

– Kitab deyəndə bir az böyük çıxır. Bu mənim üçün də sürpriz oldu, əslində. Adanada sənəti sevən, sənətə dəyər verən insanlar bir araya gəlib “Altın Oran” adlı cəmiyyət yaradıblar. Həmin cəmiyyət Adanada yaşayan, amma adanalı olmayan, öz fəaliyyəti ilə Adananın inkişafına xidmət göstərən, ömrünü, zəhmətini bu şəhərə həsr edən insanlara ehtiram əlaməti kimi, onları şərəfləndirmək üçün

Culture is the moral wealth and value created by a nation over the centuries - it is like its child. We should treat our culture in the same way as we cherish and protect our children. Without the mighty Azerbaijani people, neither today's nor yesterday's culture, nor the Uzeyirs, nor the Mirza Jalils, nor the Akhundovs, nor the Mushfiqs, nor the Nasibas, nor the Hokumas, nor the Vagif Samadoglus, nor the Ramiz Rovshans would have emerged, nor the pride that keeps Azerbaijan standing today- those works, those creative people that have a source and say «I have a culture».

In fact, when we say «Motherland», we mean not only the land, but our culture, which is the backbone of that culture, our traditions, customs, and honor, which we protect.

- A documentary film was shot and a book was written about you in Turkey. Our readers will be interested if you talk a little about it.

- When I say book, it seems a little big. It was a surprise to me too, actually. In Adana, people who love art and value art came together and created a society called «Altın Oran». As a sign of respect to the people who live in Adana, but are not from Adana, who serve the development of Adana with their activities, who dedicate their lives and efforts to this city, they implemented the project «Those who give strength to Adana» to honor them. As part of the project, they selected twenty-five people with different professions, including me, and printed books about us. In the big exhibition hall of the city, a photo exhibition reflecting our creativity was organized in a space of fifteen to twenty square meters reserved for each of us. Out of these twenty-five people, only I and an old woman of English nationality were not Turkish. Others were born in other regions of Turkey, but lived and worked in Adana. Among those people, my name

“Adanaya güc verənlər” layihəsini həyata keçiriblər. Layihə çərçivəsində mən də daxil olmaqla fərqli peşə sahibləri olan iyirmi beş nəfəri seçib haqqımızda kitablar çap etdilər. Şəhərin böyük sərgi salonunda hər birimizə ayrılmış on beş-iyirmi kvadratmetrik məkanda yaradıcılığımızı əks etdirən fotosərgi təşkil olundu. Bu iyirmi beş nəfərdən sadəcə mən və milliyətçə ingilis olan yaşlı bir qadın türkiyəli deyildik. Digərləri isə Türkiyənin başqa bölgələrində doğulmuş, amma Adanada yaşayıb-ışləyənlər idilər. Həmin insanlar sırasında müxtəlif peşə sahibləri, sənət adamları və Adana Çukurova Universitetinin qurucu rektoru Mithat Özsan kimi görkəmli şəxslər-lə yanaşı mən də adı m çəkildi. Vətəndən uzaqda, başqa məmləkətdə mənim o məmləkət üçün, onların uşaqları üçün elədiklərimi görüb dəyər vermələri, haqqımda kitab yazmaları, yaradıcılığımı əks etdirən fotosərginin təşkili mənim üçün gözlənilməz, xoş sürpriz oldu. Bir müddətdən sonra da Türkiyə Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən haqqımda bədii-sənədli filmin çəkilməsi isə açığını desəm, məni kövrəltəydi qədər də qürurlandırdı. Çünkü anladım ki, vətənimlə layiqincə təmsil edirəm.

– “Teatr işıqlı bir yoldur, xalqı aydınlığa çıxaracaq”. Bu fikir hələ də aktuallığını qoruyurmu?

Çukurova Üniversitesi Devlet Konservatuarı Sahne Sanatları Bölümünü Lisans Son Sınıf Öğrencileri İftiharla Sunar

Gökhan Yener

tiyatroya

Yazan: Turgut Özakman
Sahneye taşınan, seyircinin takdirine bırakılan önce emek, öz bir yolunu değil, dönülen çok keskin bir virajın yada çıkılan zor bir yokuşun sanat bulmuş hâldir diyebiliriz. Birebir şahit olduğumuz zaman anlayışın, olumsuzlukların perdesi arkasında hayat bulmuş hâlini, Oyuncunun güya hayatına içine aktırması değildirmi? Yaşamın Onun yaşadıklarının ve taşınmalarının aynı yükünü sahnelenmişlerdir aslında. Hadi gelin onların bu emeklerine hep birlikte unut olalım. Yürüten verdikleri selamlarına, alkışlarına sahip çıkalım. Bu onur bize yeter lisans son sınıflar. Teşekkürlerimle... Gökhan Yener.

Sayın Çiğir Novruzov, değerli vaktinizi biziyle ayırdığınız için çok teşekkür ederim. Çukurova Üniversitesi Devlet Konservatuarı Sahne Sanatları Lisans Son Sınıf Öğrencilerinin Diploma Oyunu olarak, Turgut Özakman'ın "Düvarların Ötesi" eserini yönetmişsiniz. Nisan ayının ortasında eğer bir skripti çıkmasa, sizin de seyirciyi yapacağınız küçük bir sürprizi oynama şansınız olacaktır. Oyunu yönetmişsiniz, bizlere oyunun olmasını ile ilgili en başından, sonuna kadar yaşanan süreçten bahsedebilir misiniz? Vada İstereniz şöyle boyatırsanız... Nasil bir mükere? Bir profesyonel olarak fikirleriniz desem?

Öncelikle teşekkür ederim size, burada olduğumuzu fikirleniriz

ve bizleri onurlandırdığınız için. Ayrıca tiyatroya gazetesine de okuyucularına da teşekkür ederim. Evet, gelişim sağladığımız sorunun cevabına. Genel açıdan yorumlamak gerekirse şöyle başlamak isterim... Sorarsanız neden Turgut Özakman'ın "Düvarların Ötesi" eseri diye? Çünkü burası bir üniversite ve üniversitenin kendi köşelerinde var. Dördüncü sınıf öğrencilerinin yanı sıra Lisans son sınıf erkek ve kız öğrencisi sayılı belli. Ayrıca öğrencilerinin oynanan oyununda, kendilerinin performansını ortaya koymak için eşit koşullarda olmaları gerekiyor. Bizim sınıfımız beş kişilik bir sınıftır. Dörtü erkek biri kız öğrencisi. Şu konuda da tiyatroya adamları biliyor ki, biri kadın karakter, dört kişilik tiyatroya

Changir Novruzov

eseri bulmak neredeyse imkânsız. İki erkek bir kadın veya iki kadın bir erkek olabiliriz, çok güzel olur ama, bir kadın veya üç kadın bir erkek, böyle eserler de rahat bulunuyor. Bir erkek ve bir kadın, Turgut Özakman'ın "Düvarların Ötesi" eserini çalışmamız, daha çok kendi eklettiklerimiz, kendi psikolojimiz, Türkiye'nin kültürüne vs. Yakın olduğumuz için seçtik. Bu eser, Turgut Özakman'ın genç zamanlarında kaleme aldığı (yaşadığı) bir eserdir. Cesaretimizi sığıp bir çeşitliliğe bulunmak istiyoruz. Konusu ve karakterleri ile insanı düşündürten, yer yer duygulanımları bir metin olmasına rağmen dramatikliği hissettiren çok olan bir eserdir. Buna sarımsak olursanız, ben bu oyunu meşaleyle oynuyoruz. Öğrencilerimiz çok şükürlar yaşadıkları metin üzerinde çalışırken.

Eseri hükim olmak adına dramaturji dizini ve olaylar sırasını mantıklı zincire uygun bir şekilde oluşturmak için çalıştık. Aynı Turgut Özakman'ın metnine sadık kalmaya özen gösterdim. Eser oynandı, okunduğu zaman herkesin hoşuna gidiyor ama ilgili olan şu ki, oyun hakkında

Bilmiyorsunuz herkes, bütün dünyaya online eğitim yapıyor. Yani internetin nasil çalıştığını hatırlıyorsunuz, felkette bir şekilde çalışıyor. Neredeyse bir buçuk sene eğitim çok şekilde yapıldı. Ben buradan şimdi açtığım söyleyeyim size. Pandemi başladı Türkiye ve Azerbaycan sanal okullar arasında "Zoom" interneti üzerinden bir toplantı yapıldı. Dijital eğitim (görüntülü eğitim) nasil yapılmalı, diye. Azerbaycan güzel sanatlar üniversitesinin hocaları ve rektörü, Türkiye'deki konservatuar ve güzel sanatlar bölümü hocaları, bölüm başkanları, rektörleri bir araya geldiler, ben de davetliydim. Ben bu toplantıda fikrimi şöyle ifade ettim. "Eğer bu sanatsal, sanat fedaaliki ve fedakarlık ister" dedim. Bana izin vermezse ben emfale kampa gireceğim ve sanat eğitimini adına gereğini yapardım. Ben üç dört ay, gerekiyorsa bir dönem sınıflıma kampa sokardım. Hastalansanız da birlikte hasta olalım ama doğru bir eğitim verelim. Bizim meslekte eğitim yüz yüze olmalıdır ve bunun için ne yapılırsa ben gereğini yapardım. Çünkü söz ettiğim değer "SANATIR". Bu fikrimi yok diyen, istemeyenler de oldu tabii. Tamam, ama sonunda pandeminin bir proje olduğu ortaya çıktı. Ben çocuklarımıza çok üzülüm ile ilgili ne kadar etkisiz yapamayacağımızı çok kötü yaşadık. Bu pandemi denen baskı, mən vətən mi her neyse gayri insaniyyət çok kötü etdik. Herkes biliyor bunu artık. Ben açtım söylemek istiyorum, ne

tiyatroya

"DUVARLARIN ÖTESİ"

ceza isterseler versinler bana. Ben katı zamanlarda bile çocuklarımla, ister benim evimde istersen öğrencilerim birinin evinde, ben derslerimin yarısından çoğunu yüz yüze yaptım. Sükütü kısır etdiklerime. Bana rağmen bugün dördüncü sınıfın öğrencileri sahneye çıktı zaman, bana göre bu sebepten tam yeterli değiller. Sınıflar yapılmazsa sahne proqramını izlediniz hoşunuza gitti ama bana göre çok eksikti. Şey. Sebepi ise bir buçuk sene işyerinde bu öğrencilerin edimesi gereken, bilincaltına ortamların gereken bir sürü mesleki alışkanlıklar edinmemeleri. Pandemi sebebi ile bu alışkanlıkların yapılabileceği imkânı olmadı. Neyse boyverelim, buraya geldik işte istemiyoruz. Mesela siz girmezdence önce ben öğrencilerimle bir konuşma yapardım, halk dili ile söyleyeceklerim. Sebepi şu. Pandemi dönemi önce çok vakitleriniz oldu. Peki, kim size engel oldu da bu bireysel çalışmalar yapamadınız, sordunuz? Gençlik işte. Bu pandemi belası sizin için tuzaqlar oluşturdu veya birileri tarafından oluşturuldu. Sizlerde bu tuzaqların kurallarını deşimimine su dökülürsünüz sorumlu olduğunuz görevleriniz yapamamaktadırlar. Anlıyoruz zaten. Çünkü söz dışındaki yapıpcağın çok şey var sahnedeki, yapamamaktadırlar görüyorlar. Ama ben onları inanıyorum, yapacaklar. Sorun anlamamız ise, belası ben eğitimimi doğru veremeye devam edeceğim. Şu anda yönetmen olarak bu oyunun nasil çıkacağı benim umurumda değil. Benim için çocuklarımla eğitimim, edimesi gereken mesleki alışkanlıkların doğru bir şekilde edinmeleri önemli. Bu onları mesleki hayatlarında ayaklarını yere sağlam basacakları anlamamda gelir. Tabii oyunda güzel çıkarsa çok seviniim.

Son olarak tiyatroya gazetesine okuyucularına ve emekçilerine ne söylemek isterim?

Değerli vaktinizi bize ayırdığınız için size ve tüm gazete okuyucularına, emekçilerine çok teşekkür ederim. "Ummam insanlık ve özelliğe eğitimimiz insaniyet böyle bellidir bir daha yaşamaz"

Yönetmenimiz gözledim... Eser, hapishanedeki kaçan top idamlık ve bir mübbedet hapis cezası verilmiş toplan dört mahkûmum bir ilkokul öğrencilerinin rehni alıp, bir depoya asılmış kopyalarını keşiften kavrayarak için verdikleri görüşü anlamaktadırlar.

Oyunumuzda vurguladığımız ise sudur, bir insanın, dili, gelenek, eğilimleri ne olursa olsun sosyolojik koşullar içerisinde nimesi ve onun için yapacağı şey yoktur. Çünkü onurlu yapacağı arzusu, içgüdüleri olarak bu memleketin İNSANİ için her şeyin üzerindedir.

"Soyul sanat şu ki, Çözüm her bakıştahtaki sinerjiyi yok etmek için üretilir; Yakarlar, mahvederler onları. Ama asıl sorun olan o baskı, kurumlar için hiçbir şey düşünülüp yapılmamaktadır."

"Düvarların Ötesi"

Yazan: Turgut Özakman
Yönetmen: Çiğir Novruzov
Sahne Tasarımı: Ferhan Dikilitaş
Müzik Tasarımı: Alihan Samedov
Işık Tasarımı: Kendileri
Oyuncular:
Birinci Mahkûm: Serdar Güler
İkinci Mahkûm: Eratcan Tokdemir
Üçüncü Mahkûm: Resat Demir
Dördüncü Mahkûm: Murat Coşkun
Kız: Deryâ Taşlı
Doktor: Changir Novruzov veya Eski Müzarlardan biri.

was mentioned along with various professions, artists and prominent people such as Mithat Özsan, the founding rector of Adana Çukurova University. It was an unexpected and pleasant surprise for me that they saw and appreciated what I did for that country and their children, wrote a book about me, and organized a photo exhibition reflecting my creativity, far away from my homeland, in another country. After some time, the making of a feature-documentary film about me by the Ministry of Culture of the Republic of Turkey, frankly, made me proud as much as it made me touched. Because I realized that I represent my country properly.

– Təbii ki. Azərbaycan teatrının tarixinə baxın. Qəlbindəki, ruhundakı işığı məşəl edib millətin, xalqımızın yolunu işıqlandıran, bunun uğrunda məşəqqət çəkən, hətta canından olan görün nə qədər ziyalımız var. Biz hələ də onların işıq tutduğu yolla gedirik. Baxın, diqqət edirsinizsə, indi bütün biliklərimiz virtualdır. Təxmin edirəm ki, virtual məkanda qeydə alınan informasiyalar bir gün gözlənilməz şəkildə yoxa çıxa bilər. İnternet dayandırılarsa, nə edəcəyik? Hər şey qəfil dursa, bəşəriyyət nə edəcək? Keçmişə nəzər salanda insan əli ilə yazılan bütün məlumatların – papirusların, daş kitabələrin, hətta dini ritual tamaşaların (şəbih) dövrümüzə qədər gəlib çatmasının şahidi oluruq. İnsanlar niyə şəbihlərə – min dörd yüz il əvvəl olmuş hadisələrə indi də baxırlar. Demək, ehtiyac var. Teatr da ehtiyacdır. Teatr insan fikrini insanlara çatdırmağın ən doğru yoludur. İndi guya yerini kino doldurub. Amma dialektik olaraq kino dünən çəkilib bu gün göstəriləndə dünənin fikrini dilə gətirir. Əsl teatr isə daim aktualdır. Çünkü canlıdır. İnanın, canlı teatrın yerini heç nə vermir, canlı teatr tamamilə başqa aləmdir. Ölümsüzdür... Teatr ölsə, hər şey ölür, elə kino da. İfaçılıq sənətlərinin əsas qaynağı teatrdan başlayır. Teatr yaşayır, yaşadır. Teatr insanın əsəbinə, ürəyinə, düşüncəsinə təsir edirsə – təsir də etməlidir, etmərsə, heç bir mənası yoxdur – demək, insanlar buna hər zaman ehtiyac duyacaq. Bu ehtiyac olduqca da teatr yaşayacaq. Ümumiyyətlə, hər şey ehtiyacdən doğur. Ehtiyac olmasa, mədəniyyət yaranmaz. İnsanlığın mədəniyyət yaratmağa ehtiyacı var. Mədəniyyət varsa, yaranırsa, inkişaf edirsə, o millət yaşayır. Azərbaycan xalqının, mədəniyyətinin daim var olub yaşamasını arzulayıram!

- «Theater is a bright path, it will bring the people to enlightenment.» Is this idea still relevant?

- Of course. See the history of Azerbaijani theater. Look at how many intellectuals we have who light the light in their hearts and souls and illuminate the path of the nation, our people, who work hard for it, even with their lives. We are still walking the path they blazed. See, if you pay attention, now all our knowledge is virtual. I guess that the information recorded in the virtual space may disappear unexpectedly one day. What will we do if the internet goes down? What will humanity do if everything suddenly stops? When we look into the past, we witness that all information written by human hands - papyri, stone inscriptions, even religious ritual performances (shabih) - have reached our time. Why do people still look at shabihs - events that happened fourteen hundred years ago. That means there is a need. Theater is also a necessity. Theater is the best way to convey human thought to people. Now it seems that cinema has filled its place. But dialectically, when the movie was shot yesterday and shown today, it expresses yesterday's opinion. Real theater is always relevant. Because it is alive. Believe me, there is no substitute for live theater, live theater is a whole other world. It is immortal... If the theater dies, everything dies, so does the cinema. The main source of performing arts starts from the theater. The theater lives. If theater affects a person's nerves, heart, and thoughts - it should, but if it doesn't, it doesn't make any sense - people will always need it. The theater will survive this need. In general, everything is born out of necessity. If there is no need, there will be no culture. Humanity needs to create culture. If there is a culture, if it is created, if it develops, that nation lives. I wish that the people and culture of Azerbaijan will always exist and live!

Səidə MUSAYEVA

Saida MUSAYEVA

Zərgərlik Jewelry

Dekorativ-tətbiqi sənətin ən qədim növlərindən biri də zərgərlikdir. Keçmişdə hesab edirdilər ki, zərgərlik məmulatları sehrlı, özünəməxsus, rəmzi mənaya malikdir. Bu zinət əşyaları, eyni zamanda sahibinin cəmiyyətdəki mövqeyini bildirirdi.

One of the oldest types of decorative and applied art is jewelry. In the past, they believed that jewelry has a magical, special, symbolic meaning. These jewelry also indicated the owner's position in society.

Sumerian craftsmen were the most skilled jewelers of the ancient world. They applied the harmony of three colors to the products they made: the blue color was obtained from a deep blue stone, the red color was obtained from red agate, and the yellow color was obtained from gold.

Ancient Egyptian jewelers mostly used natural gems - malachite, lapis lazuli, agate and turquoise.

Egyptian artists would pay more attention to the color harmony of the symbolic patterns on the decorations. In ancient Egypt, the colors and their symbolic meaning were as follows: black soil color and a symbol of life, green papyrus color and a symbol of eternal youth, red desert color and a symbol of infinity.

Şumer sənətkarları qədim dünyanın ən mahir zərgərləri idilər. Hazırladıqları məmulatlara üç rəngin uyğunluğunu tətbiq edirdilər: göy rəng lacivərd daşından, qırmızı rəng qırmızı əqiqdən, sarı rəng isə qızıldan alınır.

Qədim Misir zərgərləri isə ən çox təbii daş-qaşlardan – malaxit, lacivərd, yaşim, əqiq və firuzədən istifadə edirdilər.

Misir sənətkarları bəzəklər üzərində rəmzi mənə daşıyan naxışların rəng ahənginə daha çox diqqət yetirirdilər. Qədim Misirdə rənglər və onların simvolik mənası belə idi: qara torpaq rəngi və həyat simvolu, yaşıl papirus rəngi və əbədi gənclik simvolu, qırmızı səhra rəngi və sonsuzluq simvolu.

Qiymətli daş və metallardan hazırlanan məmulatların adına qədim yunan mənbələrində də rast gəlinir. Yunanlar zümrüd, ametist, yaqut və mirvari kimi qiymətli daşlardan istifadə etməklə müxtəlif formalı zərgərlik əşyaları hazırlayırdılar.

Azərbaycanda zərgərlik sənəti qədim və zəngin ənənələrə malikdir. Bizə gəlib çatmış çoxsaylı bəzək əşyaları qədim Azərbaycan zərgərlərinin yüksək sənət

The name of products made of precious stones and metals is also found in ancient Greek sources. The Greeks made jewelry of various shapes using precious stones such as emeralds, amethysts, rubies and pearls.

Jewelry art in Azerbaijan has ancient and rich traditions. Numerous ornaments that have come down to us are an indicator of the high level of craftsmanship of ancient Azerbaijani jewelers. Ornaments belonging to our people are directly related to women's clothing. Jewelry completes the clothes, gives the clothes artistic fullness and aesthetic beauty.

There are types like minted, enameled, pressed, black-lettered, tracery, etc. in jewelry.

The interviewee of our column is Rasmina Gurbatova, the founder of «Resm», the first national jewelry brand of Azer-

karlıq səviyyəsinin göstəricisidir. Xalqımıza məxsus bəzək əşyaları qadın geyimləri ilə bilavasitə əlaqəlidir. Zinət əşyaları geyimi tamamlayır, geyimə bədii dolğunluq və estetik gözəllik verir .

Zərgərliyin zərbətmə, minaçılıq, basma, qarasavad, şəbəkə və s. kimi növləri mövcuddur.

Rubrikamızın müsahibi Azərbaycanın ilk milli zərgərlik brendi olan "Resm" in yaradıcısı Rəsminə Qürbətovadır. "Resm" in zinət əşyaları dəbdəbəli aksesuar olmaqla yanaşı, Azərbaycanın mədəniyyətini, milli ruhunu əks etdirir.

- Rəsminə xanım, ilk Azərbaycan zərgərlik brendinin yaradıcısı və dizay-

baijan. Besides being a luxurious accessory, «Resm» jewelry reflects the culture and national spirit of Azerbaijan.

- Ms. Rasmina, you are the creator and designer of the first Azerbaijani jewelry brand. What is the purpose, social function and uniqueness of the brand?

- Of course, the brand was first created not for business purposes, but for the purpose of promoting Azerbaijani culture. Our social function and feature is to convey the history and culture of Azerbaijan to a wide audience in a new form, to introduce our country to foreign audiences outside the borders of the republic.

nerisiniz. Brendin məqsədi, sosial funksiyası və özəlliyi nədən ibarətdir?

– Təbii ki, brend ilk olaraq biznes məqsədi ilə yox, Azərbaycan mədəniyyətini təbliğ etmək məqsədi ilə yaradılıb. Sosial funksiyamız və xüsusiyyətimiz isə Azərbaycan tarixini, mədəniyyətini yeni formada geniş kütləyə çatdırmaq, respublika hüdudlarından kənarında, xarici auditoriyada ölkəmizi tanıtmadır.

Hazırda neçə kolleksiyanız var?

– İnanın, dəqiq heç özüm də bilmirəm. Təxminən on-on iki kolleksiya olmalıdır. Ən böyük və çoxşaxəli kolleksiyam milli xalça naxışlarımızı əks etdirən “Xalça” kolleksiyasıdır. Daha sonra “Nar”, “Xarıbülbul”, “Sikkələr”, “Xülyəvi quşlar”, “Hərflər”, “Naxışlı personajlar”, “Gülün gücü”, “Qobustan”, “Tarixin çarxları” kimi kolleksiyalarım var.

– “Tarixin çarxları” çox maraqlı səslənir. Kolleksiyanın adı haradan qaynaqlanır?

– Bu kolleksiya sırf tarixlə bağlıdır. Azərbaycanın bütün bölgələrini təbliğ etmək məqsədi ilə ərsəyə gətirilib. Ölkəmiz o qədər zəngindir, hər bölgənin öz tarixi, öz atributu var. Məqsəd bu məxsusiliyi işıqlandırmaqdır. Hər kolleksiyam öz adı və forması ilə fərqlənir. “Tarixin çarxları” da öz adını çarxin forma və fırlanma prinsipindən götürüb. Çarx bir növ dün-

How many collections do you currently have?

– Believe me, I don't even know for sure. There should be about ten to twelve collections. My largest and most diverse collection is the «Carpet» collection, which reflects our national carpet patterns. Then I have collections such as «Pomegranate», «Kharibulbul», «Coins», «Fancy birds», «Letters», «Embroidered characters», «The power of the flower», «Gobustan», «Wheels of history».

– «Wheels of history» sounds very interesting. Where does the name of the collection come from?

– This collection is purely related to history. It was created with the aim of promoting all regions of Azerbaijan. Our country is so rich, each region has its own history and attributes. The purpose is to illuminate this property. Each collection has its own name and shape. «Wheels of History» also took its name from the shape and rotation principle of the wheel. The wheel is a kind of symbol of the world and life. Where there is life, there is history.

– Madam, you have not forgotten the children either. What do «patterned characters» say to children?

– It is a very interesting collection. Because the figures of certain animals and insects were created purely with national patterns. In other words, if any pattern matches or resembles any creature, we worked that creature through those patterns. We even made a fun information booklet for the collection. The purpose of the collection is to arouse children's interest in our national patterns.

– Your most notable and sought-after collection?

yanın, həyatın rəmzidir. Həyat olan yerdə tarix də mövcuddur.

– Rəsminə xanım, uşaqları da unutmamısınız. “Naxışlı personajlar” uşaqlara nə deyir?

– Çox maraqlı kolleksiyadır. Çünki müəyyən heyvanların və həşəratların fiqurları sırf milli naxışlarla ərsəyə gətirilib. Yəni hansı naxış hansı canlıya uyğun gəlirsə, ona oxşayırsa, həmin canlıni o naxışlar vasitəsilə işləmişik. Hətta kolleksiya üçün əyləncəvi məlumat kitabçası da hazırlamışıq. Kolleksiyanın məqsədi uşaqlarda milli naxışlarımıza maraq oyatmaqdır.

– Ən diqqətçəkən və tələbolunan kolleksiyanız?

– Əslində hansısa kolleksiyamın adını çəkməkdə çətinlik çəkirəm, hamısı mənim üçün əzizdir. Amma satış sayına gələndə ən böyük kolleksiyam olan “Xalça”-nı vurğulaya bilərəm. Bir də son zamanlar “Gülün gücü” kolleksiyası çox populyardır, qadınlar arasında böyük maraq doğurub.

– Yaradıcılığınızda Qobustan motivləri də xüsusi yer tutur. Bir qədər də “Qobustan” kolleksiyasının ərsəyə gəlməsi barədə...

– İlk kolleksiyamız olan “Xalça”-dan sonra “Qobustan” kolleksiyasını yaratmışıq. Kolleksiya tam fərqli üslubda işlənib. Çox kiçik, amma maraqlı kolleksiyadır. Material kimi gümüşə daha çox üstünlük vermişik və kolleksiyada boyunbağlar çoxluq təşkil edir. Əsasən də hansısa zərgərlik məmulatında həm forma, həm də rəng baxımından daşı, qayanı əks etdirə bilmək mənim üçün maraqlı idi. Üstəlik məmulatın zərifliyini qorumaq da çox önəmli məsələlərdəndi. Kolleksiya çox maraqla qarşılandı. Biz də öz növbəmizdə Qobustanın təbliğinə incə, zərif üslubda töhfə vermiş olduq.

Səidə MUSAYEVA

- In fact, I find it difficult to name any of my collections, they are all dear to me. But when it comes to the number of sales, I can highlight my biggest collection, «Carpet». And recently, the «Power of rose» collection has been very popular, it has aroused great interest among women.

- Gobustan motifs have a special place in your creativity. A little about the creation of the «Gobustan» collection...

- After our first collection, «Khalcha», we created the «Gobustan» collection. The collection is designed in a completely different style. It is a very small but interesting collection. We have preferred silver as a material and necklaces are the majority in the collection. Basically, it was interesting for me to be able to reflect the stone and rock in some jewelry, both in terms of shape and color. Moreover, preserving the elegance of the product was also a very important issue. The collection was met with great interest. We, in our turn, contributed to the promotion of Gobustan in a subtle and elegant way.

Səidə MUSAYEVA

Alla BAYRAMOVA
*Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət
 Muzeyinin direktoru, Sənətşünaslıq üzrə
 fəlsəfə doktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi*

Alla BAYRAMOVA
*Director of the State Museum of Musical
 Culture of Azerbaijan, Doctor of Philosophy
 in Art Studies, Honored Cultural Worker*

AZƏRBAYCAN MUSIQİ MƏDƏNİYYƏTİ DÖVLƏT MUZEYİNƏ BAĞIŞLANILMIŞ MADDİ MƏDƏNİYYƏT NÜMUNƏLƏRİ

SAMPLES OF MATERIAL CULTURE DONATED TO THE STATE MUSEUM OF MUSICAL CULTURE OF AZERBAIJAN

Bu il Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin yaradılmasının əlli beş ili tamam olur. Bu illər ərzində muzey mütəmadi olaraq musiqi tarixinə dair materiallar toplayıb. Muzeyin fondunda altmış mindən çox eksponat var. Bunlara milli musiqi alətləri, səs yazıları, arxivlər, not əlyazmaları, fotolar, sənədlər, şəxsi əşyalar və s. daxildir. Kolleksiyalar Mədəniyyət Nazirliyinin maddi dəstəyi ilə

This year marks the fifty-fifth anniversary of establishment of the State Museum of Musical Culture of Azerbaijan. Over the years, the museum has regularly collected materials on the history of music. The museum has more than sixty thousand exhibits. These include national musical instruments, sound recordings, archives, sheet music manuscripts, photos, documents, personal belongings, etc.

The collections were collected with the financial support of the Ministry of Culture, and many exhibits were donated to the museum.

Musical instruments and personal belongings were donated to the museum by the family members of Ashiq Khanlar and Ashiq Barat, among the lovers of Azerbaijan, a kaval

toplanıb, bir çox eksponatlar isə muzeyə hədiyyə olunub.

Azərbaycan aşıqlarından Aşiq Xanların, Aşiq Baratın ailə üzvləri tərəfindən muzeyə saz musiqi alətləri və şəxsi əşyaları, xanəndə Keçəcəioğlu Məhəmmədin ailə üzvləri tərəfindən xanəndəyə məxsus qaval, tarzən Hacı Məmmədovun ailə üzvləri tərəfindən portret-xalça hədiyyə olunub.

Muzey Azərbaycan milli musiqi alətləri ilə yanaşı dünya xalqlarının musiqi alətləri kolleksiyasını zənginləşdirmək üçün iş aparır. Bununla əlaqədar Bakı-

dakı xarici ölkə səfirlikləri ilə əlaqələr yaradılmış, nəticədə onlar ölkələrinə məxsus musiqi alətlərini muzeyə bağışlamışlar. Çin Xalq Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyi on iki ədəd çin musiqi alətini (erxu, fleyta, juan, pipa, qouxu, syao, tzinxu və s.), Hindistanın ölkəmizdəki səfirliyi on iki ədəd hind musiqi alətini (dholak, mridanqam, sitar, səntur, tabla, tanpura, vina və s.), İndoneziya Respublikasının ölkəmizdəki səfirliyi

Lavta

(tambourine) belonging to the singer by the family members of the singer Kechachioglu Muhammad, and a portrait-carpet by the family members of the tar player Haji Mammadov.

In addition to the national musical instruments of Azerbaijan, the museum works to enrich the collection of musical instruments of the nations of the world. In this regard, the relations were established with the embassies of foreign countries in Baku, as a result of which they donated musical instruments belonging to their countries to the museum. The Embassy of the People's Republic of China in Azerbaijan received twelve pieces of Chinese musical instruments (erhu, flute, juan, pipa, gouxu, xiao, tzinxu, etc.), the Embassy of India in our country received twelve pieces of Indian musical instruments (dholak, mridangam, sitar, santur, tabla, tanpura, vina, etc.), and the Embassy of the Republic of Indonesia in our country donated five Indone-

Qaradəniz kamançası

Bas lodonq

isə beş indoneziya musiqi alətini (anqlunq, qambanq, lodonq və s.) muzeyə hədiyyə edib.

Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinə həmçinin, Türkiyə Respublikasının Xarici İqtisadi Əlaqələr Qurumunun (DEİK) Türkiyə-Azərbaycan İşgüzar Şurasının başçısı Selçuk Akat tərəfindən on dörd ədəd türk musiqi aləti (cura, tütək, Qara dəniz kamançası, lavta, zurna, sipsi, cümbüş, rübab və s.) hədiyyə olunub. Bu alətlərdən iki ədəd

cümbüş, kaval və rübab istisna olmaqla, on ədədini musiqi alətləri ustası Feridun Obul hazırlayıb.

Bu qeyd edilənlər muzeyə hədiyyə olunmuş materiaların yalnız bir qismidir. Hədiyyələr muzeyə olan böyük etimadın sübutudur: muzeyə eksponat bağışlayan mədəniyyət xeyriyyəçiləri inanırlar ki, sərvətlər etibarlı qorunub saxlanılacaq və gələcək nəsillərə çatdırılacaq.

Tzinxu

sian musical instruments (anqlung, gambang, lodong, etc.) to the museum.

Fourteen pieces of Turkish musical instruments (cura, pipe, Black Sea kemancha, lute, trumpet, sipsi, jumbush, rübab, etc.) were also given as a gift by Selçuk Akat, the head of the Turkey-Azerbaijani Business Council of the Foreign Economic Relations Organization of the Republic of Turkey (DEİK) to the State Museum of Musical Culture of Azerbaijan. Feridun Obul,

a master of musical instruments, made ten of these instruments, except for two pieces of jumbush, kaval and rubab.

These above-mentioned are only a part of the materials donated to the museum. Gifts are proof of great trust in the museum: cultural benefactors who donate exhibits to the museum believe that the wealth will be safely preserved and passed on to future generations.

Rebab

Sitar

Vina

İmamverdi HƏMİDOV
Professor, Talış İcmasının ağsaqqalı

İmamverdi HAMİDOV
Professor, elder of Talish Community

TALIŞ XALQININ ETNİK-MƏDƏNİ İRSİ VƏ ƏDƏBİ-BƏDİİ YARADICILIĞI

ETHNO-CULTURAL HERITAGE AND LITERARY-ARTISTIC CREATIVITY OF THE TALISH PEOPLE

Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik Azərbaycan bəşər sivilizasiyasının mərkəzlərindən biri olmaqla yanaşı, multikulturalizmin təşəkkül tapdığı ən qədim məkanlardandır. Tarixən burada müxtəlif xalqlar məskunlaşıb, ölkənin ictimai-siyasi, mədəni həyatında mühüm rol oynayıb, öz etnik xüsusiyyətlərini, inanclarını, yaşam tərzlərini və adət-ənənələrini qoruyub-saxlayaraq qarşılıqlı mədəniyyət mübadiləsi nəticəsində çoxmədəniyyətlik mühiti formalaşdırıb, sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində birgəyaşa-

Besides being one of the centers of human civilization, Azerbaijan, with its ancient history and rich culture, is one of the oldest places where multiculturalism has been formed. Historically, various peoples have settled here, they have played an important role in the country's socio-political and cultural life, they have preserved their ethnic characteristics, beliefs, ways of life and traditions and formed a multicultural environment as a result of mutual cultural exchange, have created a model of coexistence in the condition of peace, tranquility, mutual understanding

yış modelini yaradıblar. Hələ zamanında tarixi həqiqətlərdən və müasir dövrün bəşər sivilizasiyası qanunlarından çıxış edən Ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan Respublikasında xalqlarımızı azərbaycançılıq ideyası ətrafında birləşdirdi. Bu gün bu siyasət Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir və qlobal müstəvidə həyata keçirilir. Ölkə başçısının multikulturalizmlə bağlı sərəncam və göstərişləri əsasında görülən işlər, keçirilən tədbirlər ölkəmizin multikulturalizm modelinin dünyada qəbul olunmasında, Azərbaycandakı tolerant mühitin təbliğində müstəsna rol oynayır. Azərbaycançılıq məfkurəsinə uyğun olaraq tolerantlığın, mədəni, dini, linqvistik müxtəlifliyin qorunmasını təmin etmək, habelə Azərbaycanı dünyada multikulturalizm mərkəzi kimi tanımaq, mövcud multikultural modelləri tədqiq və təşviq etmək məqsədi ilə yaradılan Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi də bu siyasətə öz layiqli töhfəsini verir.

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin və onunla sıx əməkdaşlıq edən milli icmaların fəaliyyəti Azərbaycan yurdunun zəngin mədəniyyətinin səhifələrini açmağa kömək edir, ölkəmizdə yaşayan xalqların tarixini öyrənməyə marağı gücləndirir. Təqdirəlayiq haldır ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının köməyi ilə Jurnalist Ekspert Mərkəzi İctimai Birliyi

and dialogue. Great leader Heydar Aliyev, who spoke from the historical truths and the laws of modern human civilization, united our peoples in the independent Republic of Azerbaijan around the idea of Azerbaijanism. Today, this policy is successfully continued by the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev and is implemented at the global level. Based on the decrees and instructions of the head of the country regarding multiculturalism, the activities and actions carried out play an exceptional role in the acceptance of our country's model of multiculturalism in the world, and in the promotion of a tolerant environment in Azerbaijan. Baku International Center for Multiculturalism, created with the aim of ensuring the protection of tolerance, cultural, religious and linguistic diversity in accordance with the ideology of Azerbaijanism, as well as promoting Azerbaijan as a center of multiculturalism in the world, researching and promoting existing multicultural models, also makes its worthy contribution to this policy.

The activities of the Baku International Center for Multiculturalism and the national communities closely cooperating with it help to open the pages of the rich culture of the country of Azerbaijan and strengthen the interest in learning the history of the peoples living in our country. It is commendable that with the help of the State Support Council for Non-Gov-

“Azərbaycanda yaşayan xalqları yaxından tanıyaq” layihəsi çərçivəsində mətbuatda silsilə məqalələr yayımlayıb. Sözügedən layihə Şuranın 2019-cu il dövrünün qrant müsabiqəsində “Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların mədəni irsinin təbliğinə dair təşəbbüslər” istiqaməti üzrə qalib olub.

Bu gün Azərbaycanda bütün xalqların, etnik qrupların nümayəndələri sülh və qarşılıqlı hörmət şəraitində birgə yaşayır, ölkəmizin uğurlu inkişafına öz layiqli töhfələrini verirlər. Bu xalqlardan biri də talışlardır.

Talışlar ölkənin cənub-şərqində – Lənkəran, Astara, Lerik və qismən Masallı rayonlarında yaşayırlar. Əhalinin danışdığı talış dili Hind-Avropa dilləri ailəsinin İran qrupunun şimal-qərb qoluna aiddir. Xalq talış dilində “tolış” (cəm halında “tolışon”) adlandırılır. Multikulturalizm haqqında dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi nəticəsində talışların yığıcam yaşadıkları zonada ümumtəhsil məktəblərində ibtidai siniflər üzrə talış dili ayrıca fənn kimi tədris edilir. Eyni zamanda Lənkəranda talış dilində radio verilişi yayımlanır.

ernmental Organizations under the President of the Republic of Azerbaijan, the Journalist Expert Center Public Union published a series of articles in the press within the framework of the «Let’s get to know the peoples closely living in Azerbaijan» project. The mentioned project won the Council’s 2019 grant competition in the direction of «Initiatives to promote the cultural heritage of national minorities living in Azerbaijan».

Today in Azerbaijan, the representatives of all nations and ethnic groups live together in peace and mutual respect and make their worthy contributions to the successful development of our country. One of these peoples are Talyshes.

The Talyshes live in the south-east of the country - in Lankaran, Astara, Lerik and partly in Masalli regions. The Talish language spoken by the population belongs to the northwestern branch of the Iranian group of the Indo-European language family. It is called «tolysh» (plural «tolishon») in the Talysh language. As a result of the implementation of the state policy on multiculturalism, Talish language is taught as a separate subject in primary schools in general schools in the area where the Talish live compactly. At the same time, a radio program in the Talysh language is broadcast in Lankaran.

The faith of Talish people is Islam.

As can be seen from the historical data, the Talyshes were connected with Azerbaijan and at the same time established relations with Iran. The place names related to Shah Ismail Safavi and Sheikh Safi (Shah Safi, Shikhon) show that the representatives of the Safavids established relations with this land. During the military expeditions and marches sent by Peter I to the Caucasus, as well as during the Russo-Iranian wars, the Talyshes also faced great suffering.

Talışlar islam dininə etiقاد edirlər.

Tarixi məlumatlardan göründüyü kimi, talışlar Azərbaycanla bağlı olub, eyni zamanda İranla da əlaqələr qurublar. Şah İsmayıl Səfəvi və Şeyx Səfi ilə bağlı yer adları (Şah Səfi, Şixon) göstərir ki, Səfəvilərin nümayəndələri bu yurdla əlaqələr yaradıblar. I Pyotrın Qafqaza göndərdiyi hərbi ekspedisiyalar və yürüşlər, eləcə də Rusiya-İran müharibələri dövründə talışlar da böyük əzab-əziyyətlərlə üzləşiblər.

Talışların yaşadığı coğrafi ərazi də nizkənarı, düzənlik, dağətəyi və dağlıq yerlərdir. Şəraitdən asılı olaraq təsərrüfat, məişət və mədəni həyat tərzləri formalaşmış. Düzənliklərdə və dağətəyi yerlərdə yaşayanlar, əsasən, taxılçılıq, çəltikçilik və bostançılıqla, dağlıq ərazilərdə maldarlıq və ovçuluqla məşğul olublar. Əhali oturaq həyat tərzini sürüb. Maldarlıqla məşğul olanlar isə XIX əsrin sonlarına qədər yarımköçəri həyat keçiriblər. Ümumən, talışların təsərrüfat həyatında çəltikçilik və taxılçılıq əsas yer tutur. Bu cəhət onların məişətində, yemək mədəniyyətində və şifahi xalq yaradıcılığında öz əksini tapıb.

Məlum olduğu kimi, çəltikçilik çox çətin sahədir. Topuqdan yuxarı suyu olan bicar sahələrində çəltik şitili əl üsulu ilə bir-bir basdırılır. Zəli və başqa su qurdlarının, ilanların olduğu şəraitdə işin çətinliyi daha da artır. Bu işlə bir qayda olaraq qadınlar məşğul olurlar.

The geographical area where the Talyshes live is coastal, plain, foothills and mountainous areas. Depending on the conditions, economic, household and cultural lifestyles were formed. The people living in the plains and foothills were mainly engaged in grain growing, paddy growing and horticulture, and in the mountainous areas, livestock and hunting. The population led a sedentary lifestyle. Those engaged in animal husbandry led a semi-nomadic life until the end of the 19th century. In general, rice cultivation and grain cultivation occupy the main place in the economic life of Talysh. This aspect is reflected in their lifestyle, food culture and verbal folk creativity.

As you know, paddy growing is a very difficult field. In bicar fields with water above the ankle, rice seedlings are buried one by one by hand. In the presence of leeches and other water worms, snakes, the difficulty of the work increases. As a rule, women are engaged in this work.

As shown in the «Let's get to know the peoples closely living in Azerbaijan» project, Bicar songs related to the process of planting and cultivating rice belong only to this zone and Talysh. Paddy cultivation, which requires extremely hard work, would be performed with the singing of labor-bicar songs by Talish women. These songs, which increase the harmony of work with their inner content, are not only examples of folk creativity, but also labour habits that reflect the character of the farm.

Talyshs prepare various dishes from rice. Different types of plovs (yazni plov, sio plov, borani plov, etc.), rice cakes, loku, changuru... Talish cuisine is rich and attractive due to its quality and taste. Those who have tasted fish and chicken levangi, which has a special place in Talysh cuisine, appreciate it highly.

“Azərbaycanda yaşayan xalqları yaxından tanımaq” layihəsində göstəriləndiyi kimi, çəltiyin əkilməsi, becərilməsi prosesi ilə bağlı bəzi məhənlər yalnız bu zonaya və talışlara məxsusdur. Son dərəcə ağır zəhmət tələb edən çəltikçilik talış qadınlarının əmək-bəzi məhənlərinin ifası ilə yerinə yetirilirdi. Öz daxili məzmunu ilə işin əhəngini artıran bu məhənlər təkcə xalq yaradıcılığı nümunələri deyil, həm də təsərrüfatın xarakterini əks etdirən əmək vərdişləridir.

Talışlar düydən çeşid-çeşid yeməklər hazırlayırlar. Növbənöv plovlar (yəni plov, sio plov, boranı plov və sair), düyü çörəkləri, lökü, çanquru... Talış mətbəxi zəngin olmaqla yanaşı keyfiyyəti və dadına görə də cəlbedicidir. Talış mətbəxində xüsusi yeri olan balıq və toyuqdan hazırlanan ləvəngini dadanlar onu yüksək qiymətləndirirlər.

Zonada qamış növündən olan pizədən və lığdan hazırlanmış həsirlər bu yerin iqlim tələbatından yarandığı kimi, xalqın sənət məharətini də nümayiş etdirir. Zənbil və miniatür saxlanacaq qablarını toxumaq üçün isə qurudulmuş qamışdan (lığdan) istifadə olunur.

Dəmir ağac, azat (nil), qarağac və başqa ağacların bitdiyi meşələr insanların yaşayış məskəni qurmaq və sənətkarlıq işlərini yaratmaq üçün mühüm mənbə olub. Ağac materiallarından bacarıqla istifadə edən ustalar böyük sənətkarlıq nümunələri yaradıblar. Zonada tikilən fərdi evlər diqqəti cəlb edir. Müasir evvanları əvəz edən çardağabənzər köməkçi tikili

In the zone, the mats made of reed type piza and lygh (rush) show the artistic skills of the people as well as the climate demand of this place. Dried reeds (lygh) are used to weave baskets and miniature storage containers.

Forests of ironwood, azat (nil), elm and other trees were an important resource for people to build a settlement and create handicrafts. Using wood materials skillfully, craftsmen have created great examples of craftsmanship. Private houses built in the zone attract attention. An attic-like auxiliary building (lam) that replaces modern balconies is completely justified in this place with high humidity. Tiles (sugal), which are used for brick and roof coverings in construction, also give beauty to the building.

Cradles, carts, mill wheels, supports for iron tools and other products made by craftsmen from wood are effective in terms of improving the living conditions.

People who skillfully use the earth's resources make various tools and materials from the land itself. The clay-rich soil served as a valuable raw material for mak-

(ləm) rütubətin çox olduğu bu yerdə tamamilə özünü doğruldur. Tikintidə kərpic və dam örtükləri üçün işlədilən kirəmit (suğal) həm də binaya yaraşır verir.

Sənətkarların ağacdan hazırladıqları beşiklər, arabalar, dəyirman çarxları, dəmir alətlərin dəstəkləri və başqa məmulatlar həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması baxımından effektivdir.

Yerüstü sərvətlərdən bacarıqla yararlanan insanlar torpağın özündən də müxtəlif alət və vəsaitlər hazırlayırlar.

Tərkibində gilin daha çox olduğu torpaq məişət qabları və tikinti vasitələri hazırlamaq üçün dəyərli xammal rolunu oynayır və xalq arasında dulusçuluq sənətinin inkişafına təkan verir. İstehsalında qadınların fəal iştirak etdiyi dulusçuluq məmulatları əhalinin tələbatını ödəməklə yanaşı, satışa da çıxarılıb. Bu ənənə hazırkı dövrdə də davam edir.

Zona bir sıra nadir müalicə otlarının və subtropik bitkilərin bitdiyi yer kimi də əhəmiyyətlidir.

Ən qiymətli irs söz sənətində və şifahi xalq ədəbiyyatında qorunmaqdadır. Bu baxımdan talış folklorunun zənginliyi maraqlı doğurur. Nağıl, əfsanə, atalar sözləri, məsəllər, mahnılar, nəğmələr məişət, təsərrüfat və birgəyaşayış qaydaları, əmək vərdisləri və zəhmətsevərlikdən, habelə talış dilinin zənginliyindən xəbər verir. Bu cəhətləri tədqiqatçı Allahverən Nəzərov öz məqalələrində məharətlə üzə çıxarır.

ing household utensils and construction tools and encouraged the development of pottery among the people. Pottery products, in the production of which women actively participate, meet the needs of the population and are also put on sale. This tradition continues today.

The zone is also important as a home to a number of rare medicinal herbs and subtropical plants.

The most valuable heritage is preserved in the art of words and verbal folk literature. From this point of view, the richness of Talish folklore is interesting. Tales, legends, proverbs, sayings, songs, melodies tell about the rules of household, economy and coexistence, work habits and diligence, as well as the richness of the Talysh language. Researcher Allahveran Nazarov skilfully reveals these aspects in his articles.

The classic poets who continue the traditions are Zulfugar Ahmadzadeh, Muzaffar Nasirli, as well as Mammadhuseyn Aliyev, Shekar Aslan, Ahad Mukhtar, Ali Naser, Balayar Sadiq, Tofiq İlham, Khanali Tolysh, Allahverdi Bayrami, Khilqat, Aytan Eyvazon, Baladdin Vesho, Mehman Gharakhani zoa, Jamal Lalazoa. , Masudi Dovran, Shireli Alyar are artistic word masters who write and create in Talish and Azerbaijani languages. Dozens of books by Talysh authors have been published in recent years (the two-volume «Talish Folklore» compiled by Jamal Lalazoe, «Anthology of Talysh Poetry» authored by Vugar Hamati, the book edition of «Dodo» newspaper compiled by Irada Malikova, etc.) have been delivered to the readers. Aytan Eyvazon's novel «Dili Sado» (Voice of the Heart) was welcomed by readers with sympathy.

In the works of Talysh poets and writers, thoughts about the nation's historical

Ənənələri davam etdirən klassik şairlər Zülfüqar Əhməd zadə, Müzəffər Nəsirli, habelə Məmməd-hüseyn Əliyev, Şəkər Aslan, Əhəd Muxtar, Əli Naser, Balayar Sadıq, Tofiq İlham, Xanəli Tolış, Allahverdi Bayrami, Xilqət, Aytən Eyvazon, Baləddin Veşo, Mehman Gərəxani zoə, Camal Lələzoə, Məsudi Dövrən, Şirəli Əlyar talış və Azərbaycan dillərində yazıb yaradan bədii söz sənətkarlarıdır. Son illərdə talış müəlliflərinin onlarla kitabları nəşr edilib (Camal Lələzoənin tərtib etdiyi iki cildlik "Talış folkloru", Vüqar Həmatinin müəllifi olduğu "Talış poeziyası antologiyası", İradə Məlikovanın tərtib etdiyi "Dodo" qəzetinin kitab halında nəşri və s.) oxuculara çatdırılıb. Aytən Eyvazonun "Dili sədo" (Ürəyin səsi) adlı romanı oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb.

Talış şair və ədiblərinin əsərlərində xalqın tarixi keçmişi, müasir həyatı ilə bağlı düşüncələr, müasir Azərbaycanımızın qüdrəti və inkişafı sahəsində görülən işlərdə vətən oğullarının rolu, Böyük

past, modern life, the role of the sons of the country in the work done in the field of the power and development of our modern Azerbaijan, the description of the heroes of the country and the memory of the martyrs in winning the Great Victory find artistic embodiment, the unity of our peoples is presented as the source of their power. How Tofiq Ilham's call for unity artistically completes the essence of the «Iron Fist» symbol:

Zəfərin qazanılmasında elin qəhrəmanlarının vəsfi və şəhidlərin anımı bədii təcəssümünü tapır, xalqlarımızın birliyi onların qüdrət mənbəyi kimi təqdim edilir. Tofiq İlhamın birliyə çağırışı “Dəmir yumruq” simvolunun mahiyyətini bədii şəkildə necə də tamamlayır:

Bir anlıq sel olmayaq heç zaman,
Qəfil əsən yel olmayaq heç zaman,
Ayrı-ayrı el olmayaq heç zaman,
Tək-tək yox, biz birlikdə şir olaq.

Ölkəmizdə multikulturalizm sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi ədəbi-tarixi abidələrin və bir sıra dəyərli əsərlərin talış dilinə tərcümə olunmasına imkan yaradıb. Buna nümunə olaraq “Avesta”-nı, Qurani-Kərimin surələrini, “Kitabi-Dədə Qorqud” boylarını, “Əxbarnamə”ni, Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirini, “Əli və Nino” romanını, habelə ölkəmizdəki azsaylı xalqların atalar sözləri və məsəllərini göstərmək olar.

Hazırda talış dilində çıxan “Dodo”, “Tolışon sədo”, “Ambur” qəzetlərinin, “Aləm” jurnalının səhifələrində şifahi xalq yaradıcılığı irsindən və ədəbi-bədii əsərlərdən nümunələr müntəzəm şəkildə dərc olunur.

Xalqın folklor irsi, xüsusilə dəyərlidir. Əmək prosesində və toy mərasimlərində kollektiv şəkildə ifa edilən talış xalq mahnıları məzmunu və musiqi ahənginə görə bəstəkarlar tərəfindən dəyərləndirilib. Lənkəran və Masallıda fəaliyyət göstərən “Halay” və “Nənələr” folklor ansamblarının 2021-ci ildə Şuşada “Xarıbülbül” musiqi festivalındakı çıxışları hərərətlə qarşılanıb.

Talış atalar sözləri lakonik məzmun və ibrətli ifadələri ilə seçildiyi kimi, xalqın

Let's never be a flood for a moment,
Let us never be a sudden wind,
Let's never be apart
Let's be lions together, not alone.

The implementation of the state policy in the field of multiculturalism in our country made it possible to translate literary and historical monuments and a number of valuable works into the Talish language. The examples of this include «Avesta», «Surahs of the Holy Quran», «Kitabi-Dada Gorgud», «Akhbarnama», «Azerbaijan» poem by Samad Vurgu, «Ali and Nino» novel, as well as proverbs and proverbs of ethnic minorities in our country.

Currently, the examples of verbal folk creative heritage and literary and artistic works are regularly published on the pages of «Dodo», «Tolyshon Sado», «Ambur» and «Alem» magazines published in Talysh language.

The folklore heritage of the people is especially valuable. Talysh folk songs performed collectively during labor and wedding ceremonies were evaluated by composers for their content and musical harmony. The performances of the «Halay» and «Nenelar» folklore ensembles operating in Lankaran and Masalli at the «Kharibulbul» music festival in Shusha in 2021 were warmly welcomed.

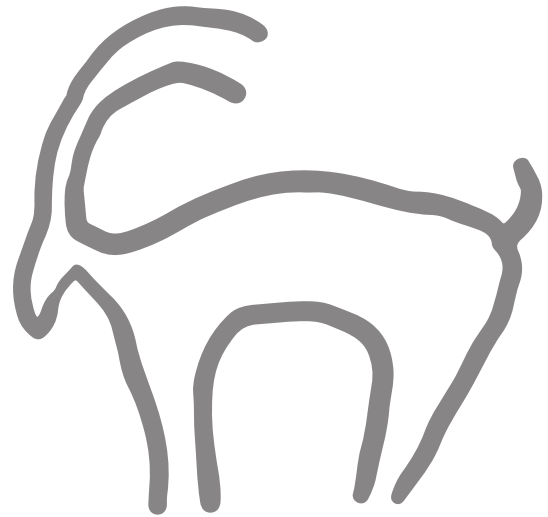
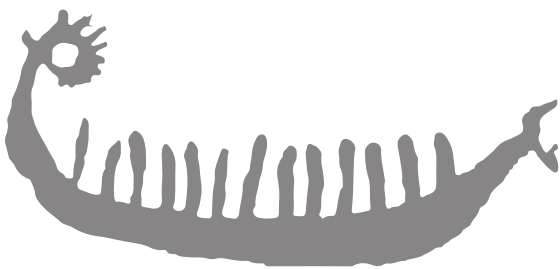
Talysh proverbs are distinguished by their laconic content and edifying expressions, and they reflect the ideas that give the accurate conclusion of the people's life experience. In general, there is a special place of respect for parents and advice of elders among the wishes. These sages who are ahead in good deeds give their valuable suggestions in solving controversial issues. The historical fact presented below in the «Azerbaijan»

həyat təcrübəsinin sərrast qənaətini verən fikirləri əks etdirir. Ümumiyyətlə, talışlar arasında valideynə hörmətin, ağsaqqal məsləhətinin xüsusi yeri var. Xeyir-şər işlərində irəlidə olan bu müdriklər mübahisəli məsələlərin həllində dəyərli təkliflərini verirlər. Aşağıda təqdim etdiyimiz, 1918-ci ildə nəşr olunmuş "Azərbaycan" qəzetində verilmiş tarixi fakt talış ağsaqqallarının humanistliyini və erməni şovinistlərinin qəddarlığını göstərir: "Erməni Milli Şurasının birbaşa sərəncamı ilə Lənkərana göndərilmiş silahlı qrup və Akopyanın daşnak dəstəsi əhalinin başına müsibətlər gətirib. Qəzanın qırx kəndində, o cümlədən Gərmətük, Kərgəlan, Girdəni, Mamusta, Sütəmurdiv, Osakücədə bir gündə yüz yetmiş günahsız, dinc sakin daşnaklar tərəfindən öldürülüb. Bu kəndlər talışların yaşadığı kəndlərdir. Vəhşilik elə həddə çatıb ki, Sütəmurdiv kəndinin ağsaqqalları (on üç nəfər) Akopyanın silahlı adamları ilə danışığa girmək istəyəndə rəhmsiz şəkildə onları qılıncdan keçirib doğrayıblar."

Ölkəmizdə talışların və digər milli azlıqların etnik-mədəni irsinin, ədəbi-bədii yaradıcılığının qorunması və inkişafı sahəsində göstərilən qayğı dövlət siyasəti səviyyəsindədir. İnanırıq ki, multikultural, tolerant dəyərlərin inkişaf etdirilməsi istiqamətində əldə edilən nailiyyətlər Azərbaycan dövlətinin möhkəmlənməsi və inkişafına xidmət edəcək, xalqlararası dostluğa böyük töhfələr verməklə, ölkəmizi humanizm prinsiplərinə sadıq, tolerant, multikultural məkan kimi dünyada tanıdacaq.

newspaper, published in 1918, shows the humanity of the Talish elders and the cruelty of the Armenian chauvinists: «The armed group sent to Lankaran by the direct order of the Armenian National Council and the Dashnak detachment of Akopyan brought calamities to the population. In forty villages of Gaza, including Garmatuk, Kargelan, Girdeni, Mamusta, Suteurdiv, Osakuja, one hundred and seventy innocent, peaceful residents were killed by the Dashnaks in one day. These villages are the villages where Talish people live. The brutality has reached such a level that when the elders of Suteurdiv village (thirteen people) tried to negotiate with the armed men of Akopyan, they mercilessly cut them with swords.

In our country, the care shown in the field of protection and development of ethnic-cultural heritage, literary and artistic creativity of Talish and other national minorities is at the level of state policy. We believe that the achievements made in the direction of the development of multicultural and tolerant values will serve the strengthening and development of the Azerbaijan state, will make great contributions to international friendship, and will make our country known in the world as a tolerant, multicultural place loyal to the principles of humanism.

Rubrikamızın qonağı ali dərəcəli bərpaçı-rəssam, Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin Elmi-bərpa şöbəsinin müdiri, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamı Natiq Səfərovdur.

The guest of our column is Natig Safarov, a high-class restorer-artist, head of the Scientific and Restoration Department of the National Art Museum of Azerbaijan, Honored Artist of the Republic of Azerbaijan.

– Natiq müəllim, əvvəlcə Azərbaycanda bərpaçı-rəssam sənətinin təşəkkülündən danışaq...

– Azərbaycanda bərpaçılıq sənəti Fərhad Hacıyevin adı ilə bağlıdır. Fərhad İbrahim oğlu Hacıyev 1929-cu ildə Şamaxı şəhərində anadan olub. Kiçik yaşlarından sənətə maraq göstərən Fərhad Hacıyev Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbini bitirəndən sonra V.İ.Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnstitutunda təhsilini davam

- Natig muallim, let's first talk about the formation of the restoration artist's art in Azerbaijan...

- The art of restoration in Azerbaijan is connected with the name of Farhad Hacıyev. Farhad İbrahim oğlu Hacıyev was born in 1929 in the city of Shamakhi. After graduating from Azerbaijan State Art School named after A. Azimzade, Farhad Hacıyev, who showed interest in art from an early age, continued his studies at the Moscow State Art Institute named after

etdirir, məşhur bərpaçı-rəssamlar İ.Qrabar, V.Filatov, S.Çurakov və başqalarından dərs alır.

O hələ tələbə ikən bu sahədə özünü sınaq edir. Drezden kolleksiyasından məşhur rəssamların yağlı boya tablolarını, Kiyevdəki Müqəddəs Sofiya kilsəsindən mozaik kompozisiyaları, Novqorod, Pskov, Vladimir və digər şəhərlərdən ikonaları, Sankt-Peterburqdakı Ermitaj Muzeyindən, Moskvadakı Tretyakov qalereyasından və digər muzeylərdən əsərləri buna misal göstərmək olar. Bərpaçı-rəssam 1957-ci ildə R.Mustafayev adına İncəsənət Muzeyində işə başlayır və burada Azərbaycanda ilk bərpaçı mütəxəssis kimi bərpaçılıq sənətinin əsasını qoyur. Fəaliyyəti dövründə muzeyin fonduna daxil olan yüzlərlə məhv olma təhlükəsi ilə üzləşən sənət əsərinə ikinci həyat verir. Azərbaycan rəssamlarından B.Kəngərli, Ə.Əzimzadənin, M.Nəvvabın, M.Abbasovun, M.Cavadovun, T.Nərimanbəyovun, T.Salahovun, M.Abdullayevin, rus rəssamlarından V.Tropininin, K.Korovinin, V.Borovikovskinin, V.Kandinskinin, V.Vereşşagin, İ.Maşkovun, Avropa sənətkarlarından A.Sartonnun, J.Düprenin və başqalarının əsərlərini peşəkarcasına bərpa edir.

F.Hacıyevdən söz düşəndə həm də rus rəssamı İ.Brodskinin 1912-ci ildə çəkdiyi "Hacı Zeynalabdin Tağıyevin portreti" tablosu xatırlanır. Mənbələrdə qeyd edilir ki, bu məşhur əsər Azərbaycanda bolşeviklər hakimiyyətə gələndən sonra Azərbaycan Tarixi Muzeyindən yığılır və nümayişi yasaq edilir. Baxımsızlıq üzündən məhv olmaq təhlükəsi ilə üzləşən əsər F.Hacıyevin böyük səyi ilə bərpa olunaraq ikinci həyat qazanır və milli mədəniyyətin öz keçmiş evinə – Azərbaycan Tarixi Muzeyinə qaytarılır.

1961-ci ildə SSRİ Rəssamlar İttifaqının üzvü seçilən bərpaçı-rəssam 1970-ci ildə YUNESCO-nun nəzdindəki Beynəlxalq Muzeylər Şurasına (İCOM) üzv seçilir.

V. I. Surikov, taking lessons from famous restoration artists I. Grabar, V. Filatov, S. Churakov and others.

He tries himself in this field while still a student. Examples include oil paintings by famous artists from the Dresden collection, mosaic compositions from St. Sophia Church in Kiev, icons from Novgorod, Pskov, Vladimir and other cities, works from the Hermitage Museum in St. Petersburg, the Tretyakov Gallery in Moscow and other museums. The restorer-artist started working at the Art Museum named after R. Mustafayev in 1957, where he laid the foundation of the art of restoration as the first restoration specialist in Azerbaijan. During its operation, it gives a second life to hundreds of endangered works of art that were included in the museum's collection. He professionally restores the works of Azerbaijani artists B. Kangarli, A. Azimzade, M. Navvab, M. Abbasov, M. Javadov, T. Narimanbeyov, T. Salahov, M. Abdullayev, Russian artists V. Tropinin, K. Korovin, V. Borovikovsky, V. Kandinsky, V. Vereshhagi, I. Mashkov, European artists A. Sarto, J. Dupre and others .

When talking about F. Hacıyev, the painting «Portrait of Haji Zeynalabdin Taghiyev» painted by the Russian artist I. Brodsky in 1912 is also reminded. According to the sources, this famous work was removed from the Azerbaijan History Museum after the Bolsheviks came to power in Azerbaijan and its demonstration was banned. The work, which was in danger of being destroyed due to neglect, was restored with the great efforts of F. Hacıyev and got a second life and was returned to the former home of the national Maecenas - the Azerbaijan History Museum.

In 1961, the restorer-artist was elected a member of the Union of Artists of the USSR, and in 1970 he was elected a member of the International Council of Museums (ICOM) under UNESCO.

Bir müddət sonra rəssamın bərpa emalatxanası İçərişəhərdəki “Bəylər” məscidinə köçürülür və yeni avadanlıqlarla təmin edilir. 1980-ci ildə isə bu emalatxana rəsmi şəkildə ayrıca quruma – Muzey Sərvətləri və Xatirə Əşyalarının Elmi Bərpa Mərkəzinə çevrilir. F.Hacıyev mərkəzin ilk rəhbəri olur və ömrünün sonunadək orada çalışır.

– Yüksək peşəkarlıq, diqqət və həssaslıq tələb edən bu sənətə gəlişinizdən söhbət açardınız?

– Bu sənətə gəlişimin səbəbkarı da elə bərpaçı rəssam Fərhad Hacıyev olub. Fərhad Hacıyevlə qohumluğumun nəticəsində bütün uşaqlıq dövrüm onun yanında, gördüyünüz bu emalatxanada keçib. 1975-1980-cı illərdə Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq məktəbində oxumuşam. 1982-1986-cı illərdə Moskvadakı Ümumittifaq Bərpa İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən Ümumittifaq bərpaçılar kursunu bitirmişəm. Amma bu zamana qədər altı yaşından Fərhad Hacıyevdən yetərincə dərs alıb, praktiki vərdişlər qazanmışdım. Sovetlər dönəmində

After some time, the artist’s restoration workshop was moved to the «Beyler» mosque in İçerisheher and provided with new equipment. In 1980, this workshop officially became a separate institution - Center for Scientific Restoration of Museum Treasures and Souvenirs. F. Hacıyev became the first head of the center and worked there until the end of his life.

- Would you talk about your arrival in this art, which requires high professionalism, attention and sensitivity?

- The cause of my coming to this art was the restoration artist Farhad Hacıyev. As a result of my relationship with Farhad Hacıyev, my entire childhood was spent with him, in this workshop you see. In 1975-1980, I studied at the Azerbaijan State Art School named after A. Azimzade. In 1982-1986, I graduated from the All-Union Restoration Institute in Moscow. But by this time I had taken enough lessons from Farhad Hacıyev since I was six years old and gained practical skills. During the Soviet era, I was the first young Azerbaijani artist to be certified by

SSRİ Ali Attestasiyası tərəfindən attestasiya olunmuş və "Ali dərəcəli bərpaçı rəssam" statusunu almış ilk azərbaycanlı gənc rəssam olmuşam, SSRİ Bərpaçılar İttifaqının üzvü seçilmişəm. Mən bu statusa layiq görüləndə iyirmi dörd-iyirmi beş yaşım var idi. Halbuki ali dərəcə almaq üçün bu sahədə ən azı on il staj tələb olunurdu. Mən isə bu statusu alanda cəmi altı illik iş stajım var idi. Artıq qırx iki ildir, Respublika Muzey Sərvətləri və Xatirə Əşyalarının Elmi Bərpa Mərkəzində çalışıram. 2010-cu ildən Azərbaycan Dövlət Milli İncəsənət Muzeyində Bərpa emalatxanası yenidən fəaliyyətə başlayandan sonra bu şöbəyə rəhbərlik edirəm. Muzey Sərvətləri və Xatirə Əşyalarının Elmi Bərpa Mərkəzində həm Ekspert və Attestasiya komissiyalarının, həm də Bədii Şura komissiyasının sədriyəm. Bütün növ muzey əşyalarının bərpası üzrə ixtisaslaşmış universal bərpaçıyam. İCOM-un və Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvüyəm. 2013-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasının Əməkdar rəssamı" fəxri adı, 2018-ci ildə isə Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinin "Fəxri mədəniyyət işçisi" döş nişanı ilə təltif olunmuşam. 2007-ci ildən indiyədək Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində müəllim kimi fəaliyyət göstərirəm.

– Peşəkar təcrübəyə malik bərpaçı-rəssam kimi bərpa etmək arzusunda olduğunuz eksponat, bu sahədə çatmaq istədiyiniz bir zirvə qalıbmı?

– Fransadan Azərbaycana sərgidə nümayiş üçün gətirilən Renuarın əsərində aşkar olunmuş zədəni, Azərbaycan Dövlət Kukla Teatrının, Milli Məclisin binasının və Gəncədə Sovet dövründə kitabxana kimi istifadə olunan qədim məscidin divarındakı Toğrul Nərimanbəyovun müəllifi olduğu divar rəsmlərini, Şəkiddəki Şəkixanovlar sarayının çökən arxa divarını yüksək səviyyədə bərpa etdikdən

the Supreme Attestation of the USSR and to receive the status of «High-class restorer artist», and I was elected a member of the Union of Restorers of the USSR. I was twenty-four to twenty-five years old when I was awarded this status. However, to get a higher degree, at least ten years of experience in this field was required. When I received this status, I had only six years of work experience. For forty-two years now, I have been working at the Center for the Scientific Restoration of Museum Treasures and Souvenirs. Since 2010, after the restoration workshop at the Azerbaijan State National Art Museum, I have been in charge of this department. I am the chairman of the Expert and Attestation Commissions and the Artistic Council Commission at the Center for Scientific Restoration of Museum Treasures and Souvenirs (Memorabilia). I am a general restorer specializing in the restoration of all types of museum objects. I am a member of ICOM and Azerbaijan Artists Union. In 2013, I was awarded the honorary title of «Honored artist of the Republic of Azerbaijan» by the order of the President of the Republic of Azerbaijan, Mr. Ilham Aliyev, and in 2018, the badge of «Honored cultural worker» of the Ministry of Culture of the Republic of Azerbaijan. I have been working as a teacher at Azerbaijan State University of Culture and Arts since 2007.

- As a professional restorer-artist, is there an exhibit that you wish to restore, a peak that you want to reach in this field?

- After restoring the damage discovered in the work of Renoir brought from France to Azerbaijan for demonstration at the exhibition, the wall paintings by Toğrul Narimanbəyov on the walls of the Azerbaijan State Puppet Theater, the Milli Majlis building and the old mosque used as a library in Ganja during the Soviet period, and the collapsing rear wall of

sonra, demək olar ki, özümü bu sahədə bütün çətinliklərin öhdəsindən gəlmiş hesab edirəm və düşünürəm ki, artıq bu sahədə arzusunda olduğum bütün zirvələri fəth etmişəm.

- Çarə tapmadığınız, bərpa işində çətinlik çəkdiyiniz əsər olubmu?

- Bərpa edə bilmədiyim əşya olmayıb. Amma bir dəfə naməlum rəssamın əsərini bərpa etmək vaxtımı çox aldı. Qadın portreti idi. Əlinin bir hissəsi zədələndiyindən əlində nə tutduğunu aydınlaşdırmaq çətin idi. Adətən, belə hallarda müəllifin digər əsərləri ilə müqayisə aparılır, oxşar və fərqli cəhətlərini tapır və bərpa işində faydalanırıq. Amma bu əsərin müəllifi naməlum olduğuna görə həmin əsəri İtaliya rəssamlıq məktəbinin XIX əsrin birinci yarısına aid həmin üslubda çəkən rəssamlarının əl işləri ilə müqayisə etdim. Bir rəssamın əsərində gənc və məsum üzlü bir qızın əlində tutduğu çobanyastığı çiçəyi diqqətimi cəlb etdi. Mənim işlədiyim əsərdə kompozisiyadakı orta yaşlarında qadın təsvir olunmuşdu. Təsvirləri müqayisəyə həm də məntiqi yanaşmamı əlavə etdim. Qərara gəldim ki, orta yaşlı qadının əlində gənc qız kimi çobanyastığı çiçəyi deyil, o vaxtlar olduqca böyük dəyər verilən, yüksək zövq nişanəsi hesab olunan qızılgül təsvir edim. Bu əsərə görə araşdırmalarım vaxtımı çox alsada, nəticə mükəmməl alınmışdı.

- Bərpa işinin təkmilləşdirilməsi üçün müasir texnologiyalardan istifadə edirsinizmi?

- Əlbəttə, bərpa sahəsində klassik üsullarla bərabər yeni texnologiyanın istifadəsini dəstəkləyirəm. Ümumiyyətlə, bu, elə bir sahədir ki, burada mühafizəkar yanaşmaya ehtiyac yoxdur.

- Sonda, əlbəttə, bərpaçı-rəssam mütəxəssis kimi məsləhətinizi eşitmək istərdik. Özünün bərpa emalatxanası və yaxud ştatında ayrıca bərpaçısı olmayan

the Shekikhanov palace in Sheki, I almost consider myself to have overcome all the difficulties in this field and I think that I have already conquered all the peaks that I dreamed of in this field.

- Was there a work that you couldn't find a solution for, that you had difficulty in restoring?

- There was no item that I could not restore. But once it took me a long time to restore the work of an unknown artist. It was a portrait of a woman. As part of his hand was damaged, it was difficult to make out what he was holding. Usually, in such cases, we compare with other works of the author, find similarities and differences, and benefit from restoration work. But since the author of this work is unknown, I compared it with the handiwork of artists of the Italian school of painting in the first half of the 19th century. In the work of an artist, a young and innocent girl holding a chamomile flower caught my attention. In the work I worked on, a middle-aged woman was depicted in the composition. I also added my logical approach to comparing the descriptions. I decided not to depict a chamomile flower in the hands of a middle-aged woman like a young girl, but a rose, which at that time was highly valued and considered a sign of high taste. Although my research for this work took me a lot of time, the result was perfect.

- Do you use modern technologies to improve the restoration work?

- Of course, I support the use of new technology along with classical methods in the field of restoration. In general, this is an area where there is no need for a conservative approach.

- In the end, of course, we would like to hear your advice as a restorer-artist specialist. What would be your first recommendation for museums that do not

muzeylərə ilk növbədə tövsiyənil nə olardı?

– Muzey sərvtələri zaman ötdükcə, tədricən kimyəvi, fiziki, bioloji və mexaniki təsirlərə məruz qalır və beləcə məhv olma mərhələsinə çatırlar. Bu prosesin qarşısının alınması tam mümkün olmasa da, məhv olma təhlükəsi ilə üzləşən əsərlərə ilkin və düzgün müdaxilə əsərin daha uzunömürlü olmasına xidmət edir. Muzeylərdən bizə bərpa üçün ən çox arxeoloji qazıntılar nəticəsində aşkar olunmuş dulusçuluq məmulatları, xalça və rəsm əsərləri daxil olur. Muzey əşyalarını məhv olmaqdan qorumaq üçün, ilk növbədə, temperatur-rütubət, bioloji və işıq rejiminə riayət etmək lazımdır. Bu əşyaların necə saxlanılmasından da asılıdır. Muzey əşyalarını daha yaxşı saxlamaq üçün fondlarda mütləq kətan üzərində çəkilməmiş tabloların və taxta üzərində işlənmiş boyakarlıq əsərlərinin mühafizəsi üçün ayrı-ayrı yuvaları olan çoxyaruslu qəfəsələr, dəzgah boyakarlığı əsərlərini bürmələmək üçün vərđənələr olmalıdır. Bundan başqa muzeydə günəş işığına həssas əşyaları saxlamaq üçün dolabların, ayrı-ayrı əşyaları saxlamaq üçün havanın dəyişilməsini təmin edən vitrinlərin, nəqqaşlıq əsərlərini saxlamaq üçün lövhələrin, kiçik həcmli əşyaları saxlamaq üçün tabaqların, qutuların, iri qabaritli əşyaları saxlamaq üçün isə dayaqlıqların olması mütləqdir. Eləcə də, əşyaların nümayiş olunması zamanı muzey əşyaları üçün ekspozisiya zalları xüsusi avadanlıqlarla təchiz olunmalıdır. Hansısa səbəbdən zədələnmiş eksponatın bərpa üçün mərkəzlərimizə göndərilməsi mümkün olmadıqda, ilk növbədə, bu işə məsul muzey əməkdaşları zədələnməyə və dağılmaya məruz qalmış eksponatı digər eksponatlardan təcrid edərək tam dağılmaması üçün müvəqqəti bərkitməli, dezinfeksiya işləri aparmaqla xüsusi qablaşdırılmalı və saxlanılmasını təmin etməlidirlər.

Vəfa HÜSEYNOVA

have their own restoration workshop or a separate restorer on staff?

– As time passes, the museum assets are gradually exposed to chemical, physical, biological and mechanical effects and thus reach the stage of destruction. Although it is not possible to completely prevent this process, early and correct intervention on works that are in danger of destruction serves to make the work last longer. From museums, we receive most of the pottery, carpets and paintings discovered as a result of archaeological excavations for restoration. To protect museum objects from destruction, first of all, it is necessary to observe the temperature-humidity, biological and light regime. It also depends on how the items are stored. In order to better store museum objects, funds must have multi-tiered cages with separate slots for the protection of paintings painted on canvas and works of painting on wood, rollers for folding the works of bench (loom) painting. In addition, the museum must have cabinets for storing objects sensitive to sunlight, showcases that provide air exchange for storing individual objects, boards for storing paintings, trays and boxes for storing small objects, and supports for storing large-sized objects. Also, during the demonstration of objects, exhibition halls for museum objects should be equipped with special equipment. If for some reason it is not possible to send the damaged exhibit to our centers for restoration, first of all, the museum employees responsible for this work should isolate the damaged and disintegrated exhibit from other exhibits and temporarily fix it so that it does not completely disintegrate, carry out disinfection work and ensure its preservation.

Vafa HUSEYNOVA

“Türk dünyasının turizm paytaxtı” – Şamaxı

«The tourism capital of the Turkish world» - Shamakhi

“Gəzək qarış-qarış Azərbaycanı” adlı yeni rubrika vətənimizin bölgələrinin mədəni potensialının təbliğinə xidmət edir. Rubrikanın ilk yazısı Azərbaycanın ən qədim elm və mədəniyyət mərkəzlərindən biri, 2023-cü il üçün “Türk dünyasının turizm paytaxtı” seçilmiş Şamaxıya həsr olunub.

Azərbaycanda şəhərsalma mədəniyyətinin ən qədim mərkəzlərindən olan Şamaxı şəhəri qədim Albaniya dövlətinin böyük yaşayış məskənlərindən biri idi. Tarix boyu baş vermiş dəhşətli zəlzələlər zamanı dəfələrlə yerlə-yeksan olmuş, dəfələrlə yerini dəyişmiş Şamaxının arxeoloji qazıntılar zamanı ən qədim hissəsini müəyyənləşdirmək mümkün olmasa da, antik müəlliflərin yazılı məlumatla-

The new column called «Let’s travel Azerbaijan inch by inch» serves to promote the cultural potential of the regions of our country. The first article of the column is dedicated to Shamakhi, one of the oldest centers of science and culture of Azerbaijan, chosen as the «Tourism Capital of the Turkish World» for 2023.

The city of Shamakhi, one of the oldest centers of urban planning culture in Azerbaijan, was one of the major settlements of the ancient Albanian state. Although it was impossible to determine the oldest part of Shamakhi, which was destroyed and changed its location many times during the terrible earthquakes that occurred throughout history, it is not pos-

rı və Xınıslı qazıntılarının nəticələrinə görə, şəhərin ən azı iki min beş yüz il yaşı var. Qədim yaşayış məskənində tədricən şəhər kimi formalaşan Şamaxı obyektiv səbəblərdən zaman-zaman sərhədlərini dəyişməli olsa da, erkən orta əsrlərdə şəhər kimi mövcudluğunu və əhəmiyyətini qoruyub saxlaya bilib, xilafətin dövründə isə tədricən mühüm ictimai-siyasi və iqtisadi mərkəzə çevrilib.

IX əsrdən etibarən Şamaxı şəhəri haqqında mənbələrdə çox geniş məlumatlar verilir. Məlum olur ki, Şamaxı şəhəri Azərbaycan Şirvanşahlar dövlətinin mərkəzi kimi inkişaf edib və karvan yollarının əhəmiyyəti xeyli artıb.

Ərəb müəlliflərinin məlumatlarına görə, IX-XIII əsrlərdə Şamaxı qərbdən Bərdə, Gəncə, Tiflis, şimaldan Şabran, Dərbənd, şərqdən Xəzər dənizi, cənubdan Pirsaat çayı kənarı ilə uzanan karvan yolları vasitəsilə dünyanın bir çox ölkələri ilə iqtisadi və mədəni əlaqələr saxlayıb.

Şamaxıda tapılmış Orta Asiya şəhərlərinə məxsus basma naxışlı saxsı qablar XI-XII əsrlərdə Şamaxının Orta Asiya şəhərləri ilə iqtisadi-mədəni əlaqələri olduğunu sübut edir. XII əsrdə Şamaxı Hindistanla, Çinlə də iqtisadi-mədəni əlaqələr saxlayırdı. Arxeoloji qazıntılar

sible to determine the oldest part during the archaeological excavations, but according to the written information of ancient authors and the results of Khinisli excavations, the city is at least two thousand five hundred years old. Although Shamakhi, which was gradually formed as a city in an ancient settlement, had to change its boundaries from time to time due to objective reasons, it managed to maintain its existence and importance as a city in the early Middle Ages, and during the Caliphate, it gradually became an important socio-political and economic center.

Since the 9th century, the sources provide extensive information about the city of Shamakhi. It turns out that the city of Shamakhi developed as the center of the Shirvanshah state of Azerbaijan, and the importance of caravan routes increased significantly.

According to the information of Arab authors, in the 9th-13th centuries, Shamakhi maintained economic and cultural relations with many countries of the world through the caravan routes that ran along the banks of Barda, Ganja, Tiflis from the west, Shabran, Darband from the north, the Caspian Sea from the east, and the Pirsaat River from the south.

Pottery with stuffing patterns found in Shamakhi, belonging to Central Asian cities, proves that Shamakhi had economic and cultural relations with Central Asian cities in the 11th-12th centuries. In the 12th century, Shamakhi maintained economic and cultural relations with India and China. Copper coins found in Shamakhi during archeological excavations, porcelain dishes produced in China, caravansaries serving international trade relations prove the role

Kələxana türbələri

Kalakhana tombs

zamanı Şamaxıda tapılmış mis sikkələr, Çində istehsal edilmiş çini qablar, beynəlxalq ticarət əlaqələrinə xidmət edən karvansaralar qədim Şamaxının tarixi İpək yolundakı rolunu sübut edir. Bu şəhər Azərbaycan miqyasında ən böyük iqtisadi mərkəz idi. İtalyan səyyah A. Kontarinin verdiyi məlumata görə, Şamaxı həyat üçün əlverişli olan məhsulların çoxluğu baxımından Təbrizdən daha üstün olub.

1538-ci ildə Şirvan ərazisi Səfəvilər dövlətinə birləşdirildikdən sonra Şamaxı şəhəri Şirvan bəylərbəyliyi paytaxtına çevrilib. XVI əsrdə Cənubi Qafqazda ipək istehsalı və ticarətinin cəmləşdiyi şəhərlərdən biri məhz Şamaxı olub. Bu mənada ingilis səyyahı A. Cenkinson Şamaxını "Gözəl kral şəhəri" adlandırıb.

Şamaxıda rus, hind, türk, fars tacirlərinə xidmət edən karvansaralar var idi. XVI əsrin ikinci yarısında burada ingilislərə məxsus "Moskva şirkəti"nin daimi nümayəndəliyi açılıb.

Moskva tacirləri Şamaxı bazarlarında Moskvada hazırlanmış sənətkarlıq məh-

Dəmirçi Arxeologiya Muzeyi. Son antik-erkən orta əsrlər dövrünə aid nekropol

"Demirchi Archeology Museum. Necropolis of Late Antiquity - Early Middle Ages"

of ancient Shamakhi in the historical Silk Road. This city was the largest economic center in Azerbaijan. According to the information given by the Italian traveler A. Kontari, Shamakhi was superior to Tabriz in terms of the number of products that are convenient for life.

In 1538, after the territory of Shirvan was annexed to the Safavid state, the city of Shamakhi became the capital of Shirvan Beylarbey. In the 16th century, Shamakhi was one of the cities where silk production and trade was concentrated in the South Caucasus. In this sense, the English traveler A. Jenkinson called Shamakhi «A beautiful royal city».

There were caravansaries serving Russian, Indian, Turkish and Persian mer-

Şahxəndan türbəsi
Shahkhandan tomb

sullarını satır, yerli malları, əsasən də xam ipək və ipək parçalar alırdılar. XVII əsrin əvvəllərində Şamaxı şəhəri xeyli möhkəmləndirilmişdi. Alman alimi, coğrafiyaşünas A.Olearinin verdiyi məlumat görə, Şamaxı hər iki tərəfdən divarlarla əhatələnmiş iki hissədən ibarət şəhər idi.

Xanlıqlar dövründə Şamaxı şəhəri xanlığın mərkəzi kimi yenə də iqtisadi və siyasi əhəmiyyətini saxlayıb.

XVIII əsrin 70-ci illərində Şamaxıda minə yaxın evdə beş-altı min adam yaşayırdı.

Şəhər inzibati cəhətdən məhəllələrə bölünürdü. Şamaxı şəhəri və Şamaxı qəzası 1918-ci il iyulun 18-də Qafqaz İslam Ordusu və Azərbaycan korpusunun birgə apardıqları uğurlu döyüş əməliyyatları nəticəsində azad edilənə qədər daşnak-bolşevik qüvvələrinin işğalı altında qalmışdı. Şəhər düşmənlərdən azad ediləndən sonra sağ qalmış əhali yavaş-yavaş geri dönməyə başlamış, həyat tədricən öz axarına düşmüş, qısa müddət ərzində dirçələn Şamaxı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ictimai-siyasi, mədəni həyatında mühüm rol oynamış mərkəzə çevrilmişdi.

Yeddi günbəz kompleksi

Yeddi gunbaz mausoleum

Cümə məscidi

Juma mosque

chants in Shamakhi. In the second half of the 16th century, a permanent representative office of the British «Moscow Company» was opened here.

Moscow merchants sold handicrafts made in Moscow in Shamakhi bazaars and bought local goods, mainly raw silk and silk fabrics. At the beginning of the 17th century, the city of Shamakhi was significantly fortified. According to the German scientist and geographer A. Oleary, Shamakhi was a city consisting of two parts surrounded by walls on both sides.

During the Khanate period, the city of Shamakhi retained its economic and political importance as the center of the Khanate.

In the 70s of the 18th century, five to six thousand people lived in about a thousand houses in Shamakhi.

The city was administratively divided into estates. The city of Shamakhi and the district of Shamakhi remained under the occupation of the Dashnak-Bolshevik forces until they were liberated on July 18, 1918, as a result of the successful military operations of the Caucasian Islamic Army and the Azerbaijan Corps. After the

Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva Pir Ömər Sultan ziyarətgahında

President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev and First Lady Mehriban Aliyeva at Pir Omar Sultan shrine

Şamaxı rayonu tarix və mədəniyyət abidələri ilə zəngindir. Rayonda yetmiş beş dövlət qeydiyyatına alınmış və iyirmi yeddi yeni aşkar olunmuş abidə mövcuddur. Cümə məscidi, Pirmərdəkan xanəgahı, Şahxəndan türbəsi, Yeddi günbəz kompleksi, Qaleyi Bəyqurt qalasının qalıqları, habelə Dəmirçilər kəndi ərazisindəki son antik-erkən orta əsrlər dövrünə aid nekropol rayona gələn turistlərin böyük maraq göstərdikləri yerlərdəndir.

Şamaxıda şəhərin tarixi haqqında ətraflı məlumat verən, zəngin ekspozisiyaya malik Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi fəaliyyət göstərir.

Xalqımıza Xaqanilər, Nəsimilər, Seyid Əzim Şirvanilər, Sabirlər, Abbas Səhhətlər, habelə onlarla digər böyük mütəfəkkirlər, maarifçilər bəxş etmiş Şa-

city was freed from the enemies, the surviving population began to return slowly, life gradually returned to its normal course, Shamakhi, which was revived in a short period of time, became a center that played an important role in the socio-political and cultural life of the Azerbaijan Democratic Republic.

Shamakhi region is rich in historical and cultural monuments. There are seventy-five state-registered and twenty-seven newly discovered monuments in the region. Juma Mosque, Pirmardakan Khanaghah, Shahkhandan Tomb, Seven Domes Complex, the remains of the Baygurt Castle, as well as the late antique-early medieval necropolis in Demirchilar village are among the places of great interest for tourists coming to the region.

maxı Azərbaycanın ən böyük mədəniyyət mərkəzlərindən biridir.

Şamaxı Azərbaycanın pir və ziyarətgahları ilə seçilən bölgələrindəndir. Pir-Mərdəkan, Pir Ömər Sultan, Pirsaat baba, Mir Səid, Qara Sofi (Yel piri), Şeyx Əyyub, Uzun yol, Qəriblər, Yeddi günbəz, Alçalı (Ziyil piri), Dədəgünəş ziyarətgahları və digər müqəddəs yerlər inanlı insanları daim bu əraziyə cəlb edir.

Şamaxıda tarixən ipəkçilik, dabbaqlıq, misgərlik, dulusçuluq, dərzilik, zərgərlik, ağacısləmə, oyma sənəti, dəmirçilik və s. yüksək səviyyədə inkişaf edib.

Hazırda rayonda dekorativ-tətbiqi xalq sənətkarlığı və qida məhsullarının istehsalı sahəsində ailə bizneslərinə dəstək layihələrini həyata keçirən ABAD mərkəzi fəaliyyət göstərir.

Turistlər hədiyyə seçimində yerli sənətkarların hazırladıqları əl işləri və suvenirlərə üstünlük verirlər.

In Shamakhi, there is a Museum of History and Regional Ethnography, which provides detailed information about the history of the city and has a rich exposition.

Shamakhi is one of the biggest cultural centers of Azerbaijan, which gave our people Khaganis, Nasimis, Sayyid Azim Shirvanis, Sabirs, Abbas Sahhats, as well as dozens of other great thinkers and educators.

Şamaxı Tarix Diyarşünaslıq Muzeyi

Shamakhi History-Ethnography Museum

Shamakhi is one of the regions of Azerbaijan distinguished by its sacred places (pirs) and sanctuaries. Pir-Mardakan, Pir Omar Sultan, Pirsaat baba, Mir Said, Qara Sofi (Yel Pirr), Sheikh Ayyub, Uzun yol, Gariblar, Yeddi domez, Alchali (Ziyil Pirr), Dedegunesh sanctuaries and other holy places constantly attract people of faith to this area.

Historically, sericulture, tanning, copper-smithing, pottery, tailoring, jewelry, woodworking, carving, blacksmithing, etc. have been developed at a high level in Shamakhi.

Currently, the ABAD center is operating in the region, which implements sup-

ABAD

"ABAD"(Simplified support to family business) center

Şamaxının zəngin mətbəxi tarixən formalaşmış kulinariya mədəniyyətindən xəbər verir. Şamaxı mətbəxinin zənginliyini faktlar da sübut edir. Tarixi mənbələrdə qeyd olunur ki, 1562-ci ildə məşhur ingilis səyyahı və taciri A.Cenkinson Şirvan hökmdarı Abdulla Xan Ustaclının qonağı olarkən Azərbaycan milli mətbəxinin zənginliyinə heyran qalmışdı. Xan qonaq üçün süfrəyə iki yüz doxsan adda milli isti və soyuq yemək, salat, qəlyanaltı, çərəz düzdürübmiş.

Tarixən rayonun ərazisində maldarlıq, arıçılıq və ipəkçilik, eləcə də bağçılıq və üzümçülük kimi sahələr inkişaf edib. Vaxtilə Şamaxının "Abbasi" və "Maləccə" armud sortları bütün Qafqazda məşhur olub. Çox qədim zamanlardan üzümçülük və şərəbçilik mərkəzlərindən biri kimi məşhur olan rayonda yerli süfrə şərəbləri hazırlanıb, karvanlar vasitəsilə xə-

port projects for family businesses in the field of decorative-applied folk crafts and production of food products.

Tourists prefer handicrafts and souvenirs made by local artists when choosing gifts.

Shamakhi's rich cuisine indicates a historically formed culinary culture. Facts also prove the richness of Shamakhi cuisine. It is mentioned in historical sources that in 1562, the famous English traveler and merchant A. Jenkinson was a guest of Shirvan ruler Abdulla Khan Ustacli and was impressed by the richness of Azerbaijani national cuisine. Khan prepared two hundred and ninety national hot and cold dishes, salads, snacks and cookies on the table for the guests.

Historically, the areas such as cattle breeding, beekeeping and sericulture, as well as horticulture and viticulture have developed in the territory of the region. At one time, Shamakhi's «Abbasi» and «Malajja» pear varieties were popular throughout the Caucasus. Famous as one of the centers of viticulture and winemaking since ancient times, local table wines were produced in the region, transported to foreign countries through caravans and brought fame to this place. It is no coincidence that in 2019, the «I Azerbaijan Grape and Wine Festival» was held in Meysari village of Shamakhi region, which has ancient traditions of viticulture and winemaking.

In addition to its cultural and touristic resources, Shamakhi is distinguished by the high hospitality and sincerity of its people.

The climate of the region is mild, the soil is fertile, the flora and fauna are rich. The region is very favorable for recreation and tourism from the historical-geographical and ecological point of view. Ulu plain, Bulovdash, Sharadil,

rici ölkələrə daşınıb və bu məkana şöhrət qazandırılıb. Təsadüfi deyil ki, 2019-cu ildə "I Azərbaycan Üzüm və Şərab Festivalı" da məhz qədim üzümçülük və şərabçılıq ənənələrinə malik Şamaxı rayonunun Meysəri kəndində keçirilib.

Şamaxı mədəni-turistik resurslarından başqa həm də əhalisinin yüksək qonaqpərvərliyi və səmimiyyəti ilə seçilir.

Rayonun iqlimi mülayim, torpaqları münbit, flora və faunası zəngindir. Rayon tarixi-coğrafi və ekoloji baxımdan istirahət, turizm üçün olduqca əlverişlidir. Sərin, bol sulu bulaqları, zəngin təbii gözəlliyi, müxtəlif növ tərkibli bitki və heyvanat aləmi olan Ulu düzü, Bülövdəş, Şərədil, Dədəgünəş, Qonaqkənd meşələri, xüsusilə seçilir. Rayonun dağlıq zonası müalicə, kurort əhəmiyyətli mineral sularla zəngindir. Rayon ərazisində bir neçə yerdə turistləri maraqlandıran pələnc vulkanlarına rast gəlmək olur. Dəniz səviyyəsindən min dörd yüz-min beş yüz metr yüksəklikdə yerləşən Pirqulu zonası istirahət və turizm üçün olduqca əlverişlidir. 1968-ci ildə yaradılan Pirqulu qoruğu, sonradan təşkil olunan Şahdağ Milli Parkının ərazisinə birləşdiriləndən sonra burada piyada gəzinti, idman, macərə, elmi, ovçuluq, atçılıq, ekoloji və s. turizm növlərinin inkişafı üçün infrastruktur yarandı. Milli parkın ərazisində cüyür, qaban, çöl pişiyi, tülkü, canavar, ayı, çoxlu quş növləri yaşayır.

Rayonda vəhşi heyvanlar üçün yaradılan ekoloji qoruq – Şamaxı Safari Parkı da ekoturizm həvəskarlarını cəlb edən məkanlardandır. Ziyarətçilər parkda vəhşi heyvanları seyr edə, onların şəkillərini çəkə və ətraflı məlumat ala bilirlər.

Ulu öndər Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin diqqət və qayğısı sayəsində Şamaxı rayonu böyük inkişaf yolu keçib. Bu gün ölkə başçısının qayğısı sayəsində yeni intibah dövrünü yaşayan Şamaxıda Azər-

Mirzə Ələkbər Sabirin Ev-Muzeyi.

House Museum of Mirza Alekber Sabir

Dedegunesh, Gonaqkend forests, which have cool, abundant water springs, rich natural beauty, diverse flora and fauna, stand out. The mountainous zone of the region is rich in mineral waters important for treatment and resort. Mud volcanoes that interest tourists can be found in several places in the region. Located at an altitude of 1,400 to 1,500 meters above sea level, the Pirqulu zone is very suitable for recreation and tourism. After the Pirqulu Nature Reserve, which was created in 1968, was merged into the territory of the Shahdag National Park, which was later organized, hiking, sports, adventure, scientific, hunting, horse riding, ecological, etc. infrastructure for the development of tourism types has been created. Roe deer, wild boar, wild cat, fox, wolf, bear and many species of birds live in the territory of the national park.

Shamakhi Safari Park, an ecological reserve created for wild animals in the region, is also one of the places that attracts the ecotourism enthusiasts. Visitors can see, photograph and learn more about wild animals in the park.

Thanks to the attention and care of the great leader Heydar Aliyev and the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev, Shamakhi region has passed a great path of development. Today, thanks to the care of the head of the country, in Shamakhi, which is experiencing a new renaissance period, the his-

baycanın qədim dövlətçiliyini, zəngin mədəniyyətini özündə ehtiva edən tarixi abidələr qayğı ilə qorunur, bərpa edilir, eyni zamanda çoxsaylı sosial infrastruktur obyektləri tikilir, istehsal müəssisələri yaradılır, nəhəng abadlıq-quruculuq layihələri həyata keçirilir.

Sevindirici haldır ki, Türk Dövlətləri Təşkilatının turizm nazirlərinin VII iclası və turizm üzrə işçi qrupunun XVII iclasında qəbul edilən qərara əsasən Şamaxı şəhəri 2023-cü il üçün "Türk dünyasının turizm paytaxtı" seçilib. Bu əlamətdar hadisəni bayram əhval-ruhiyyəsində qeyd edən şəhər artıq paytaxt statusunu ləyaqətlə daşımağa, dəyərli qonaqlarını qarşılamağa hazırlaşır.

İnanırıq ki, qədim tarixə, zəngin mədəniyyətə malik Şamaxı şəhəri tezliklə təkcə ölkəmizin deyil, eyni zamanda bütün türk dünyasının mədəniyyət mərkəzlərdən biri kimi dünyada tanınacaq, qonaqlarının, şəninə yazılan məşhur mahnıda deyildiyi kimi, "mehr saldığı" və "heyran olduğu" məkan olacaq.

Şamaxı Safari Parkı

Shamakhi Safari Park

torical monuments containing the ancient statehood and rich culture of Azerbaijan are carefully protected and restored, at the same time, numerous social infrastructure objects are built, production enterprises are created, and huge improvement and construction projects are implemented.

It is gratifying that according to the decision taken at the 7th meeting of tourism ministers of the Organization of Turkic States and the 17th meeting of the working group on tourism, the city of Shamakhi was chosen as the «Tourism Capital of the Turkic World» for 2023. Celebrating

this significant event in a festive mood, the city is preparing to honor its capital status and welcome its valued guests.

We believe that the city of Shamakhi, with its ancient history and rich culture, will soon be recognized as one of the cultural centers not only of our country, but also of the entire Turkish world, and will be a place where its guests «love» and «admire», as it is said in the famous song written for its celebration.

Rubrikamızın qonağı dünya səyahətinə çıxmış ilk azərbaycanlı səyyah, alpinist, Azərbaycan Çimərlik Futbol Federasiyasının prezidenti Fərid Novruzidir.

– Fərid müəllim, səyahət sizin üçün nədir?

– Mən səyahətə ciddi və professional şəkildə 2010-cu ildən başlamışam. Bundan öncəki səyahətlərim isə daha çox işgüzar və istirahət xarakterli idi.

Mənə görə, səyahət getdiyim yeri gəzmək, ümumilikdə, mədəniyyəti, tarixi abidələri, coğrafiyası, flora və faunası, insanları, onların yaşam tərzi, adət-ənənələ-

The guest of our column is Farid Novruzov, the first Azerbaijani traveler, climber, president of the Azerbaijan Beach Football Federation who went on a world trip.

- Mr. Farid, what is travel for you?

- I started traveling seriously and professionally in 2010. My previous trips were more business and leisure.

For me, traveling is about getting to know the culture, historical monuments, geography, flora and fauna, people, their way of life, customs, and discovering for myself. These are the goals I choose when I travel, and every trip encourages me to

ri ilə tanış olmaq, özüm üçün kəşf etməkdir. Səyahətə çıxarkən məhz bunları hədəf seçirəm və hər səyahətim məni yeni ölkə tanımağa, özüm üçün kəşf etməyə həvələndirir.

– Dünya səyahəti etmiş ilk azərbaycanlısınız. Maraqlıdır, insandan böyük cəsarət tələb edən dünya səyahətinə çıxmaq barədə qərara necə gəldiniz?

– Dünya səyahəti hər səyyahın ən böyük arzularından biri, hətta arzularının zirvəsidir. Uşaqlıqda fransız yazıçısı Jül Vernin “Yerin mərkəzinə səyahət”, “Kapitan Qrantın uşaqları, “20000 lye su altında”, “80 gün dünya ətrafında” əsərlərini oxuyub bu əsərlərin motivləri əsasında çəkilmiş filmləri həyəcanla izləyirdim. Bəlkə də, elə bu əsərlər içimdəki səyyah ruhumu oxşayıb, məndə səyahətə sonsuz maraq yaranmasına xidmət edib.

get to know a new country and discover it for myself.

– You are the first Azerbaijani to travel the world. I wonder how you came to the decision to go on a world trip that requires a lot of courage.

– World travel is one of the greatest dreams of every traveler, even the top of his/her dreams. As a child, I read the works of the French writer Jules Verne, «Journey to the Center of the Earth», «Captain Grant’s Children, «20,000 Leagues Under the Seas», «Around the World in 80 Days» and excitedly watched movies based on these works. Perhaps, these works touched my inner traveler spirit and served to create endless interest in travel. My endless interest in travel and my desire to know more countries and cultures also gave me the idea of going on a world trip.

Peru

Səyahətə sonsuz maraq və daha çox ölkə, daha çox mədəniyyət tanımaq həvəsim də mənə dünya səyahətinə çıxmaq ideyasını verdi.

- Dünya səyahətinə hazırlıq prosesindən, xatirələrinizdən danışaq...

- Dünya səyahətim altı ay çəkdi. Elə hazırlıq prosesi də, demək olar, altı ay zaman aldı. Bunun çox hissəsi vizaların alınmasına sərf olundu. Elə vizalar var idi ki, onları almaq üçün Türkiyəyə, Rusiyaya getmək məcburiyyətində qalırdım. Ən çətin məqamlardan biri bəzi ölkələrin vizadan üç ay ərzində istifadə tələbi idi. Bu tələblər qarşıma müxtəlif çətinliklər və məhdudiyətlər çıxarır, gedəcəyim ölkələrin qrafikində dəyişiklik etmək məcburiyyəti yaradırdı. Dünya səyahətinə Kolumbiyadan başladım. Səfərim təyyarəsiz idi. Qeyd edirəm ki, səyahətim dünyada gedən müxtəlif siyasi proseslər fonunda davam edirdi. Bütün bu proseslər əlbəttə ki, həyəcanlandırmaya bilməzdi. Həmin dövrdə Avstraliyada meşə yanğınları baş verirdi. Avstraliya hökuməti bununla əlaqədar ölkəyə turist qəbulunu dayandırmışdı. Amma dünya səyahəti üçün qəbul olunan tələblərə uyğun olaraq altı qitədə olmalı idim. Buna görə də Avstraliyaya getmək üçün həyəcanla prosesləri izləyirdim. Səyahətim zamanı Çində yoluxucu xəstəliyin yayılmasını da eşidirdim. Amma bütün çətinlikləri və maneələri dəf etmək və dünya səyahətimi müvəffəqiyyətlə sonlandırmaqda qətiyyətli idim. Qaydalara görə, həm də dünyanın iki antoqonist nöqtəsində olmalıydım. Mən Sakit okeanda olanda onun əks nöqtəsi Misirin Suveyş kanalı idi. Qeyd edirəm ki, bu səyahətin ən çətin məqamlarından biridir. Səyyah gəmilərin hərəkət cədvəlini öyrənməli və səyahət planını elə uyğunlaşdırmalıdır ki, bu antoqonist nöqtələrdə ola bilsin.

Pandemiyaya görə bütün planlarımı dəyişməli olmuşdum. Əslində, Hindistanda gəmidən enib avtomobil ilə Asiya-

- Let's talk about the preparation process for the world trip, your memories...

- My world trip took six months. The preparation process took almost six months. Most of it was spent on visas. There were such visas that I had to go to Turkey and Russia to get them. One of the most difficult points was the requirement of some countries to use the visa within three months. These requirements created various difficulties and limitations for me, and forced me to change the schedule of the countries I would go to. I started my world travel from Colombia. My trip was without a plane. I should note that my journey continued against the background of various political processes taking place in the world. Of course, all these processes could not be exciting. At that time, there were forest fires in Australia. The Australian government has stopped accepting tourists to the country because of this. But according to the accepted requirements for world travel, I had to be on six continents. Therefore, I was anxiously following the proceedings to go to Australia. During my travels, I also heard about the outbreak of an infectious disease in China. But I was determined to overcome all difficulties and obstacles and successfully complete my world journey. According to the rules, I also had to be in two antagonistic parts of the world. When I was in the Pacific, its opposite point was Egypt's Suez Canal. Let me note that this is one of the most difficult moments of the journey. The traveler should study the timetable of the ships and adjust the travel plan in such a way that he/she can be at these antagonistic points.

I had to change all my plans due to the pandemic. In fact, I had to get off the ship in India and drive to Asia and then to Europe. However, due to the pandemic, no port accepted my ship. Inevitably,

ya, daha sonra Avropaya getməli idim. Lakin pandemiya səbəbindən olduğum gəmimi heç bir liman qəbul etmirdi. Məcburən gəmimiz Suveyş kanalından Avropaya daxil oldu və beləcə mənim dünyanın iki antoqonist nöqtəsinə ziyarətim baş tutdu.

Pandemiya uzunmüddətli planlarımı alt-üst etdiyinə görə artıq gündəlik planlarla yoluma davam edirdim. Limanlar gəmimizi qəbul etmədiyindən ərzaq ehtiyatımız tükənirdi. Nəhayət, gəmimiz çox çətinliklə Avropa sahillərinə yan aldı və vizam olsa da, çox çətinliklə Fransa ərazisinə daxil olmağa icazə aldım. Bütün dünyanı cənginə alan pandemiya səbəbindən səyahətimi yarıda dayandırmağa məcbur oldum. Bir həftə Parisdə qaldıqdan sonra nəhayət, Azərbaycana dönmək üçün yol tapdım. Bu özü dünya səyahətim çərçivəsində ayrılıqda mənim üçün çox yaddaqalan səyahət oldu. Öncə qatarla Almaniyaya gəldim. Almaniyanın Essen şəhərindən yük maşını alıb maşının özünün yük kimi sənədlərini qaydaya

our ship entered Europe through the Suez Canal, and thus my visit to two antagonistic points of the world took place.

Since the pandemic disrupted my long-term plans, I was already on my way with daily plans. We were running out of food because the ports would not accept our ship. Finally, with great difficulty, our ship made it to the shores of Europe, and although I had a visa, I was allowed to enter French territory with great difficulty. Due to the global pandemic, I had to stop my trip halfway. After staying in Paris for a week, I finally found my way back to Azerbaijan. This was a very memorable trip for me, apart from my world travel. First I came to Germany by train. After I bought a truck from Essen, Germany and arranged the documents of the truck itself as a cargo, I returned home with it. It was a very interesting five-day journey. After returning home, of course, I followed the quarantine rules like everyone else. But I was disappointed that I didn't quite reach my goal. In August 2021, I finally received information that a ship would be leaving Barcelona for America. I immediately booked a ship ticket and set off to end my journey. With a vaccine certificate, I crossed the borders comfortably and continued my journey successfully. The difficult moment was that on the way the shipping company changed its route based on the decision of the United States to not allow people who had been in Europe for 14 days to America. According to the requirements, I also had to be in the African continent. Therefore, I checked the timetable of the ships, it turned out that there are ship trips from Spain to the African territory. So I arrived on the African continent by ship. This journey was also very exciting. Because if the reverse happened with the return, I wouldn't be able to catch the sailing ship, which is my main means of

saldıqdan sonra onunla vətənə döndüm. Bu beş günlük, olduqca maraqlı yolçuluq idi. Vətənə döndükdən sonra, əlbəttə, mən də hər kəs kimi karantin qaydalarına riayət edirdim. Amma hədəfimə tam çatmadığıma görə məyus olurdum. 2021-ci ilin avqust ayında nəhayət, bir gəminin Barselonadan Amerikaya yola çıxacağı ilə bağlı məlumat aldım. Dərhal gəmiyə билет sifariş edib səyahətimi sonlandırmaq üçün yola çıxdım. Vaksin sertifikatı ilə sərhədləri rahat şəkildə keçir, səyahətimə uğurla davam edirdim. Çətin məqam isə yolda gəmi şirkətinin ABŞ-də qəbul olunmuş 14 gün Avropada olmuş insanların Amerikaya buraxılmaması barədə qərara əsasən yolunu dəyişməsi oldu. Tələblərə görə, Afrika qitəsində də olmalıydım. Buna görə də gəmilərin hərəkət cədvəlini araşdırdım, məlum oldu ki, İspaniyadan Afrika ərazisinə gəmi səfərləri təşkil olunur. Beləliklə, mən gəmi ilə Afrika qitəsinə gəlib çatdım. Bu yolçuluq da çox həyəcanlı idi. Çünki əgər geri dönüşümlə bağlı tərslik baş versə, Portuqaliyadakı əsas nəqliyyat vasitəm olan yelkənli gəmiyə yetişə bilməyəcəkdim. Artıq yolda ikən başqa bir yelkənli gəminin Karib dənizindəki Barbados adasına getdiyinə dair məlumat aldım. Vaxt itirmədən həmin gəmi üçün билет alıb yoluma davam etdim. Yaxşı hal o oldu ki, elə həmin gəmi ikinci turunu Barbadosdan Atlantik və Sakit okeanları birləşdirən Panama kanalına etdi və beləliklə, Kolumbiyanı keçməklə Panama kanalına gəldik. Panama kanalının şimal hissəsinin Şimali Amerikaya, cənub hissəsinin isə Cənubi Amerikaya düşməsi ilə eyni zamanda hər iki qitəni də gəzmiş oldum. Sonda avtobusla Kostarika gəldim. Beləliklə də 158 gün ərzində 60.000 km-dən çox məsafəni qət etməklə, dünyanın 40 ölkəsini gəzib, iki dəfə ekvatoru keçib, iki antoqonist nöqtəsinə ayaq basıb, 6 qitəni ziyarət edərək dünya səyahətimi sonlandırdım.

transport in Portugal. Already en route, I received word that another sailing ship was bound for the Caribbean island of Barbados. Without wasting time, I bought a ticket for that ship and continued on my way. Fortunately, the same ship made its second trip from Barbados to the Panama Canal, which connects the Atlantic and Pacific oceans, and thus we arrived at the Panama Canal by crossing Colombia. I have traveled both continents at the same time as the northern part of the Panama Canal falls into North America and the southern part into South America. In the end I arrived in Costa Rica by bus. Thus, I ended my world journey by covering more than 60,000 km in 158 days, visiting 40 countries, crossing the equator twice, stepping on two antagonistic points, and visiting 6 continents.

- What was the most memorable event you experienced during your trip?

- I think that the traveling around the world is a memorable event in general. There were many interesting moments and memorable events during my trip. One of them is that I didn't experience March 4, 2020 because a day was lost in history due to me crossing the timeline. There is an international date line of the world, and this line is located on the 180th meridian. There is a 24-hour difference between one side of this line and the other, meaning that someone traveling from North America or South America to Australia must set their clocks forward 24 hours when crossing this line, or vice versa if traveling to the Americas. But if we go back, the day is not lost. I was forced to erase a day from my life because I was traveling one way from east to west. Thus, the date of March 4, 2020 disappeared from my life.

- Do you have a travel plan?

- My travel plan is to travel the world from west to east in the future. Currently,

– Səyahətiniz zamanı yaşadığınız ən yaddaqalan hadisə nə oldu?

– Düşünürəm ki, dünya səyahəti özü ümumilikdə yaddaqalan hadisədir. Səyahətim zamanı maraqlı anlar, yaddaqalan hadisələr çox oldu. Bunlardan biri də, vaxt xəttini keçməyimlə əlaqədar tarixdə bir gün itdiyi üçün 4 mart 2020-ci il tarixini yaşamamağımdır. Dünyanın beynəlxalq tarix dəyişmə xətti mövcuddur və bu xətt 180-ci meridian üzərində yerləşir. Bu xəttin bir tərəfi ilə digər tərəfinin arasında 24 saat fərq var, yəni Şimali Amerikadan və ya Cənubi Amerikadan Avstraliyaya səyahət edən biri bu xətti keçəndə saatlarını 24 saat önə çəkməlidir və ya əksinə, Amerika qitəsinə səyahət edərsə, o zaman geri çəkməlidir. Amma geri dönsək, gün itmir. Mən tək yöndə şərqdən qərbə səyahət etdiyim üçün bir günü həyatımdan silməyə məcbur oldum. Beləcə, 4 mart 2020-ci il tarixi həyatımdan yox oldu.

– Səyahət planınız varmı?

– Səyahət planım gələcəkdə qərbdən şərqə doğru dünya səyahətinə çıxmaqdır. Hazırda 90-dan artıq ölkəyə səyahət etmişəm. Amma bildiyiniz kimi, BMT tərəfindən beynəlxalq səviyyədə tanınmış 195 müstəqil ölkə var. Bu prizmadan yanaşsaq, səyahət etdiyim ölkələrin sayı dünya ölkələrinin heç 50 faizini belə təşkil etmir. Ona görə də gələcəkdə yenidən dünya səyahətinə çıxmaqla, yeni ölkələr tanıyıb, səyahət siyahımı genişləndirmək, xatirələrimi zənginləşdirmək istəyirəm.

– Səyyahlara tövsiyələriniz nədir?

– Öncə qeyd edim ki, əgər daha çox ölkə gəzmək istəyirsinizsə, bunun üçün ən mükəmməl seçim dünya səyahətidir. Tək-tək ölkələrə səyahət üçün edilən hazırlıq və buna həsr edilən zamanı dünya səyahətinə sərf etməklə siz daha əlverişli nəticə əldə edə bilərsiniz. Əlbəttə ki, dünyaya səyahəti asan iş deyil, bu səyahət xü-

I have traveled to more than 90 countries. But as you know, there are 195 independent countries recognized internationally by the UN. If we approach it from this perspective, the number of countries I have traveled to is not even 50 percent of the world's countries. That's why I want to travel around the world again in the future, get to know new countries, expand my travel list and enrich my memories.

- What are your recommendations for travelers?

- First of all, if you want to visit more countries, the best option for this is a world trip. You can get a more favorable result by spending the time and preparation for traveling to individual countries on a world trip. Of course, traveling the world is not an easy task, this journey requires special preparation. The traveler should be prepared for this not only financially, but also psychologically. Because during such long-term journeys, the traveler is separated from his family members, relatives, comfortable environment and conditions he/she used to. In addition, they should take into account the weather conditions of the countries they are going to, the need and the fact that they will be constantly on the move, and shape their luggage with appropriate clothes and items. For example, when I went on a trip, I thought that most of my

susi hazırlıq tələb edir. Səyyah buna tək-cə maddi yöndən deyil, həm də psixoloji baxımdan da hazırlıqlı olmalıdır. Çünki belə uzun müddətli səyahətlər zamanı səyyah ailə üzvlərindən, doğmalarından, öyrəşdiyi komfort mühitdən və şəraitdən ayrı qalır. Bundan başqa, gedəcəkləri ölkələrin hava şəraitini, ehtiyacı və daim hərəkətdə olacaqlarını nəzərə alıb, baqajlarını buna uyğun geyim və əşyalarla formalaşdırmalıdırlar. Məsələn, mən səyahətə çıxan zaman ən çox qış geyimlərimin baqajımı dolduracağını düşünüb, səyahətimi yaz-yay aylarına təyin etmişdim.

- Fərid müəllim, siz dünyanın müxtəlif yerlərini gəzib, tarixi abidələri ilə tanış olmusunuz. Bu baxımdan, dünya mədəni irsi və milli irsimiz arasında müqayisə aparmaq şansınız var. Sizcə, sahib olduğumuz hansı irs nümunəsi ilə dünyanı heyrətləndirə bilirik?

- Azərbaycan zəngin mədəni irsə malikdir. Dünya mədəni irsi ilə milli irsimizi müqayisə edə bilsəm də, öz mədəni irs nümunələrimiz arasında müqayisə aparmaqda çətinlik çəkirəm. Mənim üçün hamısı əzizdir, dəyərlidir. Amma düşünürəm ki, bəşəriyyətin ilk insan məskənlərindən biri olan Qobustan həm də elə dünya mədəni irsinin bir parçası olmaqla öz layiqli sözünü deyir. Mədəni irsimiz ümumilikdə başımızın tacıdır, Qobustan tacdakı ən qiymətli ləl-cəvahiratdır, deyərdim. Mən də hər bir azərbaycanlı kimi sahib olduğumuz mədəni irslə fəxr edirəm və xalqımızın bundan sonra da öz yaradıcı dühası ilə dünya mədəniyyəti xəzinəsini zənginləşdirməyə davam edəcəyinə inanıram.

Vəfa HÜSEYNOVA

winter clothes would fill my luggage, and I scheduled my trip for the spring and summer months.

- Mr. Farid, you have visited different places of the world and got acquainted with its historical monuments. In this regard, you have a chance to compare the world cultural heritage and our national heritage. What kind of heritage do you think we can surprise the world with?

- Azerbaijan has a rich cultural heritage. Although I can compare the world cultural heritage and our national heritage, I find it difficult to make comparisons between our own examples of cultural heritage. Everything is dear and valuable to me. But I think that Gobustan, which is one of the first human settlements of mankind, also speaks its worthy word by being a part of the world cultural heritage. If our cultural heritage is the crown of our head in general, Gobustan is the most precious jewel in the crown, I would say. I, like every Azerbaijani, am proud of our cultural heritage and I believe that our people will continue to enrich the treasure of world culture with their creative genius.

Vafa HUSEYNOVA

Vətən daşı

Homeland stone

Yolum Qobustana idi. Mədəni irsimizin ən dəyərli nümunələrindən biri, qədim insan məskəni, əzəmətli və ecazkar Qobustana. Əlbəttə, bu, Qobustana ilk səfərim deyildi. İndi bu möhtəşəm yeri təkrar görəcəyimin zövqünü yaşayırdım.

Budur, qos-qoca Qobustan öz vüqarı və əzəmətilə bizi qarşılayır. Ayaq saxlayıb bu yerlərin təmiz havasını acgözlüklə ciyərlərimə çəkirəm, ruhuma hüzur verən sükutunu dinləyirəm...Və düşünürəm...

My way was to Gobustan. One of the most valuable examples of our cultural heritage, the ancient human abode, the majestic and wonderful Gobustan. Of course, this was not my first visit to Gobustan. Now I was enjoying the pleasure of seeing this magnificent place again.

Here, monumental Gobustan welcomes us with its dignity and grandeur. I stop and inhale the fresh air of these places greedily, I listen to the silence that gives peace to my soul... And I think...

Düşünürəm ki, mədəni irsimizin baş tacı, tariximizin özü boyda parçasıdır Qobustan. Düşünürəm ki, Qobustanı gəzmədən, görmədən heç bir sənətə kamil yiyələnmə bilməz kimsə. Tarixçilər tarixlər şahidi Qobustanı gəzib onun uzaq keçmişinə səyahət etmədən, musiqiçilər Qavaldaşda ifa edib o əsrarəngiz səsi eşitmədən, rəssamlar buradakı qayaüstü təsvirləri, heykəltaraşlar buradan tapılan kiçik ölçülü qadın fiqurlarını, memarlar sığınacaqları, mağaraları görmədən nə sənətdə, nə elmdə "ən yaxşı" ola bilməz. Yarım qalar, tamamlanmaz...

Düşünürəm ki, bəlkə də, elə ilk buradan başlamaq lazımdır dünya səyahətinə... Adı üstündədir... Dünya səyahəti. Dünyanın ilkindən indikinə...

Qobustan qədim dövrlərin daş ensiklopediyasıdır. İçində gəzə-gəzə qədim tariximizin, zəngin mədəniyyətimizin ziyasına bürünür insan. Qayalar insanı maqnit cazibəsiylə özünə cəlb edir. İnsan, müxtəlif heyvan, qayıq, araba təsvirləri və digər rəmzi işarələr ciddi maraq doğurmaqla yanaşı əcdadlarımızın inanclarını, həyat və məişət tərzini izləməyə imkan verir. Aydınlanır zehnimizdə, canlanır gözümüzdə qədim çağlar...

Bu qeyri-adi məkanın sehrinə qapılıram. Qayaüstü təsvirlər məni tarixin uzaq səhifələrinə aparır, dərin düşüncələrə qərq edir. Düşüncələr və təəssüratlar burulğanında izahsız hissələr yaşayıram... Mənə elə gəlir, Qobustan Tanrı ilə insanın baş-başa qaldığı müqəddəs mistik-ilahi yerdir. Bu baxımdan, əminliklə deyə bilərəm, Qobustan sakral məkan kimi təkcə cismini deyil, həm də ruhunu səyahətə çıxarmaq istəyənlər üçün ən gözəl seçimdir.

Səyyah olaraq dünyanın bir çox mədəniyyət mərkəzlərini ziyarət etdiyimə görə, dünya irs nümunələrini xalqımızın yaratdığı mədəni irs nümunələri ilə müqayisə etmək imkanına malikəm.

I think that Gobustan is the crown of our cultural heritage, a piece of our history. I think that no one can master any art without visiting and seeing Gobustan. Historians cannot be the «best» in art or science without visiting Gobustan, the witness of history, without traveling to its distant past, musicians playing in Gavaldash and hearing that mysterious sound, artists without seeing the rock paintings here, sculptors without seeing the small-sized female figures, architects' the shelters, and caves. It remains half-finished, incomplete...

I think that perhaps this is the first place to start a world trip... It's in the name... World trip. From the beginning of the world to the present...

Gobustan is a stone encyclopedia of ancient times. In it, a person is covered with the loss of our ancient history and rich culture. Rocks attract people with their magnetic attraction. Human, various animal, boat, cart images and other symbolic signs are of great interest and allow us to follow the beliefs, life and lifestyle of our ancestors. The ancient ages become clear in our minds, come to life in our eyes...

I fall under the spell of this unusual place. Petroglyphs take me to the distant pages of history, immerse me in deep thoughts. I experience inexplicable feelings in the vortex of thoughts and impressions... It seems to me that Gobustan is a sacred mystical-divine place where God and man are face to face. From this point of view, I can say with certainty that Gobustan is the best choice for those who want to travel not only their body, but also their soul as a sacred place.

Since I have visited many cultural centers of the world as a traveler, I have the opportunity to compare examples of world heritage with examples of cul-

Amma əcnəbilərin ölkəm haqqında müsbət düşüncələrini bilmək mənə daim milli qürur hissi yaşadır. Bu hissi bir daha yaşamaq üçün ekskursiya marşrut xətti üzrə rastlaşdığım ziyarətçiləri izləyirəm, onların danışığından, simasından gördüklərinə, eşitdiklərinə heyranlıqlarını görürəm. Ulu əcdadlarımızın sadə əmək alətləri ilə yaratdığı bu möhtəşəm sənət əsərləri, yaşayış yerləri, sığınacaqlar, aşkar olunmuş artefaktlar onları da təəcübləndirir. Düşünməyə bilmir insan bu sənət əsərlərinin müəllifi olan qədim rəssamları. Görəsən, o dövrün də mi Mikelanceloları, Van Qoqları, Pikassoları, Səttarları vardı? Yoxsa Tanrı lütf edib rəsamlıq qabiliyyəti verdiyi bütün insanları bir vəhdətdə Qobustanda birləşdirib, məsləkdaşa çeviribmiş onları?

tural heritage created by my people. But knowing the positive thoughts of foreigners about my country always gives me a sense of national pride. In order to experience this feeling again, I follow the visitors I meet along the excursion route, I see their admiration for what they see and hear from their speech and face. These magnificent works of art, dwellings, shelters, discovered artifacts created by our great ancestors with simple labor tools also surprise them. One cannot help thinking about the ancient artists who are the authors of these works of art. I wonder if there were Michelangelos, Van Goghs, Picassos, Sattars of that time? Or did God bless and unite all the people to whom he gave artistic talent in Gobustan and turn them into like-minded persons?

Qobustan landşaft gözəllikləri ilə də insanları valeh edir. Azərbaycanın nadir relyef formalarından biri olan "masa dağlar" Qobustanda yerləşir. Bu sıldırım və sərt yamaçlı, yastı zirvəli yüksəkliklər fantastik görünüşü ilə insanı heyrətə gətirir.

Bir alpinist kimi sıralanmış sərt qayalar xüsusilə diqqətimi çəkir. Düşünürəm ki, Qobustan qayaları hündürlüyü çox olmayan, amma çox uca bir zirvədir. Elə bir zirvə ki, öz tarixi keçmişi, əzəməti və füsunkarlığı ilə o insanları fəth edir.

Zamanın necə keçdiyini hiss etmədən Qobustana səyahətim sona çatır. Zəngin təəssüratlar və xoş duyğularla ayrılıram Qobustandan. Addım-addım uzaqlaşdıqca qulağıma Qavaldashın əks-sədası gəlir.

Qavaldashdan çıxan səs əvvəllər mənə qədim zamanlara səyahətə aparırdısa, indi o səsdə həm də bir zəfər notu, qalibiyət qüruru hiss edirəm. Bu qalibiyət çəlengi mənə şair Zakir Bayramlının müəllifi olduğu "Qobustan poeması"ndan bu misraları xatırladır.

Daş olmaq istədim, bir qaval daşı,
Yenilməz igidlər gələ qarşıma.
Təmənna gözləməz haqqın yoldaşı,
Səs qatım qürurla zəfər marşına.

Daş olmaq istədim, Qobustan daşı,
Ünvan – Azərbaycan, min illər – yaş...

Fərid NOVRUZİ

Gobustan also fascinates people with its landscape beauty. "Table mountains", one of the rare landforms of Azerbaijan, are located in Gobustan. These steep and hard-sloped, flat-topped heights amaze with their fantastic appearance.

As a mountaineer, the hard rocks lined up especially attract my attention. I think Gobustan Rocks is not very high but with very high peak. A peak that conquers those people with its historical past, magnificence and charm.

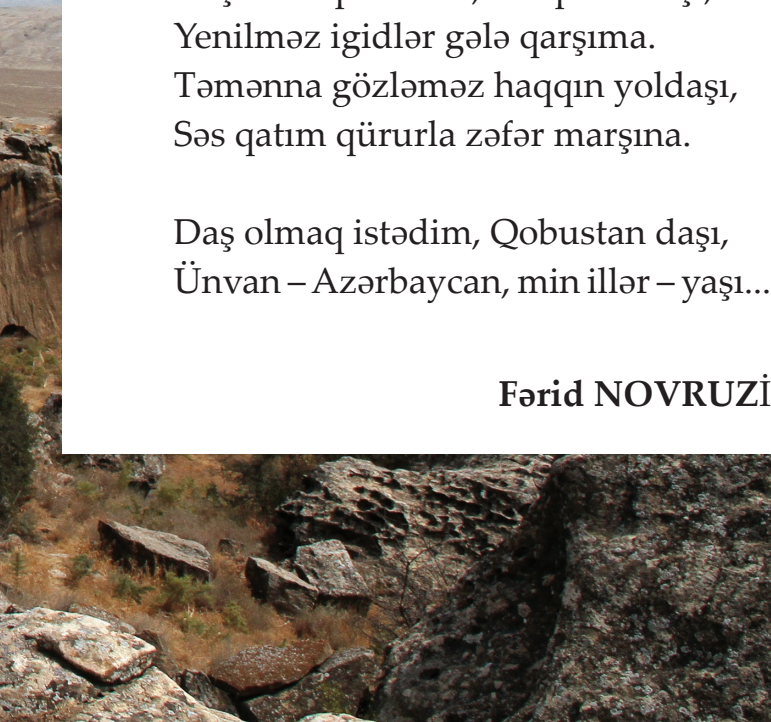
My trip to Gobustan comes to an end without feeling how time has passed. I leave Gobustan with rich impressions and good feelings. As I walk away step by step, I hear the echo of Gavaldash.

If the sound from Gavaldash used to take me on a journey to ancient times, now I also feel a triumphant note in that sound, the pride of victory. This victory note reminds me of these verses from the «Poem of Gobustan» written by the poet Zakir Bayramli.

I wanted to be a stone, a tambourine
stone,
Invincible heroes come to me.
The friend of the right who waits
for nothing,
I join the victory march with pride.

I wanted to be a stone, Gobustan
stone,
Address - Azerbaijan, thousands of
years - age...

Farid NOVRUZİ

Müsahibimiz Azərbaycanın ilk eşitməyən və danışa bilməyən modeli kimi tanınan Xaliq Məhəmmədzadədir. Müsahibə üçün Xaliqlə bağlı araşdırmalarımız zamanı onun model fəaliyyəti ilə yanaşı, rəssamlıq, aktyorluq və illüziya sənəti ilə də məşğul olduğunu şahidi olduq.

Our interviewer is Khalig Mohammadzade, who is known as the first deaf and non-speaking model of Azerbaijan. During our research on Khalig for the interview, we witnessed that he is also involved in painting, acting and illusion art in addition to his modeling activities.

Qeyd edək ki, Xalığın müsahibələri anası Xədicə xanımın yardımını və dəstəyi ilə reallaşır.

– **İstədim, səninlə müsahibəyə alışdığımız özünü təqdim etmə ilə deyil, səmimi söhbətlə başlayaq. Söhbətimizə jestlərdən başlasaq necə? Düşünürəm ki, ürəyincə olar. Xalığ, insan həyatında jestlər önəmlidirmi?**

– Mənimlə tanış olmaq istədiyiniz üçün sizə təşəkkür edirəm. Mən də səmimi söhbəti çox sevirəm. Jestlər nitq məhdudiyətli insanların həyatı üçün çox vacibdir. Biz həyatı da, insanları da, dünyanı da jestlərlə başa düşürük.

– **Rəssam olsam da, mənə sənin rəsamlıq deyil, məhz aktyorluq fəaliyyətin daha maraqlıdır. Çünki praktik olaraq rəsamlıq əl qabiliyyəti tələb edir. Aktyor üçün isə diksiya, səs önəmli amillər-dəndir. Amma sən bunun öhdəsindən çox gözəl gəlmisən. Çətin deyil ki?**

– Düzü, hər sənətin öz çətinliyi var. Aktyorluq sənəti mənim üçün həm çətin, həm də çox maraqlıdır. Biz həyatda olduğumuz kimi, səhnədə də özümüzü jestlərlə, mimik hərəkətlərlə ifadə edirik.

– **Aktyor sənətindən söz açmışkən, oynadığın tamaşadan, inklüziv teatrda və ümumiyyətlə, bu layihənin ərsəyə gəlməsindən, əməyi keçənlərdən geniş məlumat verməyini istəyirəm. Müsahibəyə başlamadan öncə Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrının direktoru Əliqismət Lalayevlə söhbətimiz oldu. Əliqismət müəllim söhbət zamanı sənətin aktyorluq bacarığını, inklüziv teatrda iştirakını yüksək qiymətləndirdi, sənə bu sənətdə və həyatda uğurlar arzuladı.**

– Çox sağ olsun. Mən də öz növbəmdə bu layihədə və mənim üzərimdə əməyi olan başda Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrının direktoru Əliqismət Lalayev olmaqla, layihənin prodüseri,

It should be noted that Khalig's interviews are carried out with the help and support of his mother Khadija khanim.

- **I wanted to start the interview with you not with the self-presentation we are used to, but with a sincere conversation. How about starting our conversation with gestures? I think you will like it. Khalig, are gestures important in human life?**

- Thank you for wanting to meet me. I also love honest conversation. Gestures are very important to the life of speech impaired people. We understand life, people and the world through gestures.

- **Although I am an artist, I am more interested in your acting profession, not your painting. Because practically painting requires manual skills. For an actor, diction and voice are important factors. But you handled it very well. Isn't it difficult?**

- Saying true, every art has its own difficulties. Acting is both difficult and very interesting for me. As in life, we express ourselves on stage with gestures and facial expressions.

- **Speaking of acting, I want you to give detailed information about the play you are playing, inclusive theater and, in general, about the creation of this project and those who contributed. Before starting the interview, we had a conversation with Aliqismet Lalayev, the director of the Azerbaijan State Academic Musical Theater. During the conversation, Aliqismet muallim highly appreciated your acting skills, your participation in inclusive theater, and wished you success in this art and in life.**

- Thank you very much. In my turn, I would like to thank the director of the Azerbaijan State Academic Musical Theater Aliqismet Lalayev, the director of the

sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Rəcəb Məmmədova, tanınmış aktyorumuz, Xalq artisti Pərviz Məmmədrzayevə, tanınmış illüziya ustası Tofiq İgəndərliyə və baletmeyster, Əməkdar artist Emin Əliyevə dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Düzünü desəm, Rəcəb müəllim məni bu layihəyə dəvət edəndə həm sevindim, həm də çox həyəcanlandım. Çünki aktyor kimi böyük səhnəyə heç vaxt çıxmamışdım. Düşünürəm ki, bu layihə haqqında Rəcəb müəllim daha dolğun məlumat verir.

Rəcəb Məmmədov:

– Mən də öz növbəmdə bu layihə ətrafında birləşən Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrının kollektivinə və layihəyə böyük köməklik göstərən teatrın rəhbərinə təşəkkürümü bildirirəm. Xatırladım ki, Azərbaycan Dövlət Akademik Musiqili Teatrının “İnklüziv teatr layihəsi” YUNESKO-nun dəstəyi ilə həyata keçirilib.

Xüsusilə Xalığın istedadından danışmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, Tanrı heç vaxt ədalətsiz olmur. Bəlkə də, Xalığın eşitməməyi və danışa bilməməyi onun həyatında qarşısına çıxan ilk ən böyük sınağıdır. Amma əvəzində Tanrı Xalığa çox böyük qabiliyyətlər verib. Hətta normal danışma, eşitmə qabiliyyəti olan şəxs özünü ifadə edə bilmədiyini halda, Xalığa öz istedadını yüksək ifadə etmə qabiliyyətinə malikdir. Xalığın timsalında bu cür insanlara bildirmək istəyirəm ki, həyatda ruhdan düşmək üçün bunlar səbəb deyil. Cəmiyyət olaraq şərait yaratmalıyıq ki, onlar öz istedadlarını üzə çıxara bilsinlər, buna risk etsinlər. Xalığın bu sənətə addımını yüksək dəyərləndirirəm. Fikrimcə, inklüziv teatrda ən yaxşı aktyorlardandır.

Xalığın istedad və bacarığının hərtərəfli inkişafında rolu böyük olan anası Xədicə xanımın adını vurğulamaq istəyirəm. Çünki Xalığın bu səviyyəyə çatması üçün Xədicə xanım olduqca böyük fədakarlıqlar edib. Əminəm ki, belə

Azerbaijan State Academic Musical Theater, Rajab Mammadov, Doctor of Philosophy in Art Studies, our well-known actor, People's Artist Parviz Mammad-zayev, the well-known master of illusion Tofiq Isgandarli and the ballet master, Honored Artist. I express my deep gratitude to Emin Aliyev. To be honest, I was both happy and very excited when Mr. Rajab invited me to this project. Because I had never appeared on the big stage as an actor. I think that Mr. Rajab will give more complete information about this project.

Rajab Mammadov:

- In my turn, I would like to express my gratitude to the collective of the Azerbaijan State Academic Musical Theater, which united around this project, and the director of the theater, who greatly helped the project. I reminded that the «Inclusive theater project» of the Azerbaijan State Academic Musical Theater was implemented with the support of UNESCO.

I want to talk about Khalig's talent in particular. I believe that God is never unfair. Perhaps, Khalig's inability to hear and speak is the first biggest test he faced in his life. But in return, God gave Khalig great abilities. Even when a person with normal speech and hearing cannot express himself, Khalig has the ability to express his talent. On the example of Khalig, I want to inform such people that these are not reasons to be discouraged in life. As a society, we must create conditions so that they can reveal their talents and take risks. I highly appreciate Khalig's step into this art. In my opinion, he is one of the best actors in inclusive theater.

I would like to highlight the name of Khadija's mother, who played a big role in the comprehensive development of Khalig's talent and skills. Because for Khalig to reach this level, Khadija khanim

olmasaydı, Xaliq bu dərəcədə inkişaf edə bilməzdi.

– Hətta illüziyanı da bacarırsan...

– İllüziya... Bu sənətin sirlərini Tofiq İsgəndərliyə borcluyam. Bu sahədə bacarığımı ondan soruşsanız daha doğru olar.

Tofiq İsgəndərli:

– Öncə onu deyim ki, Xaliqin fakturası əsl səhnəlikdir. Boy-buxun, yaraşığılı sir-sifət hamısı onda cəmlənib. Bu, fokus sənəti üçün də önəmli amildir. Çünki zahiri görünüş cəlbedici olanda tamaşaçıya təsir etmək və göstərəcəyin nömrəni qəbul etdirmək daha rahat olur. Xaliqin götürmə qabiliyyəti də yaxşıdır. Bir önəmli amil də var ki, öyrətdiyini sənə olduğu kimi qaytarmır, özünün də kiçik əlavəsi olur. Yəni öyrəndiyi nömrələrə yaradıcı yanaşır. Bu adamda yaradıcılıq qabiliyyəti var. Bir sözlə, Allah Xaliqə hər şey verib. Mən də öz növbəmdə həmişə ona dəstəyəm və sənətdə ona uğurlar arzulayıram.

– Moda dünyası... Necə düşdün bu aləmə?

– Bir dəfə təsadüfən haradansa moda jurnalı keçmişdi əlimə. Oradakı model-

made great selflessnesses. I am sure that Khalig would not have developed to this extent if it had not been so.

- You can even create an illusion...

- Illusion... I owe the secrets of this art to Tofiq Iskandarli. It would be more correct if you ask him about my skills in this field.

Tofiq Iskanderli:

- First of all, I should say that Khalig's texture is a real scene. His height and handsome face are all concentrated in him. This is also an important factor for the art of focus. Because when the appearance is attractive, it is easier to influence the audience and accept the number you will show. Khalig's perceiving ability is also good. There is also an important factor that what you teach does not return to you as it is, but has a small addition of itself. In other words, he approaches the numbers he learns creatively. This person has creative ability. In short, God has given everything to Khalig. I always support him and wish him success in art.

- Fashion world... How did you get into this world?

- Once I accidentally got a fashion magazine from somewhere. As I looked at the models there, for a moment I imagined myself there, in their place. I thought why not a model with limited speech?! I trusted my appearance and set a goal for myself. That is, the speech restriction did not prevent me from modeling, on the contrary, wider doors were opened for me. I signed the first in Azerbaijan. I would like to express my deep gratitude to the people who guided me in this work, supported me and were always by my side, Mubariz Allahverdizade, president of High Life Fashion and Model Academy, fashion designer-image maker, model-choreographer, and Zamir Huseynov,

lərə baxdıqca bir anlıq özümü orada, onların yerində xəyal etdim. Fikirləşdim ki, niyə də nitq məhdudiyətli model olmasın?! Xarici görünüşümə güvəndim və qarşıma məqsəd qoydum. Yəni nitq məhdudiyəti modelliyə əngəl olmadı, əksinə mənim üçün daha geniş qapılar açıldı. Azərbaycanda ilkə imza atdım. Məqsədimə çatmaq üçün bu işdə mənə yol göstərən, dəstəyini əsirgəməyən və daim yanımda olan insanlara, modelyer-imitmeyker, model-xoreoqraf və High Life Fasion and Model Akademiyasının prezidenti Mübariz Allahverdizadəyə və Dünya Gözəllik Konqresinin prezidenti, Azərbaycan Moda Assosiasiyasının baş direktoru Zamir Hüseynova öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Onların əməyinin nəticəsidir ki, dünyanın ən prestijli yarışlarından olan "Men of the World" və "Miss and Mister Caucas-2016" yarışmasında həm yarımfinalın, həm də finalın qalibi oldum.

Zamir Hüseynov:

- Bilirsiniz, çoxsaylı yerli və beynəlxalq müsabiqələrdə jürilik etmişəm, saysız insanlarla rastlaşmışam, amma heç vaxt Xaliq kimi hədsiz ünsiyyətçi, sosial gənc görməmişəm. Danışa bilmir, ancaq hamı ilə ünsiyyət qurmağı bacarır, hamı ilə dostlaşmağı bilir, işıq kimi hamını özünə cəlb edir. Bir sözlə, o möcüzədir.

Qalibiyəti onun üçün dünyaya qapıları açdı. Xaliq Azərbaycanı xaricdə təmsil etmək haqqını qazandı. Ancaq təəsüflənirəm ki, həmin dövəndə pandemiya ilə əlaqədar xarici səfərlərin hamısı təxirə salındı. İnşallah, bu ildən planda olan bütün layihələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Xaliq dünyaya çıxacaq, Avropa turlarına qatılacaq və layihələrdə iştirakına görə mükafatlandırılacaq. Hətta sentyabrda Bakıda

president of the World Beauty Congress, CEO of Azerbaijan Fashion Association. As a result of their work, I became the winner of both the semifinals and the finals of the «Men of the World» and «Miss and Mister Caucasus-2016» competitions, which are the most prestigious competitions in the world.

Zamir Hüseynov:

- You know, I have been a judge of hanging committes in many local and international competitions, I have met lots of people, but I have never seen such a sociable and social young man as Khalig. He cannot speak, but he is able to communicate with everyone, he knows how to make friends with everyone, he attracts everyone to himself like a light. In short, he is a miracle.

His victory opened the doors to the world for him. Khalig won the right to represent Azerbaijan abroad. However, I regret that at that time all foreign trips were postponed due to the pandemic. Hopefully, all the planned projects will be implemented this year. Khalig will go out into the world, participate in European tours and be rewarded for his participation in projects. Khalig's participation as a jury is even planned in the very high international fashion and beauty project

reallaşacaq çox yüksək beynəlxalq moda və gözəllik layihəsində Xaliqin jüri kimi iştirakı planlaşdırılır. Bir sözlə, Xaliq qazandığı bütün uğurlara layiqdir və mən bu uğurlu yolda ona hər cür dəstək olmağa hazırım.

- Xədicə xanım, Xaliqin ictimai fəaliyyəti və yaradıcı tərəfləri yetəri qədər bəllidir. Bilirik ki, bu işlərdə onun ən böyük dəstəkçisisiniz. Hətta surdo əlifbasını məhz Xaliqə görə öyrənmisiniz. Bəs Xaliqin bilmədiyimiz tərəfləri?

- İncəsənət Xaliqin ruhundadır. O, balaca olanda taxta parçalarından özünə oyuncaqlar hazırlayırdı və onların rəsmini çəkirdi. Sonralar isə karikaturalar çəkməyə başladı. Bir uşağın heç bir rəsm təhsili almadan bu cür işlər görməyi mənə çox təəccübləndirirdi. Anladım ki, Xaliq fərqlidir, yaradıcıdır. Onun həvəsinə, qabiliyyətinə görə rəssam yanına apardım. Xaliq o qədər istedadlı idi ki, oxuduğu məktəbdə rəsm və heykəltəraşlıq sərgilərini keçirirdilər. Hətta futbolda, şahmatda məktəbimizi həmişə birinci yerə çıxarırdı.

Xaliq uşaq olanda bu cür doğulması üçün çox fikir çəkir, çox çarpışıb-vuruşurdum necə edim, hansı yolu tutum deyə. Bir gün yuxuda Xaliqi böyük səhnədə gördüm. Xaliq iri cüssəli uşaq olduğuna görə düşünürdüm ki, yəqin, yuxudakı uğuru idman sahəsində olacaq. Amma onu teatrın böyük səhnəsində və moda sahəsindəki uğurlarını görəndə anladım ki, gördüyüm yuxu məhz bu idi. Ümmiyyətlə, bacarıqlarını saymaqla bitməz.

Rəcəb müəllimin, Tofiq müəllimin və Zamir müəllimin təmsalında Xaliqə dəstək olan bütün insanlara minnətdarlığımı bildirirəm. Çox sağ olsunlar ki, ona istedadını üzə çıxarmaqda köməklik göstərirlər. Xaliqin parlaq gələcəyinə çox inanıram.

Səidə MUSAYEVA

that will be held in Baku in September. In short, Khalig deserves all the success he has achieved, and I am ready to support him in every way on this successful path.

- Khadija khanim, Khalig's social activities and creative aspects are quite clear. We know that you are his biggest supporter in these matters. You even learned surdo alphabet because of Khalig. What about Khalig's side that we don't know?

- Art is in Khalig's soul. When he was little, he made toys for himself from pieces of wood and drew pictures of them. Later, he started drawing cartoons. I was very surprised that a child could do such things without any art education. I realized that Khalig is different and creative. I took him to the artist because of his enthusiasm and ability. Khalig was so talented that painting and sculpture exhibitions were held at his school. Even in football and chess, he always brought our school to the first place.

When Khalig was a child, he thought a lot about how to be born like this, struggled much how to act and make a way. One day I saw Khalig on the big stage in a dream. Since Khalig is a big boy, I thought that his dream success would probably be in the field of sports. But when I saw him on the big stage of the theater and his success in the field of fashion, I realized that this was exactly the dream I had. In general, it is not enough to count the skills.

I express my gratitude to all the people who supported Khalig in the example of Mr. Rajab, Mr. Tofiq and Mr. Zamir. Thank you very much for helping him to reveal his talent. I strongly believe in Khalig's bright future.

Səidə MUSAYEVA

Lənkəranın mətbəx mədəniyyəti haqqında

About the cuisine culture of Lankaran

Azərbaycanın mətbəx mədəniyyəti baxımından özünəməxsusluğu və zənginliyi ilə seçilən rayonlarından biri də Lənkərandır. Ərazinin coğrafiyası, tarixi mərkəz rolu oynaması Lənkəran mətbəxinin formalaşmasında müstəsna rol oynayıb. Seyid Cəmaləddin xanın (Qara xan) hakimiyyəti dövründə (1747-1786), 1747-ci ildə xanlığın paytaxtı Astardan Lənkərana köçürülmüş və şəhərdə geniş abadlıq işləri aparılmışdı. Seyid Cə-

Lankaran is one of the regions of Azerbaijan that stands out for its uniqueness and richness in terms of culinary culture. The geography of the area, playing the role of a historical center played an exceptional role in the formation of Lankaran cuisine. During the reign of Seyyid Jamaledin Khan (Kara Khan) (1747-1786), in 1747, the capital of the khanate was moved from Astara to Lankaran and extensive improvement works were carried out in the city. Seyyid Jamaledin Khan implemented a number of measures to strengthen the economic and political power of Lankaran and organized a permanent army. As a result of these measures, the city of Lankaran began to expand and develop rapidly.

maləddin xan Lənkəranın iqtisadi və siyasi qüdrətini möhkəmləndirmək məqsədi ilə bir sıra tədbirlər həyata keçirmiş, daimi qoşun təşkil etmişdi. Bu tədbirlər nəticəsində Lənkəran şəhəri sürətlə genişlənməyə və inkişaf etməyə başlamışdı.

Ticarət və mədəniyyət mərkəzinə çevrilən şəhər Azərbaycanın İranla, Orta Asiya, Hindistan və Rusiya ilə ticarətində mühüm rol oynayıb. Bu dövrdə Lənkəran Xəzər dənizi sahilində əhəmiyyətli liman şəhərinə çevrilməkdə idi. Dəniz vasitəsi ilə Dərbənd, Niyazabad və Bakı şəhərləri ilə ticarət əlaqələri qurulmuşdu. Şəhərdə yaşayış binaları ilə əhatə olunmuş iki bazar var idi.

Seyid Cəmaləddin xan Lənkərana müxtəlif yerlərdən sənətkarlar, ustalar və aşpazlar gətirmişdi. Seyid Cəmaləddin xanın Nadir şahın yanında hərbi qulluqda olması saray mətbəxinin bəzi nümunələrinin Lənkəran mətbəxinə daxil edilməsində əhəmiyyətli rol oynayıb.

Qeyd etmək lazımdır ki, Lənkəran mətbəxinin formalaşmasında bölgənin coğrafiyası və iqliminin böyük təsiri var. Lənkəran Azərbaycanın cənubunda Talış dağları və Xəzər dənizi arasında yerləşən subtropik bölgədir. Ərazinin dəniz sahili, düzənlik və dağlıq zonalardan ibarət olması ərzaq müxtəlifliyi fonunda zəngin və özünəməxsus mətbəx formalaşdırıb.

Lənkəran mətbəxinin öyrənilməsi sahəsində XIX əsr rus müəlliflərinin böyük xidməti var. Buna misal kimi XIX əsrin əvvəllərinə aid V. Leqkobytovun "Talış xanlığı" əsərini qeyd etmək olar. Əsərdə talışların milli yeməkləri və məşğuliyyət formaları haqqında məlumatlar yer alır.

V. Leqkobytov əhali arasında çəltikçiliyin xüsusi əhəmiyyət kəsb etməsini göstərir, qeyd edirdi ki, xanlığın düzənlik hissəsinin bütün əkinə yararlı torpaqlarında – Qızılağacdən, Ərkivana və

The city, which became a trade and cultural center, played an important role in Azerbaijan's trade with Iran, Central Asia, India and Russia. During this period, Lankaran was becoming an important port city on the coast of the Caspian Sea. Trade relations were established with the cities of Darbend, Niyazabad and Baku by means of the sea. The city had two bazaars surrounded by residential buildings.

Seyyid Jamaleddin Khan brought artisans, craftsmen and cooks from different places to Lankaran. Seyyid Jamaleddin Khan's military service under Nadir Shah played an important role in introducing some examples of palace cuisine into Lankaran cuisine.

It should be noted that the geography and climate of the region have a great influence on the formation of Lankaran cuisine. Lankaran is a subtropical region located in the south of Azerbaijan between the Talysh Mountains and the Caspian Sea. The fact that the territory consists of sea coast, plains and mountainous zones has formed a rich and unique cuisine against the background of food diversity.

Russian authors of the 19th century have made a great contribution to the study of Lankaran cuisine. As an example of this, the work «Talysh Khanate» by V. Legkobytov from the beginning of the 19th century can be mentioned. The work contains information about the national dishes and occupations of the Talish people.

V. Legkobytov shows that the rice cultivation is of special importance among the population, he noted that rice is planted everywhere in all the arable lands of the plain part of the khanate - from Kizilagaj to Erkivan and the borders of Iran. Talish people even grind rice and make bread from it. According to the author, animal

İrənin sərhədlərinə qədər hər yerdə çəltik əkilir. Talışlar hətta düyünü üyüdüb ondan da çörək bişirirlər. Müəllifə görə, maldarlıq əhalinin başlıca məşğuliyyət formalarından sayılır. Hər bir ailənin iribuynuzlu heyvanı, atı, qoyunu və ulağı var. Meşələrdə isə hər növ cır meyvələrə rast gəlmək olur. Müəllif əsərdə əhalinin arıçılıqla məşğul olduğunu və hər ailənin otuzdan iki yüzədək arı ailəsinə sahiblik etdiyini vurğulayır.

Lənkəran zonasında çəltikçilik başlıca yer tuturdu. Bu cəhət əhalinin məişətində, mətbəx mədəniyyətində, hətta şifahi xalq yaradıcılığında da öz əksini tapıb. Çəltiyin əkilməsi, becərilməsi prosesi ilə bağlı olan bicar mahnılarını yalnız bu ərazilərdə oxuyurdular.

XIX əsrin 50-ci illərində isə tədqiqatçı P.F.Rissin talışlarla bağlı maraqlı əsəri çap olundu. Müəllifin əsərdə verdiyi məlumatlardan aydın olur ki, talışlar çörək bişirmədiyinə görə əsas azuqələrini suda bişirilən və yağ qatılmadan yeyilən "plou" – yəni plov təşkil edirmiş.

Əsərdə qeyd olunur ki, talışların qoyun sürüləri olmadığından, demək olar, ət yemirlər. Amma külli miqdarda saxladıqları iribuynuzlu mal-qara onları əla keyfiyyətli südlə təmin edir. Talışların yeməklərindən söz açan P.F.Riss əsərində qeyd edir ki, müxtəlif göyərtilər, tərəvəz və meyvələr əhalinin başlıca yeməkləri sırasına daxildir.

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində isə zona əhalisinin məişətinə kartof və pomidor əlavə olunur. Pomidor düzənlik, kartof isə dağlıq ərazilərdə əkilib-becərilirdi. Lerik kartofu öz dadına görə bütün Lənkəran qəzasında məşhur idi. Buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, kartof və pomidor Lənkəran mətbəxinə məhz XIX əsrin sonlarında daxil edilib.

Şərabçılıq zona əhalisi üçün səciyyəvi təsərrüfat sahəsi sayılmırdı. Spirtli

husbandry is one of the main occupations of population. Each family has cattle, horses, sheep and goats. All kinds of wild fruits can be found in the forests. In the work, the author emphasizes that the population is engaged in beekeeping and that each family owns thirty to two hundred bee families.

In Lankaran zone, rice cultivation was the main place. This aspect is reflected in the life of the population, culinary culture, and even folklore. Bijar songs related to the process of planting and cultivating rice were sung only in these areas.

In the 50s of the 19th century, the researcher P.F. Riss's interesting work on the Talysh was published. From the information provided by the author in the work, it is clear that since the Talish people did not bake bread, their main food was «plou» - i.e. pilaf, which was cooked in water and eaten without adding oil.

It is mentioned in the work that since the Talish people do not have flocks of sheep, they hardly eat meat. But the large number of cattle they keep provides them with excellent quality milk. P.F.Riss, talking about the food of Talysh, notes in his work that various greens, vegetables and fruits are among the main dishes of the population.

At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, potatoes and tomatoes were added to the household of the zone population. Tomatoes were cultivated in plains and potatoes in mountainous areas. Lerik potato was famous in the entire Lankaran region due to its taste. On this base we can conclude that potatoes and tomatoes were included in Lankaran cuisine at the end of the 19th century.

Winemaking was not considered a typical farm for the population of the zone. Alcoholic beverages were not used

içkilər əhali arasında istifadə edilməyib, təxminən XX əsrin 50-ci illərindən sonra məişətə daxil olub. Amma Vel, Nikolayevka, Prişib, Privolnoye və başqa rus kəndlərində ruslar şərabçılıqla məşğul olurdular. D.A.Kistenevin məlumatına görə, adları çəkilən kəndlərdə hər il min iki yüz vedrə şərab istehsal olunmuş.

Əhalinin ənənəvi yemək öynəsində düyü və düyü xörəkləri başlıca yer tuturdu. Tarixi mənbələr əhali arasında onlarla plov növünün olduğunu təsdiq edir. Tarixi-etnoqraf Qəmərşah Cavadov "Azərbaycanın azsaylı xalqları və milli azlıqları" əsərində qeyd edir ki, hazırlanmasına görə talışlar arasında "Yaxni plov" yəni ət qovurması ilə plov, "Sio plov" ördək ətindən və üzərinə sumax əlavə edilməklə bişirilən plov (sumax düyünü qaraltma xüsusiyyətinə malik olduğundan buna həm də qara plov adı verilmişdir), "Kua plo" – balqabaq plov, "Kişmiş plo" – kişmişli plov, "şalim-tırş", "Laqa plo" – mərcili plov, "Şivit plo" - şüyüdlü plov, "To plo" – toyuq əti ilə bişirilən plov növləri yayılmışdır. Əslində plov talışlar arasında çörəyi də əvəz etmiş və bir qayda olaraq əllə yeyilmişdir.

Müasir dövrdə Lənkəranda cü-cü plov, süzməplov, ləvəngiplov daha məşhurdur. Burada hazırlanan ənənəvi daşmaplov, süzməplov, mərciplov, qaraplov, döşəməplov, paxlaplov, boranıplov, lərgəplov, kartofplov, çəngüru, çölməkplov və kəlləpaçaplovun adlarını qeyd etmək olar. Lənkəran mətbəxində plovu bəzəmək üçün qazmaqdan istifadə olunur. Qazmaq düyünün özündən, yağlı xəmirdən və nazik yuxadan hazırlanır.

Balıq yeməklərindən girdəbic balıq, balıq sırdağı, qovurma balıq, şor balıq, balıq ləvəngisi; kükülərdən qozlu kükü, balıqlı kükü, səbzi kükü, kartof küküsü, badımcan küküsü, ət küküsü; ləvəngilərdən balıq, toyuq və badımcan ləvəngisi;

among the population, they entered the household after the 50s of the 20th century. But in Vel, Nikolayevka, Prishib, Privolnoye and other Russian villages, Russians were engaged in winemaking. According to D.A. Kistenev, 1,200 buckets of wine were produced in the mentioned villages every year.

Rice and rice dishes occupied the main place in the traditional food time of population. Historical sources confirm that there are dozens of types of pilaf among the population. Historian-ethnographer Gamarshah Javadov in his work «Minor Peoples and National Minorities of Azerbaijan» notes that according to its preparation, «Yakhni pilaf» means pilaf with roast meat, and «Sio plov» is a pilaf made from duck meat and sumac is added to it (it is also called black plov because the sumac has the property of darkening the rice), «Kua plo» - pumpkin pilaf, «Raisin plo» - raisin pilaf, «shalim-tirsh», «Laga plo» - lentil pilaf, «Shivit plo» - fennel pilaf, «To plo» - types of pilaf cooked with chicken meat are common. In fact, pilaf replaced bread among Talyshees and was usually eaten with hands.

In modern times, jujapilaf, suzmepilaf lavangipilaf are more popular in Lankaran. The names of the traditional dashmapilaf, suzmapilaf, marjipilaf, garapilaf, doshemepilaf, paxlapilaf, boranipilaf, lərgapilaf, kartofpilaf, changuru, cholmekpilaf and kellepachapilaf prepared here can be mentioned. In Lankaran cuisine, crust (gazmag) is used to decorate pilaf. Crust is made from rice itself, oily dough and thin flat bread.

Concerning the fish dishes, girdebij fish, fish fillet (sirdagh), fried fish (govurma), salted fish (salted), fish lavangi; from omelette with greens (kuku)- nut kuku, fish kuku, sebzi kuku, potato kuku, eggplant kuku, meat kuku; fish, out of lavangis -chicken and eggplant lavengi; Exam-

şirniyyatlardan isə şorçörək, bişi, ziren çörək, məcüm halvası, Lənkəran külçəsi, qəndi külçə və Lənkəran çörəyini misal göstərmək olar.

Lənkəran mətbəxində ağartı məhsullarından hazırlanan yeməklər çox geniş istifadə olunur. Bu baxımdan “Ayran aşısı”nı qeyd etmək olar. Bu yemək dovğaya bənzəsə də, müəyyən fərqləri var. Nehrədən yağ yığılandan sonra yerdə qalan ayrana azca un vurub, düyü, noxud töküüb bişirirlər, bəzi yerlərdə lobya, lərgə də əlavə edirlər. “Ayran aşısı”nda yağ olmur. “Qovurtmac” da yerli yeməklər sırasındadır. O süddən hazırlanır.

Lənkəran mətbəxinin əsas xüsusiyyətlərdən biri onun mövsümə görə fərqli yeməklərdən ibarət olmasıdır. Burada yaz və yay aylarında göyərtidən hazırlanan yeməklər üstünlük təşkil edir. Meşədə, bağda bitən yabanı və digər göyərtilər toplanır, tərəvəz və kətə bişirilir. Mövsümü olaraq göy soğan, sarımsaq, yabanı nanə, kəklikotu istifadə edilir. Qış mövsümündə isə, əsasən, köçəri ov quşlarından (qaşqaldaq, gərəf və s.) hazırlanan yeməklərə üstünlük verilir.

Göründüyü kimi, Lənkəran mətbəxi böyük tarixi inkişaf yolu keçib. Yerli əhali tərəfindən tarixi ənənələrə dayanan mətbəx nümunələrinin sirləri qorunub saxlanılır və bu gün də yaşadılır.

Hazırda Lənkəran mətbəxi növbəti inkişaf mərhələsinə qədəm qoyub. Bu inkişafın məntiqi davamı kimi 2021-ci ilin noyabrında Azərbaycanın zəngin mətbəxi və ləziz yeməkləri ilə tanınan Lənkəran şəhəri “Qastronomiya” mövzusu üzrə YUNESCO-nun Yaradıcı Şəhərlər Şəbəkəsi Siyahısına daxil edilib.

Şahin ŞAHBAZOV

Lənkəran Regional Mədəniyyət İdarəsinin rəisi

ples of sweets include curdy bread, bishi, ziren bread, majum halva, Lankaran kulche, sugar kulche and Lankaran bread.

Dishes made from dairy products are widely used in Lankaran cuisine. In this regard, «Ayran ashi» can be mentioned. Although this dish is similar to dovğa, it has certain differences. After the oil is collected from the churn, a little flour is added to the remaining buttermilk, rice and peas are poured and cooked, and in some places beans and larga are also added. «Ayran ashi» does not contain fat. «Govurtmac» is one of the local dishes. It is made from milk.

One of the main features of Lankaran cuisine is that it consists of different dishes depending on the season. In spring and summer, dishes made from greens prevail here. Wild and other greens that grow in the forest and garden are collected and pigweed and cake is cooked. Green onions, garlic, wild mint, and thyme are used seasonally. In the winter season, preference is given to dishes made from migratory game birds (kashgaldak (coot), garaf (steppe duck), etc.).

As you can see, Lankaran cuisine has gone through a great historical development. The secrets of the cuisine samples based on historical traditions are preserved by the local population and are still lived today.

At present, Lankaran cuisine has entered the next stage of development. As a logical continuation of this development, in November 2021, the city of Lankaran, known for its rich cuisine and delicious dishes of Azerbaijan, was included in the UNESCO Creative Cities Network List under the theme of «Gastronomy».

Shahin SHAHBAZOV

Head of Lankaran Regional Culture Department

İÇİNDƏKİLƏR

2	Baş redaktordan
4	Qobustanın pərvanələri
10	Qobustan başlanğıcı və zirvəsi
16	Ecazkar tarix yadigarımız - Qobustan
24	Gəncə Dövlət Tarix-Mədəniyyət Qoruğu
30	Atəşgah od məbədi
35	Yeddi Gözəl
41	Estafet
44	İlham mənbəyim - vətən
49	İncə sənətlər
54	Mədəniyyət xeyriyyəçiləri
57	Multikultural və tolerant Azərbaycan
66	Mütəxəssis məsləhəti
72	Gəzək qarış-qarış Azərbaycanı
81	Muzeymaniya
88	Vətən daşı
92	Yaradıcılıq əngəl tanımır
98	Köşə yazısı

Qobustan Milli Tarix-Bədii Qoruğunun təsis etdiyi "Qobustan dünyası" elmi-metodiki, populyar jurnalı Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Mətbu nəşrlərin reyestrinə 4340 nömrəsi ilə daxil edilib. Jurnalın məqsədi Azərbaycanın qədim və zəngin mədəni irsinin təbliği, mədəniyyət və incəsənət sahələri üzrə mütəxəssislərin, yaradıcı şəxslərin bilik və təcrübəsinin ictimaiyyətlə paylaşılmasıdır.

Jurnalın "Multikultural və tolerant Azərbaycan" bölməsinin ərsəyə gəlməsinə göstərilən köməkliyə görə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinə, "Gəzək qarış-qarış Azərbaycanı" bölməsinin ərsəyə gəlməsinə yaradılan şəraitə görə Şamaxı rayon İcra Hakimiyyətinə təşəkkürümüzü bildiririk.

Direktor:	Vüqar İsayev
Baş redaktor:	Vəfa Hüseynova
Redaktor:	Sabir Nəzirov
Art məsləhətçi:	Səidə Musayeva
Fotoqraf:	Tural Məmmədov
Qrafik dizaynerlər:	Nicat Qəribov, Ülvi Məmmədov
Köməkçi dizayner:	Turan Yunus
Tərcüməçi:	"Tərcüman" Tərcümə Mərkəzi

CONTENTS

2	By the Editor-in-Chief
4	Butterflies of Gobustan
10	Gobustan beginning and summit
16	Our wonderful historical monument - Gobustan
24	Ganja State Historical-Cultural Reserve
30	Ateshgah fire temple
35	Seven Beauties
41	Relay
44	My source of inspiration is the motherland
49	Fine arts
54	Philanthropists of culture
57	Multicultural and tolerant Azerbaijan
66	Expert advice
72	Let's travel Azerbaijan inch by inch
81	Museummania
88	Homeland stone
92	Creativity knows no barriers
98	Column

The scientific-methodical and popular magazine "Gobustan dunyasi", founded by the Gobustan National Historical and Artistic Reserve, was entered into the register of printed publications of the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan under the number 4340. The purpose of the magazine is to promote the ancient and rich cultural heritage of Azerbaijan, to share with the public the knowledge and experience of specialists in the fields of culture and art, creative people.

We would like to express our gratitude to the Baku International Center for Multiculturalism for the help in preparing the "Multicultural and tolerant Azerbaijan" section of the magazine, and to the Shamakhi District Executive Authority for the conditions created for the creation of the "Let's travel Azerbaijan inch by inch" section.

Director:	Vugar Isayev
Editor-in-chief:	Vafa Huseynova
Editor:	Sabir Nazirov
Art consultant:	Saida Musayeva
Photographer:	Tural Mammadov
Graphic designers:	Nijat Garibov, Ulvi Mammadov
Assistant designer:	Turan Yunus
Translator:	Translation Company "Terjuman"

QOBUSTAN MİLLİ TARİX-BƏDİİ QORUĞU

Gobustan National Historical-Artistic Reserve

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi
Ministry of Culture of the
Republic of Azerbaijan

Qobustan Milli Tarix Bədii Qoruğu
Gobustan National Historical-Artistic Reserve

Bakı şəhəri, Qaradağ rayonu,
Qobustan qəsəbəsi, Az1080

(+99412) 544 69 06
www.gobustandunyasi.az
contact@gobustandunyasi.az

Baku city, Garadagh district,
Gobustan settlement, AZ1080

(+99412) 544 69 06
www.gobustandunyasi.az
contact@gobustandunyasi.az